

Yazarlar

Elif Akgül: 1986'da Bursa'da doğdu. 2011'de İstanbul Bilgi Üniversitesi Sinema Televizyon Bölümü'nden mezun oldu. Lisans eğitimini sürdürürken *CNN Türk*'te program departmanında staj yaptı. 2011'de İMC TV'de muhabirliğe başladı. 2012 Aralık ayından beri *bianet.org*'da ifade özgürlüğü haberlerinden sorumlu editör olarak çalışıyor. Hâlâ İstanbul Bilgi Üniversitesi'nde Felsefe ve Toplumsal Düşünce Programı'nda yüksek lisans eğitimini sürdürüyor. Sibermekân, teknoloji, post-hümanizm, toplumsal cinsiyet ilgi alanları arasında.

Mine Gencel Bek: Doktorasını 1999'da Loughborough Üniversitesi'nde tamamladı. 2013 ve 2014 yıllarında Fulbright ve TÜBİTAK desteğiyle MIT Comparative Media Studies Bölümü'nde Open Documentary Lab ve Civic Media Lab'da ziyaretçi öğretim üyesi olarak çalışmalarına devam etti. Hâlen Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi öğretim üyesi olan Gencel Bek, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin British Council ve BBC işbirliği ile gerçekleştirdiği Medya ve Çeşitlilik programında kadın, çocuk ve kültürel grupların etik haberleştirilmesi için Medya ve Çeşitlilik kılavuzlarının üretilmesinde ve BBC tarafından geliştirilen gazetecilere yönelik online eğitim programındaki derslerin uyarlanmasında araştırmacı ve danışman olarak görev almıştır.

Murat Şevki Çoban: 1987'de doğdu. Boğaziçi Üniversitesi'nde Çeviribilim okudu. 2009'dan beri gazetecilik yapıyor. K24 Yayın Koordinatörü.

Fatma Edemen: 1992'de doğdu. Çukurova Üniversitesi'nde başladığı Felsefe Grubu Öğretmenliği eğitimini yarıda bırakarak Ankara Üniversitesi Gazetecilik Bölümü'ne başladı. Şubat-Ağustos 2016 arasında *Jiyan.org*'da haber editörlüğü ve Ankara muhabirliği yaptı. Nisan 2016'dan bu yana *Etkin Haber Ajansı*'nin Ankara muhabirliğini yapmakta ve akademik-politik- popüler internet dergisi *abstraktdergi.net*'in yayın kurulunda yer almaktadır.

Uygar Gültekin: 1985'te doğdu. *Agos* Gazetesi muhabiri. Güncel politika, insan hakları, azınlık mülkleri ve Kürt meselesi üzerine haberler yapıyor. Musa Anter Gazetecilik Ödülleri 2008 yılı En İyi Haber Ödülü sahibi.

Hatice Kamer: Diyarbakır'da doğdu. Gazeteciliğe 2003'te Diyarbakır'ın ilk televizyonlarından biri olan *Gün TV*'de program sunuculuğu ve yapımcılığıyla başladı. 2008-2012 yılları arasında *Kürd 1* adlı televizyonda aktüel, kültürel programların yapım ve sunuculuğunu yaptı. 2013-14 arasında Federal Kürdistan Bölgesi yayın kuruluşlarından *WAAR TV*'ye muhabirlik yaptı. 2009'dan beri *Amerika'nın Sesi Radyosu* Kürtçe Servisi'nin, 2014'ten beri ise *BBC Türkçe Servisi*'nin Diyarbakır ve bölge muhabirliğini sürdürüyor.

Eyüp Tatlıpınar: 1976'da doğdu. Gazeteciliğe ilk adımı *Beyoğlu Gazetesi*'nde atıp, *Akşam Gazetesi*'nin eklerinde muhabir ve editör olarak çalıştı. *Vatan* ve *Habertürk* gazetelerinin internet servislerinde gündem editörlüğü görevlerinde bulundu. Kurumsal çalışma hayatı dışında *T24*, *BBC Türkçe*, *Sanatata*, *Tempo* gibi medyalara katkıda bulundu.

Begüm Zortu: Bilgi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun oldu. Yüksek lisansını Sabancı Üniversitesi Uyuşmazlık Çözümü ve Analizi Bölümü'nde gerçekleştirdi. *Bianet*'in barış gazeteciliği projesinin koordinatörü, İstanbul Politikalar Merkezi'nde araştırma asistanı ve Sabancı Üniversitesi'nde Modern Türkiye Tarihi dersinin asistanı olarak çalıştı. Araştırma alanını sosyal hareketler, barış gazeteciliği, Orta Doğu ve Arap Ayaklanmaları oluşturuyor.

P24 Medya Kitaplığı

Yayın No 4

Huzursuzluğun Takibi:

Çatışmalı Dönemlerde Gazetecilik

Elif Akgül

Mine Gencel Bek

Fatma Edemen

Uygar Gültekin

Hatice Kamer

Eyüp Tatlıpınar

Begüm Zorlu

Kitap tasarımı

Bülent Erkmen

Baskı öncesi hazırlık

Bariş Akkurt, Bek

1. Basım: Ocak 2017

Baskı ve Cilt:

MAS Matbaacılık San. ve Tic. A.Ş.

Hamidiye Mahallesi,

Soğuksu Caddesi 3

Kağıthane 34408 İstanbul

T: +90 212 294 10 00

Matbaa Sertifika No: 12055

P24 MEDYA KİTAPLIĞI

Punto24 Bağımsız Gazetecilik Platformu

Sıraselviler Caddesi Aslanyatağı Sok. 57/1

Beyoğlu 34433 İstanbul

e-posta: info@platform24.org

www.platform24.org

www.twitter.com/P24Punto24

tr-tr.facebook.com/Punto24

Bu kitap, Punto24 Bağımsız Gazetecilik Platformu tarafından mesleki araştırma, eğitim ve dayanışma amacıyla yayınlanmıştır. Ticari amaçla satılamaz ve dağıtılamaz.

Kitabın basımı Friedrich-Ebert-Stiftung Derneği'nin katkılarıyla gerçekleştirilmiştir.

Friedrich Naumann
STIFTUNG **FÜR DIE FREIHEIT**

P24
MEDYA
KİTAPLIĞI

Elif Akgül
Mine Gencel Bek
Fatma Edemen
Uygar Gültekin
Hatice Kamer
Eyüp Tatlıpınar
Begüm Zorlu

Huzursuzluğun

Takibi:

Çatışmalı
Dönemlerde
Gazetecilik

Yayına Hazırlayan: Murat Şevki Çoban

Giriş > 005

Murat Şevki Çoban

Çatışma Ortamında Gazetecilik Yapmak ve Travma > 010

Mine Gencil Bek

Medya Aracılığıyla Çatışmaları Çözmek: ARTE > 033

Begüm Zorlu

Bir Nefret, Merhamet, Siyaset Hikâyesi:**Almanya'nın ve Türkiye'nin Elindeki Suriyeliler > 052**

Eyüp Tatlıpınar

Gezi ve Rote Flora: Kesişen Direnişlerin Medyası > 077

Fatma Edemen

Çatışmalı Dönemlerde Kadın Gazetecilere Yönelik Cinsiyetçi Şiddet > 101

Elif Akgül

Sokağa Çıkma Yasakları Döneminde Türkiye'de Medyanın Dili > 128

Hatice Kamer

Türkiye'de Medyanın 100 Yıllık Ermeni Savaşı > 154

Uygar Gültekin

Giriş

Murat Şevki Çoban

Gazetecinin, en yalın haliyle, halkın haber alma hakkı uyarınca, doğru bilgileri, herhangi bir menfaat gözetmeksizin, nesnel ölçütler çerçevesinde kamuoyuna ulaştırmakla yükümlü olduğu şeklindeki görev tanımının, son yıllarda mesleğin yetki ve sorumluluklarını belirlemede yetersiz kaldığı düşünülüyor. Literatürde çatışma sonrası dönem ve coğrafyalar üzerine yoğunlaşan, son yıllarda öne çıkan araştırmalar kadar, gazetecilerin kurdukları meslek örgütleri ve oluşumları da, haberin aktarılmasında gözetilmesi gereken önemli koşullardan biri olarak, temel insan hakları, barış ve çok sesliliğin inşasının teşvik edilmesi ve desteklenmesi gerektiğini, meslek ilke ve görevleri arasında sayıyor.

Sözgelimi, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin hazırladığı Türkiye Gazetecilik Hak ve Sorumluluk Bildirgesi'nin "Gazetecinin temel görev ve ilkeleri" başlıklı E bölümünün üçüncü maddesi şöyle: "Gazeteci; başta barış, demokrasi ve insan hakları olmak üzere, insanlığın evrensel değerlerini, çok sesliliği, farklılıklara saygıyı savunur."

Basın Konseyi'nin kabul ettiği Basın Meslek İlkeleri'nin 13'üncü maddesinde "Şiddet ve zorbalığı özendirici, insanî değerleri incitici yayın yapmaktan kaçınılır" ifadesi yer alır.

Medya Derneği'nin katkılarıyla hazırlanan Türkiyeli Gazeteciler İçin Etik İlkeler'in

“Ayrımcılık ve Nefret Söylemi” başlıklı bölümü, “Haberler hiçbir şekilde kışkırtıcı veya ayrımcı bir dil kullanmamalıdır. (...) Gazeteciler, saldırgan görüşleri aktarma görevlerine bağlı kalmayı sürdürürken zararı en aza indirebilecek seçenekler bulmalıdır” der.

Medya Etik Kurulu’nun Gazetecilik Meslek İlkeleri’nin 15’inci maddesinde ise “Şiddeti haklı gösteren, özendirilen veya kışkırtan, nefret ve düşmanlığı körükleyen nitelikte yayın yapılmamalıdır” ifadesi geçer.

Literatür taramaları, konu üzerine yapılan incelemelerin ağırlıklı olarak çatışma sonrası çözüm sürecine ve barış gazeteciliğine yoğunlaştığını gözler önüne seriyor.

Huzursuzluğun Takibi ise gerek sıcak gerekse sindirilmiş çatışmanın giderek bir norm hâline gelmekte olduğu kaygısından hareketle, böylesi dönemlerde gazeteciye düşen yükümlülükleri ve gazetecinin yaşadığı sorunları merkezine alıyor. Bu bağlamda, Ermeni Soykırımını, Kürt illerinde ilan edilen sokağa çıkma yasakları, kadın gazetecilere yönelik cinsiyetçi şiddet gibi türlü çatışma alanları bu çalışmanın kapsamına giriyor.

Mine Gencil Bek, Çatışma Ortamında Gazetecilik Yapmak ve Travma başlıklı makalesinde, çatışma ortamı ve sonrasında haber aktarmanın gazeteciler üzerindeki olası olumsuz etkilerini gündemine alıyor ve travmanın aşılabilmesi için disiplinlerarası bir çalışma önerisinde bulunuyor. Gencil Bek’in, Genel-Politik, Etik, Meslekî beceriler, Travma Eğitimi, Kurumsal Düzenlemeler başlıkları altında somutlaştırdığı ve basın- yayın emekçileri ve örgütleri

kadar, psikolog ve hak savunucularının da birlikte çalışmasını öngören çalışmanın, hayata geçirilebilir bir izlenim sunması bakımından, dikkate değer bir tartışmanın öncüsü olacağı umudunu taşıyoruz.

Begüm Zorlu, Medya Aracılığıyla Çatışmaları Çözmek: ARTE başlıklı incelemesinde, Soğuk Savaş sonrasında Almanya ile Fransa arasındaki ilişkilerin normalleşmesine katkıda bulunmak amacıyla kurulan çokuluslu kültür- sanat televizyonu ARTE’nin yapısını inceliyor. Kanalın kuruluş süreci, finansmanı ve yayın anlayışı hakkında da ayrıntılara yer veren makale, çatışma sonrası dönemde kültür- sanat yayıncılığının nasıl bir rol oynayabileceğini tartışmaya açıyor.

Eyüp Tatlıpınar, Bir Nefret, Merhamet, Siyaset Hikâyesi: Almanya’nın ve Türkiye’nin Elindeki Suriyeliler başlıklı yazısında, mülteci gerçeğinin, Almanya ve Türkiye basınında çıkan haberler üzerinden güncel bir okumasını sunuyor. Siyasilerin değişen söylemlerine ve medyanın siyasetin gölgesinde dönüşen tavrına yakın bir bakış sunan derleme, Almanya ve Türkiye’de gazetecilerin habere yaklaşımında gözettikleri değerler arasındaki ayrımları da satıraralarında vurguluyor.

Fatma Edemen, Gezi ve Rote Flora: Kesişen Direnişlerin Medyası başlıklı çalışmada, 2013’te Türkiye’de ve Almanya’da yükselen şehir protestolarının medyaya nasıl yansıdığına, medyanın bu süreçte nasıl değişim emareleri gösterdiğine bakışını çeviriyor. Türkiye’de anaakım medyanın şehir eylemlerinin süreklilik kazanmasını gündemine almaması dolayısıyla

yurttaş gazeteciliğinin ve alternatif kanalların geliştiği vurgusunda bulunan çalışma, haber aktarımının değişen yüzünü bir gereklilik ve imkân alanı olarak inceliyor.

Elif Akgül, Çatışmalı Dönemlerde Kadın Gazetecilere Yönelik Cinsiyetçi Şiddet başlıklı yazısında, kadın gazetecilere yönelik cinsiyetçi şiddetin bir itibarsızlaştırma aracı olarak kullanılmasını tartışmaya açıyor. Akgül'ün kendi deneyimlerine ve sahada şiddete maruz kalan muhabirlerin aktarımlarına da yer veren çalışma, gerek gazeteciler gerekse siyasiler nezdinde cinsiyet kimliklerinin öne çıkarılarak, yaratılan şiddet ile kurulan baskının sürekliliğine dikkat çekiyor.

Hatice Kamer, Sokağa Çıkma Yasakları Döneminde Türkiye'de Medyanın Dili başlıklı incelemesinde, 2015'te Diyarbakır, Hakkâri ve Şırnak'ta ilan edilen sokağa çıkma yasakları ve askerî operasyonların medyada kendine nasıl yer bulduğunu tetkik ediyor. Anaakım ve eleştirel medyada sokağa çıkma yasaklarına ilişkin gelişmelerin nasıl yansıdığını haber başlıkları üzerinden ele alan Kamer, Cizre'den haber geçen Mesut Güleş ve Refik Tekin, Hakkâri'den Necip Çapraz ve Diyarbakır'dan Veysi İpek'in çatışmalı dönemlerde karşılaştıkları zorlukları da aktarıyor.

Uygur Gültekin ise Türkiye'de Medyanın 100 Yıllık Ermeni Savaşı başlıklı çalışmasında medyanın Ermeni Soykırımını öncesinde ve sonrasındaki haber dilinin değişimini, siyasetle eşgüdümlü bir süreklilik içinde inceliyor. Gültekin, Türkiyeli Ermenilerin sorunlarını kamuoyunda görünür kılmak

hedefiyle 1996'da kurulan Aqos gazetesinin, barış gazeteciliğini uygulayan ender kurumlardan biri olduğu gözleminde bulunuyor.

Bu çalışmanın temelleri, P24 Bağımsız Gazetecilik Platformu ile Friedrich Ebert Vakfı'nın 2015 ve 2016'da ortaklaşa düzenlediği çalışma gezilerinde atıldı. Geziler, 2015 yılında "Geçmişle Yüzleşmek, İleriye Bakmak" başlığı altında Almanya medyasının ve toplumun tüm bileşenlerinin Holokost'la nasıl yüzleştiğini, habercilik anlayışının bu süreçte hangi merhalelerden geçtiğini gündemine alırken, 2016 yılında ise "Çatışmalı Dönemlerde Gazetecilik: Almanya Deneyimi" başlığıyla Holokost ve Soğuk Savaş döneminde medyanın çatışmanın sürmesinde veya çözümünde nasıl bir yol izlediğini incelemek üzere düzenlendi.

Huzursuzluğun Takibi başlıklı bu çalışmayla, çatışma ortamının sürekliliğinde göz ardı edilmemesi gereken başlıkları bir kez daha gündeme getirmeyi, çözüm için toplum ve medya bazında tüm paydaşlara düşen çeşitli sorumlulukları bir kez daha hatırlatmayı hedefliyoruz.

Çatışma Ortamında Gazetecilik Yapmak ve Travma

Mine Gencil Bek

Özet

Bu yazıda gazeteciler ve travma üzerine uluslararası literatürdeki belli başlı çalışmalar kısaca özetlenerek, çatışma bölgelerinde gazetecilik yapanların aktardıkları deneyimler ışığında, bu konuda Türkiye’de yapılacak çalışmaya ilişkin bir başlangıç zemini oluşturmak amaçlanmıştır. Yazıda genel- politik, etik, meslekî eğitim, travma eğitimi ve kurumsal düzenlemeler başlıkları kapsamında önerilen çerçeve, gazeteciler, meslek örgütleri, hak savunucuları ve psikologları da kapsayan ilgili paydaşlarca yapılacak tartışma ve müzakereler sonucu geliştirilmeyi beklemektedir.

Buradaki yazının başlangıç noktası, 30 Kasım 2015 tarihinde Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi’nde Türk Psikologlar Derneği ile gerçekleştirilen Gazeteciler ve Travmanın Etkileri başlıklı panel oldu. Daha sonra, konuya dair kendi ‘uzmanlık’ alanımı aşan tespitler vb. yapmaktan ziyade, bu konuda gerçekleştirilecek çok disiplinli bir ortak çalışma gerekliliğini savunmak ve bir taslak çerçeve çizmek amacıyla çağrı niteliğinde bir yazı kaleme aldım. Elinizdeki kitap için yazının bir bölüm şeklinde geliştirilmesi önerildiğinde ise yazıdaki gazeteciler ve travma üzerine disiplinlerarası çalışma önerisinde sıralanan başlıklar (genel-politik, etik, meslekî eğitim, travma eğitimi, kurumsal düzenlemeler) ve böylesi bir çalışmanın gerekliliği konusunda aşağıda anılan uluslararası literatürün büyük katkısı oldu.

Yazının çıkışını oluşturan panelde dile getirilen çok önemli bir kaygı vardı: Travmaların iyileştirilme süreci, gazetecilere özgü dinamikleri içerse de, sonuçta

konuyu kişisel olarak kavramıyor muydu? Kolektif bir baskının ve acının sonucu oluşan travmalara bireysel terapik çözümler bulabilir miydik? Elbette bu hiç de yabana atılamayacak bir kaygı ve eleştiriydi. Paneldeki konuşmacı psikologlar da bunun farkındaydı ve aslında bilgi ve uzmanlıklarını kolektif yaramızı iyileştirmek için nasıl kullanabileceklerinin arayışı içindeydiler. 10 Ekim Ankara katliamının ardından hemen o ilk dakikalarda eksikliğini hissettiğim şey, (elbette yaralıların kurtarılması, kan ihtiyacının giderilmesi ve hemen tedaviye alınmalarının yanı sıra) olay yerinde kriz geçirenlerin nasıl yatıştırılacağıydı. Türk Psikologlar Derneği katliamın hemen ardından gönüllü destek vermeye başladı. Bunlar birey odaklı olsa da tamolarak bireysel de sayılamazdı; zira travmanın ne olduğu, nasıl baş edilebileceği konusunda istekte bulunan kuruluşları, örgütleri ziyaret ediyorlardı. O gün panel katılımcısı olan öğrenciler, yaşanan katliamların tanığı olarak iyileşmek, gazeteci adayları olarak ise muhtemel çatışmalı durumları haberleştirirken korunma süreçlerinde yapılması gerekenleri öğrenmek için dinlerken, aslında hepimiz son zamanlarda çeşitli derecelerde travmalar yaşadığımızı fark etmiştik. Travma eğitiminin bireysel olduğu gerekçesiyle kolaylıkla göz ardı edilemeyeceğini, yaşadıklarımızdan hareketle sezgisel olarak kavrasak da o gün tam anlamıyla çözemediğimiz bireysel ve kolektif karşıtlığını aşma konusunda Carrie A. Rentschler’in (2010) makalesi çok ufuk açıcı oldu. Rentschler (2010) makalesinde travmaya dair iki kavrayışın, tıbbî bir inşa olarak travma ile sistemik şiddetin duygusal, psikolojik ve fiziksel yaralarından oluşan kültürel bir inşa olarak travmanın ve getirilen önerilerin çatışma içinde olduğunu bir kez daha ortaya koyar. Daha önemlisi ise, makalede çelişkili ve yetersiz gelişmiş olduğu belirtilse de, gazetecilere dönük travma eğitiminde işte bu ikisi, tıbbî tedavi ve kolektif hareketten gelen anlayış bir araya getirilmeye

çalışılır. Birincisinde, gerçekliğin temellendiği toplumsal koşullardan ayrı olarak travmatize hastaların içselleşmiş gerçekliğinin düzenlenmesi söz konusuysen, ikincisinde travmayı toplumsal üretim koşullarına dışsallaştırarak devlet şiddeti ve kurumsallaşmış zulmün süregiden hasarını politize etme arayışı vardır (s. 459). Kültürel çalışmalar içinden yükselen siyasal eleştirilere göre hâkim travma söylemi, konunun toplumsaldan ziyade özelleşen, bireyselleşen ve tıbbileşen bir fenomen olarak görülmesinin işaretidir. Yazar, bir duygusalılık dilinin ve terapiye dair sözcük dağarcığının toplumsal yaşama nüfuz ettiğinden ve böylece travmaların, streslerin, kaygıların ve bağımlılıkların artık sıra dışı olmayıp gündelik yaşamın normal uğrakları olduğundan söz eden Terapi Kültürü (Therapy Culture) (2004) kitabının yazarı Britanyalı sosyolog Frank Furedi'yi de anarak, bu eleştirmenlerin ahlaki panik çerçevesiyle de ilişkili olarak gerçeklikle orantısız bir biçimde, travmaların fazla temsil edildiğinden yakındığını anlatır. Bu çerçevede travmaya dair konuşmalar, siyasetin bir çeşit terapi pratiğine dönüşünün işaretidir -bu konuşmada da artık iyileşme ve tıbbî tedaviler konuşulur, ancak kolektif eylem ve toplumsal mobilizasyon stratejileri konuşulmaz. İşte tam da bu noktada, bizim bireysel ve kolektif karşıtlığını aşma yönündeki arayışımıza da hitap edecek şekilde, Carrie A. Rentschler (2010) tüm bu perspektifin toplumsal ve siyasal olarak önemli olduğunu düşünmekle birlikte, travmanın psikolojik boyutunu ve de muhtemel toplumsal, kolektif formlarını gözden kaçırdığını belirtir. Yapılan güçlü siyasal eleştirinin gerçek toplumsal zararlar ve gerçek olmayan psikolojik yaralanmalar arasında da katı ayrımlar çizdiğini savunur. ABD'de gazetecilere dönük travma eğitimleriyle bilinen Dart Center for Journalism and Trauma yöneticisi Bruce Shapiro ile 2008 yılında yaptığı görüşmede Shapiro'nun söylediklerinden hareketle Rentschler de (2010) travma eğitiminin mağdurlaştırma

siyasetini hukuk ve düzen çerçevesinden sivil haklar hareketine kaydırma potansiyeli olduğunun altını çizer. Shapiro, görüşmede köleliğin de linç edilmenin de, ırksal ayrıştırmanın da polis şiddetinin de travmatik olduğunu ve aslında Amerika bağlamında sivil haklar hareketinde talep edilenlerin (Martin Luther King'in de, Rosa Parks'ın da, siyah hareketinin de talep ettiğinin) travmatik yaralarla ilişkili olduğunu söyler. Shapiro'ya göre travma eğitimi, mağdurların meselelerini hukuk ve düzenle, toplumsal denetimle, cezalandırma ve kapalı tutmayla ilişkilendirmeyi kesen daha geniş bir siyasal vizyonun parçasıdır. Travma eğitimi, suçu ve şiddeti yeniden politize etme ve toplumsal baskı meselesi olarak görme alanıdır. Yaptıkları çalışmanın derin bir biçimde siyasal bir proje olduğunu şu sözlerle anlatır Shapiro görüşmede: "Bir toplumda insanların birbirlerine yaptığı çok kötü şeyleri anlamasından daha politik bir şey düşünemiyorum." Dolayısıyla da, travma eğitiminde psikolojik hasar ile toplumsal çatışmalar ve onların arasındaki ilişkiler bağlantılandırılabilir. Shapiro'ya göre, gazetecilerin ister bir cinsel saldırı kurbanı, isterse de Holokost mağduru olsun, travmatize edilmişlere karşı hakiki bir empati duyması, gerçekte oldukça radikal bir projedir. Bu görüşmeyi yapan ve aktaran Carrie A. Rentschler (2010)'a göre ise gazetecilikte travmatik hasar konusunda oluşmakta olan bu yeni gramer içinde baskının, zulmün ve toplumsal marjinalleştirilmenin deneysel, psikolojik ve duygusal boyutlarıyla eklemlenme girişimini görürüz ki, bu da bir kültürel emek olarak gazetecilikle doğrudan ilişkilidir. Travma eğitimi, başkalarının acılarına nasıl hitap etmek ve bu acıları nasıl temsil etmek gerektiğine ve buna ilişkin kültürel emeğin ne olması gerektiğine dair farklı anlayışlar arasında bir mücadele alanıdır. Yazarın umudu ise ikinci kez medya aracılığıyla mağdur hâline getirilenler için bu eğitimlerin onarıcı bir işlev görmesidir.

Travma ve Gazetecilik

Travma çalışmalarının tarihi II. Dünya Savaşı yıllarına kadar gitse de travma ve medya ilişkisinin, özellikle de travma ve haber bağlantısının son zamanlarda incelenmeye başlandığı (Simpson vd. 1995); 11 Eylül olayları sonrasında da gazetecilere travmatik olayların etkisi üzerine ilginin arttığı görülüyor (Tenenboim-Weinblatt, 2008). Savaş muhabirleri ve büyük ölçekli felaketleri haberleştiren gazetecilere ilişkin sıralanan çalışmaların, çoğunlukla 2000 yılı ve sonrasında yayımlanan çalışmalar olduğu belirtiliyor (Dworznik, 2006).

Gazetecilik okullarında yeni bölümlerin açılması, iletişim araştırma ve eğitimiyle ilgili derneklerin, iletişim ve gazetecilikle ilgili akademik dergilerin gündemine travma konusunu almasıyla da konunun kurumsallaşmaya başladığı görülüyor: Rentschler (2010)'den derli toplu öğrendiğimize göre, ABD'deki bazı gazetecilik okulları bu konuda programlar açtılar (Washington -Seattle Üniversitesi İletişim Bölümü'nün Dart Center for Journalism and Trauma ile işbirliği içerisinde program açması gibi); bazıları ise ayrı program olmadan var olan müfredata travma eğitimini eklediler (Indiana- Purdue ve Colorado-Boulder Üniversitelerinde olduğu gibi); bazı programlarda ise travmatik stres ve psikiyatri konusunda uzmanlarla ve mağdur haklarını koruyan örgütlerle resmî ilişkiler kuruldu (Örneğin Michigan State Üniversitesi, Victims in the Media programı için Michican Victim Alliance ile işbirliği kurdu.). (Rentschler, 2010). Yıllık Association for Educators in Journalism and Mass Communication konferanslarında travma ve gazetecilik eğitimi panellerinin içerilmesi; önemli alan dergilerinde (American Journalism Review, Columbia Journalism Review ve Nieman Reports gibi) travmanın anahtar konulardan birisi olması, yine konunun kurumsallaşmasına örnek olarak gösterilebilir. Yine bazı meslek örgütlerinin travma eğitimi düzenlediklerine

(The Society for Professional Journalists'de olduğu gibi), bazılarının ise (Committee to Protect Journalists, International Federation of Journalists ve Reporters without Borders gibi) savaş ve çatışmayı haberleştiren gazeteciler için özel rehberler hazırladıklarına tanık oluyoruz (Rentschler, 2010).

Bu yazıda odak noktası gazeteciler ve travma ilişkisi olduğundan, travmanın nasıl haberleştirildiği üzerinde fazlaca durulmayacak, bu konuya daha sonra travma eğitimlerinin etik ve meslekî beceriler bölümünde değinilecektir. Temsilin kendisi, olayın nasıl gerçekleştiğinden öteye, aslında travma eğitiminin parçası olabildiği için de çok anlamlıdır. Örneğin gazetecilik, fotoğraf ve travma ilişkisine odaklanan bir araştırmada (Tenenboim-Weinblatt, 2008) 2005 yılının Ağustos ayında İsrail ve Gazze örnek olayı üzerinden basının nasıl, hangi stratejilerle travmadan iyileşmeye katkıda bulunabileceğine ilişkin bir çerçeve geliştiriliyor. J. L. Herman'ın (1992) travma hastalarını iyileştirme modelini uyarlayarak İsrail basınında birbiriyle ilişkili beş sağaltıcı strateji analiz ediliyor: İyileştirici bir ilişki kurmak; güvenliği kurmak; sağaltıcı bir anlatı inşa etmek; hatırlama ve yas; ve makalenin yazarının eklediği yeniden bağlantılanma (gündelik hayatın zevklerine ve günlük görevlerine dönüş). Tenenboim-Weinblatt'ın (2008) J. Alexander ve R. Eyermer'e referansla illa olayın kendisinin travmayı tanımlamayıp kişilerin bu olaylara tepkileri, olayların çeşitli toplumsal kurumlar tarafından inşa ve temsil edilmesinin, dolayımınasının da travmayı tanımladığına ilişkin tartışmasıysa içinde bulunduğumuz bağlam için çok önemlidir. Yazarın dediği gibi, travmanın kültürel inşasında bir merkezi strateji olarak olayları anlamlandırmak ve belirli eylemlere insanları sevk etmek için daha önceki kolektif travmaların çağırılması durumunu, Türkiye özelinde anaakım medya, hiç de acıları ortaklaştırıcı bir biçimde yapmayıp, hâkim ideolojik söylemin emrettiğini ve onun

emretme biçimiyle görmeye ve göstermeye devam ederken bu boşluk, anma, hatırlama, yas tutma, sahip çıkma daha çok Facebook ve Twitter gibi sosyal medya kanallarıyla, katliamların, kıyımların yıl dönümünde özellikle, siyasal olarak angaje, hak savunucu gruplar, örgütler ve bireyler ile sınırlı sayıdaki muhalif ve bağımsız medya platformu tarafından doldurulmaya çalışılıyor. Tenenboim-Weinblatt'ın makalesinde ayrıca bir başka önemli konu, gazetecilerin travmatik olayları nasıl haberleştirdikleri sorusu yerine, olayların anlamları ve tanımları üzerine nasıl müzakere sürdürdüklerini ve inşa edilen travma aracılığıyla hayali izleyicileri nasıl harekete geçirecekleridir; ancak bu, yazıda teorik tartışma ve metinsel analizle sınırlı kalıyor. Konu üzerinde bir bütünlüklü analiz yapabilmek için ayrıca heterojen izleyici gruplarıyla da haber alımlama, okuma çalışmaları yapmak gerekir.

Gazetecilik ve travma konusundaki akademik çalışmaların büyük kısmını gazetecilerle ve gazetecilik öğrencileriyle gerçekleştirilen araştırmalar oluşturuyor. Gretchen Dworzniak (2006), 26 TV muhabiri ve fotoğrafçıyla yaptığı nitel araştırma sonucunda çalışanların travma deneyimlerini amaç- hedef; haklılaştırma- değer; etkililik- denetim ve özdeğer olarak dört kategoriye ayırır: Birincisinde ya kurban/ mağdurla yapılan görüşme aracılığıyla onlara dair hikâyeyi ele geçirmek ya da öyküyü anlatmak hedefi yer alıyor. İkinci olarak ise haklılaştırma ve değer kategorisinde niyetlenilmeyen olumlu sonuçlara odaklananlar bulunuyor. Üçüncüsü, haberleştirdikleri çevreyi denetleyebilme ve farklılık yaratma kategorisi: Olanların kendi hataları olmadığı ya da haber odasının mantığıyla olaylar üzerindeki kontrol eksikliğini açıklayanlar var. Son olarak, özdeğer kategorisinde ise, diğer gazetecilerden nasıl daha iyi haberleştirdikleri, daha nitelikli görüntü ürettikleri vb. gibi olaydan, olayın duygusal ağırlığından çok kendi değerlerini vurgulayanlar var. Gazetecilerin travmaları

haberleştirirken karşılaştıkları etik açmazları ise Elyse vd. (2012) gerçekleştirdikleri odak grup görüşmeleri sonucunda ortaya çıkan ana temalar ekseninde şöyle sıralıyor:

> Profesyonel yükümlülüklerle karşı etik sorumluluklar (hikâyeyi ortaya çıkarmada şokta olabilecek insanlardan yararlanırken, zaman ve editöryel baskılarla çevrili işin gerekleriyle uğraşırken, insanların mahremiyetine ve onuruna saygı göstermek ve buradan Muller (2010)'un ifadesiyle bir 'ahlaki pusula' kullanarak çıkmak ve yol bulmak)

> Gazetecilerin statü ve rollerine dair algıları (hikâye anlatıcısı, analizci, tarihçi, tanık)

> Mesleğin ve işin gereğini yerine getirirken 'izin verilebilecek', ihmal edilebilecek zararlar (Bunun olabileceği, üzerinde hemen herkes anlaşsa da, neyin izin verilebilir olduğu üzerinde çok az konsensüs var. Örneğin hemen travmatik olayların sonrasında mağdurla görüşme yapmak kabul edilebilir mi edilemez mi? Sonradan pişman olabilir mi konuşanlar?).

> Deneyimsizlik (eğitim ve alandaki deneyimin önemi, genç gazetecilerin eğitimle hazırlanmaları gerektiğinde ortaklaşma)

Makalenin yazarları Elyse vd. (2013) dersliklerde konuyla ilgili olarak yapılacak simülasyon çalışmalarıyla gazetecilik öğrencilerinin iş başında travma ve trajedilerle karşılaşmadan çok önce etik davranışları sorgulama sürecine girmesinin odak grup görüşmesinde dile getirilen deneyimsizlik ve hazırlıksız olma duygularına karşı ve alanda diğer çalışmalarda da ortaya çıkan, var olan teori-pratik ikiliğini gidermeye karşı etkili bir araç olacağını savunuyor. Maxson (1999) da

alandaki çalışan ve bu konuda eğitim almış gazetecilerin, bu eğitimi travmatik olaylarla karşılaştıkları gazetecilik hayatlarında yararlı gördüklerinin altını çiziyor. Gazetecilik öğrencilerine dönük travma eğitimi ihtiyacını ortaya koymak için gerçekleştirilen bir nicel ve nitel araştırmada ise (Dworznik ve Grubb, 2007) genelde habercilik endüstrisinde trajedilerin nasıl haberleştirileceğini ve bununla ilgili duygularla nasıl baş edeceklerini çok iyi bildiklerine dair var olan yaygın anlayışın, gazetecilik öğrencilerine kadar sızdığı, ancak dersliklerdeki travma eğitimlerinin onları bu yönde daha iyi hazırlayabileceği savunuluyor. Simpson vd. (1995) ise gazetecilik öğrencilerini dersliklerde verili senaryolardan hareketle "role play" aracılığıyla travma mağdurlarıyla görüşme yaparak hazırlamayı öneriyorlar. Böylece öğrenciler, literatürde de belirtildiği gibi, travma semptomlarını tanıyabilir, olaya maruz kalma sonucunda gazetecilerde muhtemel bir travma kalıntısı kalacağını bilir, travmatize olmuş kişilerle görüşme yapma stratejilerini öğrenir, travmanın haberleştirilmesindeki etik meselelerden haberdar olurlar. Kanımızca bu çalışmalara, yazının başındaki kolektiflik vurgusu hatırlanarak daha eleştirel bakılmalı ve mesele sadece bir beceri eksikliği ve hazırlıksızlık olmayıp daha geniş politik bağlam içerisinde kavranmalıdır.

Yaşananlar ve Geliştirilen Stratejiler

Bu konuda literatürün de ağırlıklı İngilizce olmasından ve hatta daha çok ABD'yi odağa almasından doğan çeşitli sınırlılıklar söz konusudur. O nedenle, yapılan araştırmalar çoğunlukla üretildiği toplumsal bağlam ve hangi travmatik durumlardan söz edildiği dikkate alınarak değerlendirilmeli. Örneğin, Dwornik'in (2006) makalesinde yer alan, travma geçiren gazetecilerin doğrudan travma deneyimlemeyip daha çok kurbanlarla görüşme vs. yoluyla onların duygularını içine alarak ikincil travmatik strese

maruz kaldığı görüşü, Türkiye özelinde çok da geçerli değildir. Türkiye'de çatışma ortamında gazetecilik yapmak, sadece içinde bulunduğumuz döneme ait değil; Özgür Gündem gazetesinin bombalanması ve 'faili meçhul' cinayetlere kurban giden gazeteciler gibi pek çok vakada, 1990'larda da yoğun bir biçimde görülen bir durumdur. Bugün yaşananlar ve 1990'lar sıklıkla karşılaştırmalara konu olsa da alandaki çalışan gazetecilerle Hakikat, Adalet ve Hafıza Merkezi'nde yakın zamanda gerçekleştirdiğimiz 1990'larda Gazetecilik Pratikleri ve İnsan Hakları başlıklı yuvarlak masa toplantısı, bu karşılaştırmaların çeşitli parametreleri olduğunu ve kolaylıkla '1990'lar daha kötüydü' ya da 'bugün daha kötü' türü sonuçlara varılamayacağını gösterdi. Savaş ve çatışma ortamlarında çalışan gazeteciler, son aylarda konuyla ilgili tanıklıklarından ve yazılan raporlardan anladığımız kadarıyla, hep ölümle burun buruna yaşıyorlar. Hayatî tehlikeye rağmen işlerini yaparken en büyük motivasyon kaynakları, konuyla ilgili 'yaygın' medyada ya yeterince bilginin olmayışı ya da manipülatif şekilde yer alması. Hem kendileri hem de haber kaynağı olarak başvurdukları kişilerin içinde bulunduğu koşullar, sadece fiziksel güvenliklerini tehdit etmekte kalmayıp onları psikolojik olarak da sarsıyor.

Ayşe Yıldırım'ın gazetecilerin can güvenliğinin olmadığını ortaya koyan Cumhuriyet'teki haberine göre, alandaki çalışan birçok gazeteciden şu cümleleri duymamız mümkün: "Bugün ölür müyüm diye çıkıyorum evden. Bugün hangimiz öleceğiz diye bakıyoruz birbirimize".

Türkiye Gazeteciler Sendikası (TGS) Kadın ve LGBTİ Komisyonu tarafından Şırnak'ın Cizre, Silopi, Beytüşşebap; Mardin'in Nusaybin, Derik, Dargeçit; Muş'un Varto; Diyarbakır'ın Sur ve Bismil; Hakkâri'nin Yüksekova ilçeleri ile Van'da on kadın gazeteciyle yapılan görüşmeler sonucu hazırlanan Namlunun Ucundaki Gazeteciler: Savaş Bölgelerinde Görev Yapan Kadın Gazeteciler Anlatıyor başlıklı raporda da

ortaklaşan ifadeler “sürekli ölümle burun buruna olmak” ve “canı pahasına haber yapmak” şeklinde. Rapordaki ilginç bir nokta ise kadın gazetecilerin kadın olmaları üzerinde fazla durmak istememeleri ve hatta savaş koşullarının kadın ve erkeği eşitlediğini ima etmeleri. Çatışma bölgelerinde kadınlara yönelik -öldürülen militanları çıplak bırakmalar, duvarlara cinsiyetçi yazılamalar, abluka altına alınan ve yıkılan evlerde bulunan iç çamaşırları gibi örneklerde somutlaşan- eril şiddet, taciz ve cinsiyetçilik başka yazılarda ve tanıklıklarda da aktarılmakta (örneğin Nurcan Baysal). Barış İçin Herkes platformunun geçen aylarda ODTÜ Vişnelik’te düzenlediği toplantıda söz alan kadın gazeteciden kadın olduğu için uğradığı tacizleri ve buna dair hislerini dinledik (Toplantı tamamen kamuya açık bir toplantı olmadığından burada açık referans veremiyorum). TGS’nin raporunda konunun bu yönünün ortaya çıkmamasının nedeni, araştırma tekniği olarak çoğunlukla yazışma kullanılması olabilir; bu türden baskı ve tacizlerin konuşma sırasında daha anlatılabilir hâle gelmesi muhtemeldir.

Gazeteciler -daha doğrusu Kürt sorununu önceliği kılan ya da sınırlı sayıda alternatif veya bağımsız denilebilecek mecralarda çalışanlar- bir yandan toplumsal sorumluluklarının bilincinde ve idealleştirdikleri bir gazeteciliği yapmaya; diğer yandan tarihe not düşmek, yaşananların unutulmaması amacıyla doğru bilgiyi haberleştirmeye çalışıyorlar. Zira, Türkiye’nin ‘batısı’ndaki medyada bu olayların kaydı yok. Olsa da aynı gün çıkan pek çok gazetede neredeyse aynı manşetin kullanılmasına defalarca tanık olduğumuz üzere, tamamen tek taraflı bir kayıt, hatta dikte ettirme söz konusu. Öte yandan da insan olarak haberini yaptıkları olayın etkisinden kurtulamıyorlar. Haberleştirdikleri olayların, kişilerin çok yakınındalar. Bazıları zaten haber yaptıkları il ve ilçede doğmuş, büyümüş. Ölümünü haberleştirdiklerini yakından tanıyorlar çoğu kez:

Çok yıpratıcı oluyor bizim için. Duygunu bastırmak, ötelemek zorunda kalıyorsun, haberi yazarken ağlıyorsun. Hepimizin bir yerden sonra psikolojik desteğe ihtiyacı olacak. (13 yıldır gazeteci) (bkz. TGS rapor: s. 10).

Bazen çok yakınımızda yaralananlar ve yaşamını yitirenler oldu. Bir gazeteci olarak yaşamını yitiren insanları çekmek zorunda kaldık ya da yarası kanayan insanların yaralarına bakmak zorunda kaldık (Asya Tekin).

Bir torbada 4 cenaze vardı. Travma o kadar ağır ki sorulara cevap alamıyoruz (Çağrı Sarı, Evrensel).

Ersin Çaksu, yaptığı gazeteciliği ‘morg gazeteciliği’ olarak tarif ediyor:

Kimlik teşhis, kim öldü... Cenazelerin yüzü parçalanmış. Kadın bedeni parçalanmış. Bunların fotoğrafını çekmek zorunda kaldık. Sokakta günlerce bekleyen cenazeleri fotoğraflamak zorunda kaldık. Çok sınırlı bilgi alabildik.

DİHA’dan Sabahattin Koyuncu, haber yaparken oğlunun babasına kalp mesajı, suni teneffüs yaptığından söz ediyor:

Sen o sırada çekim yapıyorsun. Konuşurken gözlerini yumdu ve bir daha açmadı... Psikolojik olarak etkisindeyim. Travma geçiriyorum.

Ben artık cenaze görmek istemiyorum. Çınar saldırısından sonra İrem’den geriye sadece 200 gram kemik kalmıştı. Cizre’de öldürülen Miray’dan da öyle. Bu çocukların öksüz yetim kalması iyi değil, psikolojimiz de iyi değil. Burada çalışan bütün gazetecilerin psikolojik destek alması gerek. Her gün ölüm, her gün kan. Burada bundan başka bir şey yok (bkz. TGS rapor).

Peki, trajedileri sıcıağı sıcıağına yaşarken haberleştiren gazeteciler, meslektaşlarına ve/veya meslek örgütlerine karşı ne hissediyor? TGS raporunda belirtildiği gibi tamamen yalnız mı hissediyor? Onlarla gazetecilik düzleminde ortaklaşma ihtimali nedir? Bu yaşadıkları, travmayı arttırıyor mu? Bunlar araştırılması gereken sorular. Haber Nöbeti gibi oluşumların ve TGS ve TGC gibi örgütlerin daha etkin işbirliği geliştirmelerinin hem mesleğe olan inancı tazelemek hem de dayanışmayı vurgulamak açısından önemli bir rolü var. Öte yandan sözkonusu gazetecilerin teknolojik gelişmelerle sadece meslektaşlarıyla değil, duyarlı hak savunucularıyla da iletişime geçebildiklerini görmek mümkün. O nedenle de bir özdeşlik kurulacaksa, bunun, gazetecilik düzleminde çok, hak savunuculuğunda kurulması şu anda daha mümkün görünüyor (barış gazeteciliğiyle sınırlı kalmadan, farklı araç ve olanakları kullanarak barış mücadelesiyle ilintilendirme gereği konusunda yaptığım tartışma için bkz. Gencel Bek, bianet). Pek çok gözaltı ve şiddet olayını sosyal medyadan ânında duyup örgütlenen ve tepki gösteren bir topluluk var. Örneğin Kurdsat News'ten Ferat Mehmetoğlu'nun kameraman Baran Ok'un ardından 'O Benim Kameramanım' diye bağırarak aracın arkasından koştuğunu hatırlayalım. 90'larda yaşananların kaygısıyla söyledikleri, bu kez yeni iletişim ortamlarının olanaklarıyla yaygınlaşıp Twitter'da #obenimkameramanım hashtag'ıyla gazetecilerin özgürlüğü ile ilgili mücadele içinde sesini buluyor:

90'larda gazeteciyseniz ve akrebe bindirildiyseniz, ertesini gün bir köşede cesedinizin bulunması hem sizin hem de yakınlarınızın en büyük kaygısıydı. Bu normal vatandaş için de geçerliydi, iş adamı için de, siyasi kişiler için de (Ferat Mehmetoğlu).

Kameraya kaydedilen bu görüntüler sosyal medyada hızla paylaşıldı ve bizler de böylece #obenimkameramanım hashtag'ıyla konuyu sahiplenebildik.

Disiplinlerarası Çalışma Önerisi

Burada önermek, muhtemel paydaşlarla tartışmaya açmak istediğim, çatışma bölgelerinde gazetecilere ilişkin çeşitli noktaları içeren, elbette bunlarla sınırlı olmayıp gazeteciler, meslek örgütleri, hak savunucuları ve psikologları da kapsayan disiplinlerarası bir çalışmanın üretilmesi gerekliliğidir:

1. Genel-Politik
2. Etik
3. Meslekî beceriler
4. Travma Eğitimi
5. Kurumsal Düzenlemeler.

Bu beş ayrı başlık ya da açı, birbirinden ayrıştırılmışsa da, aslında iç içe geçen özelliklere sahipler; kimilerinin, aşağıda da vurgulanacağı gibi, birlikte ele alınması gerekmektedir.

1. Genel-Politik

Bu, aslında genel olarak savaş durumunun sona ermesine dair politik iradenin oluşmasıyla ilişkili tüm çabalar; devletin, gazetecilerin çalışmasına dönük tüm baskılarına karşı ulus- devlet sınırlarını (da) aşan mücadele olarak özetlenebilir. Toplumun geniş kesimlerince sahip çıkılmasa da bunlar, zaten, hâlihazırda yapılıyor. Can Dündar ve Erdem Gül davasında gördüğümüz gibi uluslararası boyut zaman zaman daha ivme kazanıyor. TGS Kadın ve LGBTİ komisyonunun hazırladığı raporun sonuç kısmındaki çağrısını bu yöndeki 'genel', 'politik' çabalara örnek gösterebiliriz. Çağrı şöyle: "1. Çatışma bölgesinde görev yapan meslektaşlarımızın can güvenliğini tehdit eden, devlet görevlilerinden kaynaklanan her tür davranış ve eylemin son bulması; 2. Bugüne kadar meslektaşlarımıza yönelik gerçekleştirilen tüm şiddet olaylarının faillerinin bulunması ve yargılanması; 3. Ve hapiste tutulan tüm tutuklu gazetecilerin hemen salıverilmesi gerektiğinin altını çiziyoruz."

2016 yılının Ocak ayında Güneydoğu Gazeteciler Cemiyeti ve Özgür Gazeteciler Cemiyeti Yönetim Kurulları ile görüşme ve toplantılar sonucu dile getirilen şu talepler de yine yukarıdakileri tamamlar nitelikte: "AA ve TRT dışında bölgede görev yapan gazetecilere de baskı yapılmasın, işimizi yapmamız engellenmesin; gazetecilerin iktidar reklamı yapması beklenmesin; haberler sebep gösterilerek 'terörist', 'casusluk' suçlamalarıyla gazeteciler gözaltına alınmasın."

Bu başlık altında yapılacak çalışmada uluslararası gazetecilik örgütlerinin ve ifade özgürlüğü savunucularının da bulunması büyük önem taşıyor.

2. Etik

Özellikle çatışma ve katliam olaylarında asılsız fotoğrafların ve bilgilerin işlenip dolaşıma sokulması ve doğrulatmadan referans gösterme gibi etik ihlallere karşı medya kuruluşlarını ve derneklerini önlemler almaya, stratejiler, politikalar ve ilkeler geliştirmeye sevk etmek gerekli. Gazetecilerin travmaya neden olabilecek trajik olayları haberleştirirken ve kendilerinin de travmadan korunmasında dikkat etmeleri gereken noktalarla ilgili uluslararası düzeyde, çoğunlukla da savaş muhabirleri için, bir birikim var. Örneğin Dart Centre, A Guide for Journalists, Editors and Managers; Reporters without Borders ilkelerini yayımladı. Haberleştirirken dikkat edilecekler konusu, esasında genel olarak gazetecilik etik ilkelerinde de ele alınan ama daha da ayrıntılandırılmış ilkeler. Türkiye için de geçerli olabilecek, olması gereken tartışmasız ilkeler de var. Örneğin, ölen ya da yaralanan kişinin fotoğrafının kullanılması için izin istemek. Türkiye'de deprem sırasında bir ailenin ölen çocuğunun tek fotoğrafını bir muhabirin alıp geri getirmediğine dair yakınması aklımızdayken elbette bu tür ilkelerin üzerinden geçilmesi, hatırlanması, hatırlatılması ve içselleştirilmesi

için gerekli çalışmaların yapılması önemli. Bazı ilkeler var ki ülkeden ülkeye ve toplumdan topluma pek değişmez, yani evrenseldir: Örneğin, ölümü ilk duyuracak kişinin gazeteci olmaması. Canlı yayın ekipmanıyla evin zilini çalıp ölümün bildirildiği anda ailenin yüzüne zoom yapılan medya 'personel'inin olduğu bir ülkede bunları konuşmak utanç verici, ama gerekli. Kullanılan görüntülerin kesinlikle o zamanda o olaya ait olduğunun doğrulanması, travmatik deneyimi yaşayan bir insana 'Nasıl hissediyorsun?' diye sorulmaması, tecavüzü yaşamış bir kadına suçlayıcı imalar içeren sorular sorulmaması elzem. Görüşme yapmadan önce bilgilendirilmiş rızanın alınması vb. listeyi uzatmak mümkün.

Simpson vd. (1995) basın ve TV haberleri arasında bir karşılaştırma yaparak, özellikle TV haberlerine bir eleştiri getirir. Basında mağdur ve gazeteci ilişkisi pek de gözler önünde değilken, TV'de travma geçirenlerle yapılan söyleşilerde muhabirlerin acımasız ve katı muhabirliği yeniden ürettiklerini savunan Simpson vd. (1995), gazetecilik pratiğinin, var olan klinik literatürle çelişkili biçimde, tüm travma geçiren ve hayatta kalanların eşit biçimde deneyimlerini anlatmaya hazır olduğunu varsayıyor görünmesini sorunsallaştırır. Kaldı ki, öyle bile olsa ve bilgilendirilmiş rızaları alınsa da, olayın sıcaklığıyla röportaj verenlerin daha sonra pişman oldukları da görülür ve bu, yukarıda da belirtildiği gibi, gazetecilerin etik açmazlarından birisidir (Elyse vd. 2012).

Carrie A. Rentschler (2010) mağdurların onur ve mahremiyetleri korunmadan yapılan haberler aracılığıyla, çoğu zaman yeniden medyada mağdur edildiklerinden söz ediyor. Barbie Zelizer'in haberin travma sonrası bir uzam ('post- traumatic space') olması görüşüne (2002) referansla, haberlerin sadece olanı temsil etme değil, okuyucularının potansiyel travmalarında ve iyileşmelerinde de bir sorumluluğu olduğunun altını çiziyor. Okuyucuların,

mağdurların acılarına empati kazanmasını sağlama ve kolektif yaşamlarımızda travmanın oynadığı güçlü rol konusunda farkındalığımızı artırma misyonu var. Travmayı haberleştirirken yapılması gerekenler yanında, bu konudaki çalışmalardan ve rehberlerden hareketle, haberlerin ölenlere dair ayrıntılarla değil, yaralananlar ve hayatta kalanlar, onlara etkisi odağa alınarak yapılması, geleneksel olarak yüzü ve sesi olmayana yüz ve ses kazandırılması, travmanın kişiler ve topluluklar üzerindeki sonuçlarınının gösterilmesi şeklinde sıralanıyor. Türkiye’de anaakım medya devlet ve/veya hükümetin uzantısı gibi çalıştığından sorumluluğunu yerine getiremedi. Ancak daha eleştirel konumda habercilik yapan platformlar, yukarıda sayılanların kimilerini yerine getirmede başarılı oldular. Örneğin Bianet ve P24 gibi platformlar katliam sonrası ölenlerin sadece bir sayı olarak kalmamaları için ayrıntılı şekilde haberleştirilmeleri konusunda özenli davrandılar. Ölenler yüzleriyle, hikâyeleriyle belleğimizde, en azından bu kanalları takip edenlerin belleğinde yer etmek üzere ‘ölümsüzleştirdi’:

“Unutmamak, unutturmamak için! Her birinin farklı çileleri, farklı hayalleri de vardı elbette ama barış ortak çabaları, ortak hedefleriydi...kaybettiklerimizin siyah- beyaz birer fotoğraflarıyla paylaştığımız Barış Portreleri’ni okuduğunuzda, rengârenk hayatlar çıkacak karşınıza. Böyle bir sonu asla hakketmemiş, hayatlar böyle sonlanmasın diye yaşanmış hayatlar. Unutmayın onları, unutturmayın.”

Çalışmanın etik boyutuna barış gazeteciliğini dâhil etmek ve barışı savunan haberciliği tartışmaya açmak da düşünölmeli ve tartışılmalıdır.

3. Meslekî Beceriler

Meslekî beceriler, yukarıdaki başlık (etik) altında ele alınarak etik ilkelerle, duyarlı, barıştan yana habercilik ilkeleriyle birlikte de değerlendirilebilir. Yanı sıra,

meslekî ve teknik becerilerin geliştirilmesi konusunda kaynaklardan ve deneyimlerden yararlanılabilir. Örneğin, travmatik durumlarda, olayın taraflarıyla onlara zarar vermeden konuşma yolları, evet ve hayırlı cevaplar yerine açık uçlu sorular sorulması ve daha hassas soruların görüşmenin ilerleyen zamanına bırakılması gibi küçük tavsiyelerin paylaşılması gibi. Burada kurumsal düzenleme gerektirmeden, kişisel çabalarla ve belki de meslek örgütlerinin rehberliğinde yapılabilecek, küçük ölçekli, ama travmayı azaltacak önlemler de paylaşılabilir. Örneğin, Türk Psikologlar Derneği’nden Sibel Kocaoğlan’ın belirttiği gibi montaj yaparken kanlı görüntülerde siyah beyaz ayarını kullanmak ya da gerekmiyorsa sesi kapatmak gibi. Gazetecilik kültürü ile bağlantı kurarak, travma, felaket ya da çatışmayı haberleştirmenin etkilerini nasıl anladıklarını tanımlamak amacıyla, travmaya tanık olan Kanadalı 17 muhabir ve 14 fotomuhabirle yapılan eleştirel etnografik çalışmada, Keats ve Buchanan (2012) mağdur ve hayatta kalanlara da daha yakın çalıştıkları için fotomuhabirlerin daha çok travma yaşadığını ortaya koyuyor. Bu konuda, yukarıda kurumsallaşma anlatılırken sıralanan, uluslararası meslek örgütlerinin rehberlerinden de yararlanılabilir.

4. Travma Eğitimi

Travma çalışan uzman psikologların katılımıyla, sağlıklı tutum, önleme, iyileştirme konularında temel perspektiflerin sunulduğu gazetecilere yönelik genel bilgilendirme eğitimleri, özel olarak da trajedilere tanık olmuş, travma yaşamış, yaşamakta olan meslekten gazetecilerle kişisel seanslar organize edilebilir. Yazının girişinde bu yazıya dayanak olan panel, bunun çok küçük boyutlu bir pilot uygulaması oldu. Paneldeki psikologların da belirttiği gibi, gazetecilerin travma semptomlarını paylaşması ve bunlarla nasıl mücadele edecekleri konusunda psikologlarca güçlendirilmeleri, haberleştirdiği kişileri anlamaları, daha hakkaniyetli temsiller yapmaları ve kendilerini

anlayarak korumaları bakımından yararlı olabilir. Bazı durumlarda sağlanan bilgilerin içinde bulunduğumuz bağlamda ne ölçüde işe yarayacağı tartışmalıdır. Konunun kişisel travmayla sınırlı olmayıp tüm bir toplumsal bellekle ilgili boyutları da düşünüldüğünden bu eğitimin doğası, içeriği ve formatı da taraflarca tartışılmalıdır. Bağlama göre konuyu tartışmak ve gerekirse farklılaştırmak, aşağıdaki başlık için de önemlidir.

5. Kurumsal Düzenlemeler

Habere gitmeden önce, haber sırasında ve sonrasında yapılacak kurumsal düzenlemeler uluslararası düzeyde pek çok kuruluş tarafından ayrıntılı olarak belirtilmiş ve benimsenmiş durumda. Örneğin, editörlerin ve haber müdürlerinin travmaya uğrayan haber personelinin teşhis etmeleri ve onların durumuyla ilgili önlemler almaları ya da çalışanların güvenliğini sağlayacak alet edavatın ve gerekli eğitimin sağlanması gibi. Himmelstein ve Faithorn (2002) tarafından aktarıldığına göre, BBC ve New York Times stresle baş etme konusunda gazetecilere dönük programlar geliştiren kuruluşlardan. 1990'larda BBC'de işin yarattığı stresle ilgili gazetecilerin birbirleriyle konuşmaları, kurum doktorundan yardım almaları ve bir telefon destek hattını kullanmaları gibi çözümler geliştirdi. New York Times ise 1995 yılında psikolojik müdahale programını oluşturdu; bu kapsamda istihdam ettiği üç psikolojik danışman da düzenli olarak, özellikle dış haberler müdürlerine, stresin semptomlarını tanıma ve yardım isteme konusunda eğitim verir. Gazetenin dış bürolarında da bu konuda uzmanlar istihdam edilmektedir. Ancak Himmelstein ve Faithorn'a göre (2002) bu programlara gazetecilerin ilgisi, kısmen arkadaşları tarafından bir zayıflık işareti gibi algılanacağına dair genel korku nedeniyle, beklenenin altında kalmış. Yazarlara göre, bunda bir diğer etken de, gazetecilerin meslekî ve psikolojik olarak olgun olmaları ve ihtiyaç duymamaları da olabilir.

Burada yaşadığımız coğrafyada gazetecilerle ilgili kurumsal düzenlemeler önermemiz ne kadar gerçekçi olacaktır? Bu konuda hâlihazırda iyimser olmak güç. Medya kuruluşlarının bu bilgileri içeren atölye çalışmalarından sonra stratejiler, ilkeler geliştirip hazırlık yapacaklarını ve bunları hayata geçireceklerini umut edebiliriz elbette ama hayata geç(iril)mesi zor! Yakın vadede çeşitli açılardan vesayet altına alınmış medya kurumlarını hedeflemek yerine gazetecilik denilen görece özerk bir alanın mücadelesini yürüten ve hakikate erişme yönünde çalışan kuruluşlar için böyle bir çalışma daha gerçekçi olabilir. Hâlihazırda anaakım medyanın bölgeye gazeteci yollamadığını ve "Kürt medyası"ndaki gazetecilerin bireysel olarak kendi stratejilerini geliştirdiklerini görüyoruz. TGS'nin raporunda gazeteciler can güvenlikleri olmadığını ve gazeteci oldukları için özellikle hedef alındıklarını belirterek geliştirdikleri 'yöntemler'den söz ediyorlar. Bunlar raporda şöyle sıralanıyor: sürekli eğilerek yürümek; duvarları delerek oluşturulan yaşam koridorlarını kullanmak ve bir sokaktan öteki sokağa geçmek için kanalizasyon hattını kullanmak. Dolayısıyla, burada yine unutmamız gereken bu kuruluş dışındaki, bu kuruluşu da içine alan bağlamın bilgisine dikkat etme gerekliliği olacaktır. Örneğin gaz maskesi sağlanması ve çatışma sırasında takılması evrensel olarak iyi bir öneri gibi gözükse de bölgeden haber yapan gazetecilerin aktardığı şu deneyimler, bağlam bilgisini bize hatırlatıyor:

Gaz atılıyor. Ama dikkat edin orada hiçbir gazeteci gaz maskesi kullanmıyor. Çünkü gaz maskesi takınca göstericiler polis zannediyor saldırıyor, polis de gazeteci olduğunu bildiği için ayrıca saldırıyor (Celal Başlangıç).

Batıdan gelen gazeteciler gaz maskesini takıyor, çelik yeleğini giyiyor. Bizde ikisi de yok. Maaşlarımız düşük, alacak paramız yok. Merkezden de gönderilmiyor.

Alsak bile maskeyi taktığın anda göstericiler seni polis zannediyor. Onun için de takamıyoruz. Çoğumuzun sarı basın kartı da yok. Öyle olunca da her polis noktasında durduruluyorsun. GBT yapılıyor, kenarda bekletiliyorsun. İsterse bırakıyor seni. İstemezse bırakmıyor. O nedenle olay yerine gitmeyi düşünmeyen gazeteciler var artık (Cumhuriyet).

Sonuç olarak önerim, tüm bunların, sorunların ve geliştirilecek çözümlerin, evrensel olanla bağlamsal olanın, ilke ile gerçekliğin vb. ilgili çeşitli paydaşlarca müzakere süreci içinde değerlendirilerek somut bir biçimde uygulanmaya başlanmasıdır. Mesele gazeteciler haberleştirdiklerini mağdur etmeden, kendilerini koruyarak, barışı savunarak çatışmayı ve travmayı nasıl haberleştirebilirler meselesidir ve çok acildir.

Kaynakça

Amend, Elyse, Linda Kay, Rosemary C. Reilly (2012). "Journalism on the Spot: Ethical Dilemmas When Covering Trauma and the Implications for Journalism Education". *Journal of Mass Media Ethics*. 27 (4): 235-247

Arslan, Rengin (10.01.2016). "'Babiali'nin Terk Ettiği' Güneydoğu'da Gazetecilerin Zorlu Sınavı". *bbc.com*. http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/01/160109_diyarbakir_gazeteci.

Baysal, Nurcan (07.03.2016). "Cizre'nin Görünmeyenleri". *t24.com.tr*. <http://t24.com.tr/yazarlar/nurcan-baysal/cizrenin-gorunmeyenleri,14049>.

"Benimle Konuşurken Gözlerini Yumdu Bir Daha Açmadı - Sebahattin Koyuncu ile bir söyleşi" (05.03.2016). *youtube.com*. <https://www.youtube.com/watch?v=BZN1obQQqYE>.

Dworznic, Gretchen (2006). "Journalism and Trauma: How Reporters and Photographers Make Sense of What They See". *Journalism Studies*. 7 (4): 534-553.

Dworznic, Gretchen Max Grubb (2007). "Preparing for the Worst: Making a Case for Trauma Training in the Journalism Classroom" *Journalism & Mass Communication Educator*: 190-210.

Elyakut, Bérítan (28.02.2016).

"Asya Tekin'in Gözünde Cizre'de 73 Gün...". *barisicinaktivite.com*. <http://barisicinaktivite.com/8195-2/>.

Evrin, Kurdoğlu (09.03.2016). "Cizre'den Bir Annenin Soruları". *habernobetim.wordpress.com*. <https://habernobetim.wordpress.com/tag/ersin-caksu/>.

Gazeteciler ve Travmanın Etkileri Paneli. Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi (28.11.2015). <http://ilef.ankara.edu.tr/gazeteciler-ve-travmanin-etkileri-adli-soylesi-atkda/>. ilef.ankara.edu.tr.

Gencel Bek, Mine (26.6. 2016). "Çatışma Ortamında Gazetecilik Yapmak". P24. *Bağımsız Gazetecilik Platformu*. <http://platform24.org/p24blog/yazi/1588/catisma-ortaminda-gazetecilik-yapmak>

Gencel Bek, Mine (26.05.2016). "Barış İçin İletişim ve Teknoloji". *bianet.org*. <http://bianet.org/bianet/diger/175172-baris-icin-iletisim-ve-teknoloji>

Güneş, Sibel (28.01.2016). "Diyarbakır'da Gazetecilik ve Doktorluk". *sagliktagudem.com*. http://www.sagliktagudem.com/haber/diyarbakir_da_gazetecilik_ve_doktorluk.htm.

"Haber Nöbeti'ne Günter Wallraff Eleştirel Gazetecilik Ödülü" (08.06.2016). *habernobetim.wordpress.com*. <https://habernobetim.wordpress.com>.

Himmelstein, Hal, E. Perry Faithorn (2002). "Eyewitness to Disaster: How Journalists Cope with the Psychological Stress in Reporting Traumatic Events". *Journalism Studies*. 3 (4): 537-555.

Keats, Patricia A., Marla J. Buchanan (2012). "Covering Trauma in Canadian Journalism: Exploring the Challenges". *Traumatology*. 19 (3): 210-222.

Polat, Fatih (15.05.2016). "90'lardan Bugüne Öldürülemeyen Gazetecilik". *evrensel.net*. <https://www.evrensel.net/haber/280160/90lardan-bugune-oldurulemeyen-gazetecilik>.

Rentschler Carrie A. (2010). "Trauma Training and the Reparative Work of Journalism" *Cultural Studies*. 24 (4): 447-477.

Sarı, Çağrı (08.03.2016). "HDP'li Mahmut Toğrul: Bir Torbada Dört Cenaze Vardı". *evrensel.net*. <https://www.evrensel.net/haber/274377/hdpli-mahmut-togrul-bir-torbada-dort-cenaze-vardi>.

Simpson, Roger, Elizabeth Koehler, Brennon Martin (1995). "Enhancing Empathy in the Trauma Victim Interview: What Was Learned from Journalism Students". *Annual Meeting of the Association for Education in Journalism and Mass Communication*'da sunulan tebliğ. 9-12 Ağustos. Washington, DC.

Tenenboim-Weinblatt Keren (2008). "'We will get through this together': Journalism, Trauma and the Israeli Disengagement from the Gaza Strip". *Media, Culture and Society*. 30 (4): 495-513.

Türkiye Gazeteciler Sendikası Kadın ve LGBTİ Komisyonu (Mart 2016). "Namlunun Ucundaki Gazeteciler: Savaş Bölgelerinde Görev Yapan Kadın Gazeteciler Anlatıyor" *bianet.org*. http://bianet.org/system/uploads/1/files/attachments/000/001/619/original/Namlunun_Ucundaki_Gazeteciler_Savas_Bölgelerinde_Görev_Yapan_Kadın_Gazeteciler_Anlatiyor.pdf?1457533357.

Yıldırım, Ayşe (6.01.2016). "Bugün Hangimiz Ölecek?". *cumhuriyet.com.tr*. http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/459061/Bugun_hangimiz_olecek_.html.

Medya Aracılığıyla Çatışmaları Çözmek: ARTE

Begüm Zorlu

Özet

Bu yazı, 1991 yılında yayın hayatına başlayan ve dünyanın ilk sınır- ötesi kültürel televizyon kanalı olan ARTE'nin işleyişini ele alarak, kanalın çatışmaları dönüştürmesi ve farklı toplulukların bir araya getirmesindeki rolünü inceliyor. Makale, ilk olarak, televizyonun ve belgesellerin iletişim ve çatışma çözümü literatüründeki yerine değinerek, Avrupa Birliği bütünleşme sürecinde yeni bir toplumsal tahayyül kurma amacı ile Almanya ve Fransa'nın ortak kültürel geçmişi üzerine kurulan kanalın, (Wenger, 1993) hangi yollar ile yeni bir diskur yarattığını inceliyor. Araştırma, ARTE'nin kuruluşu, kurumsal yapısı ve program içeriğini incelerken, kanalın deneyimlerinden çıkılabilecek dersleri aktarmaya çalışıyor.

1. Giriş

Medya, bireylerin, sosyal grupların ve toplulukların doğrudan ya da dolaylı olarak temas kurabildiği en önemli araçlardan biridir. 21'inci yüzyılda yayın teknolojileri ile gelişen iletişim araçları, günden güne kapsamını artırarak bireylerin günlük yaşantılarının temel taşlarından biri hâline gelmiştir.¹

1 Medya ve çatışma çözümü alanında karşımıza çıkan önemli sorulardan biri ise yeni iletişim mecralarının uyumsuzluklara olağan etkisi; örneğin, 2015 yılında dünya çapındaki sosyal medya kullanıcılarının sayısı iki milyara ulaşmıştır. (Kemp, 2015) İnternete erişimin artması, yeni iletişim mecralarının oluşumuna, klasik/ anaakımın dışında da kaynakların çoğalmasına yol açmıştır. Bu yeni çağda alternatif medyanın ve bilgiye ulaşmanın kolay bir hale gelmesi, çatışmaların çözümünde doğrudan bir neden- sonuç ilişkisi yaratıp, yaratmadığı hususunda önemli bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır.

Diğer yandan medya, çatışma çözümü ve iletişim literatürdeki yapıcı rolünden çok, çatışmaları körüklemesi, hegemonya kurma aracı olması, içerdiği nefret dili ile ayrıştırmayı beslemesi ile yer almıştır. Yakın tarihte gerçekleşen Bosna ve Ruanda katliamları, medyanın bu yıkıcı rolünün en görünür örneklerindedir. Medya, şiddeti kışkırtmanın yanında çoğu zaman egemen kalıplara sıkışıp kalarak zaten toplumsal olarak uzakta olan 'öteki' ile karşılaşmamızı, empati kurmamızı engelleyen bir aygıt olarak da yorumlanmıştır. Bu da onun farklı topluluklar, gruplar veya bireyler arasında belirli ölçüde köprü olmak yerine bir mesafe oluşturma işlevini yerine getirmesine neden olmuştur.

İletişim kuramcısı Roger Silverstone (2006) medyanın gündelik hayatının ayrılmaz bir parçası olduğuna vurgu yaparken, bizden uzakta olanı [fiziksel ya da düşünsel olabilir] kapsamakta başarısız olduğunu vurgular. Böylece, 'diğer', 'öteki' grubundakiler insanlığın ötesinde bir noktaya doğru itilebilir.

Daniel Dayan, Silverstone'un ahlak kuramını incelerken şu tanımı öne çıkarır: 'uzaklık sadece bir fiziki, coğrafi ya da sosyal bir kategori değildir. Uzaklık, ahlaki bir kategoridir.' (Dayan, 2007:116) Kuşkusuz bu uzaklığın tarihsel, ekonomik, sosyal ve kültürel nedenleri mevcut olsa da özellikle de önyargı ve sınırların keskin olduğu toplumlarda medya, öznelerini ötekileştirmeyi, zaman zaman insanlıktan uzaklaştırmayı tercih edebilir.

Fakat medya, zaman zaman empati kurmamıza neden olup, bizi dünyanın başka bir ucundaki insana ya da yakınımızdaki 'ötekiye' bağlayan konuları da ele alabilir. Siyaset bilimci Hannah Arendt'in uzaklık kavramını tekrar ele alan Dayan'ın aktardığı gibi: "Sadece hayal gücümüz çevremizdeki olayları kendi uygun perspektifimizde görmemize olanak sağlarken, medya çok yakında olan duruma/şeye belli bir mesafe koyarak önyargısız bir şekilde görmemizi ve aynı zamanda uzaklığın

yarattığı uçurumlara köprü kurarak uzaktaki bir şeyi sanki bize aitmişcesine görmemizi ve anlamamızı sağlar." İmgeler de bizim hayal gücümüz ile birlikte karşımızdakini kendi yerine koyma işini görebilir (Dayan, 2007:116) ve bazen de kendimizden ayırt edilemeyecek kadar yakın bir noktaya çekebilir.

Böylece ister gerçek, ister kurgusal olsun özneler, 'canlı' hâle gelerek izleyiciler ile duygusal bir ilişki kurabilir; gerçek bir ilişkinin belli başlı duygusal ve kavramsal nitelikleriyle birlikte ekrandaki karakterler ile reel bir ilişki deneyimlediklerini hissedebilirler. Paluck'un (2012) belirttiği gibi bu tanışma, çatışmalı durumlarda gerçek dünyadaki temasın önyargıyı azaltmasıyla aynı etkide bulunabilir. Öznelerin çağrılarda bulunmasına ya da yardım için destek istemelerine neden olabilir.

2. Belgesel ve Çatışma Çözümü

Günümüzde televizyon, kitle iletişimlerinin ve popüler kültürün en önemli araçlardan biridir. Belgeseller ise hem kurgu hem de haberi bir araya getirerek televizyon platformundaki yerini almıştır. Tarihçesine bakıldığında ise, 20'nci yüzyılın ortalarından itibaren televizyonun hâkimiyetinde geliştikleri gözlemlenebilir. Televizyon belgeselleri kurgudan olguya; gazetecilikten ziyade analitik bakış açısına vurguda bulunan yapıdadırlar. (Ellis, 2011)

John Grierson, belgeseli 'gerçekliğin yaratıcı yaklaşımı' olarak tanımlar. (Grierson, 1996) Belgeseller gerçeklik peşinde koşarak, daha önceki filmlerden daha 'dürüst' bir yapım tarzı arayışı ile ortaya çıkmıştır. Bir planlı yapım olan belgesel, bir özne ve bakış açısı oluşturarak izleyiciyi etkilemeye çalışır. Böylece bir misyon da içerir; görevi bir gerçeği, durumu ya da olguyu sunarak dünyaya göstermek ve açıklamaktır. Belgeseller şüpheyi, tartışmayı ve çatışmayı da tetikleyebilirken, üzerlerine bindirilmiş ahlaki bir görev de bulundurlar.

Belgesel film ve program yapımcılığının kalbinde iletişimde bulunma zorunluluğu yatmaktadır. Ellis'in belirttiği gibi (2011) tüm bu yaklaşımların birleşiminde gerçeğe ulaşma ihtiyacı, dünya gerçeklerinin ekrana uyarlanması, dünyanın olduğu gibi portre edilmesi ve genellikle eleştirel bir inceleme önerisi ya da tekrardan bakma vardır. Ellis'e göre (2011:8) belgeseller, 'bunlar gerçeklerdir', 'işler bu şekildedir', 'olan budur', 'inandığım budur', neden bu şekilde davranıyor' konularında ısrar eder.

Belgesel, gösterme ve anlatım ile ilgilidir. Asıl olayların ne olduğu konusunda keşifte bulunma eylemi güder. Ellis'in (2011) aktarımıyla belgesellerde hem aktör hem de özne varsayımlar yapar: Yapım aşamasında film yapımcısının aklında, hayali bir izleyici vardır. Röportajlar etkileşimin özel bir biçimini oluştururken, sohbetlere yer verilir; ancak önemli bir fark ise röportajı yapanın taraf olmamasıdır. Diğer yandan da belgeselin öznelere içinde buldukları durumları anlatırken, bir yandan da kafalarındaki canlandırdıkları bir izleyiciye seslenirler.

Diğer bir yandan, belgesel film yapımcıları, filmleriyle toplumsal değişime katkıda bulunabilirler. Bu etki de toplumsal konularda toplum bilincini dönüştürerek, izleyiciye katılım için bir yol sunabilmektir. Çatışmaların ortaya çıkmasının tek bir nedeni yoktur. Belgesel film yapımcıları ise çoğu zaman popüler medyanın ilgili alanı dışında kalarak ve daha da önemlisi büyük politik önyargılardan yoksun olan kişisel öyküleri, görselleştirme potansiyeline sahiptir (Ellis, 2011: 9); böylece çatışmaların doğasını açığı çıkarmada bir araç olabilirler. Yapıtları, sıradan insanların hikâyelerini, korkularını, umutlarını ve düşüncelerini iletirken, zaman zaman da çatışmadan etkilenmiş hayatların tarafsız öykülerini sunabilir. Bu sunuş, çatışmadan etkilenmiş topluluklar arasında güveni tekrar oluşturmada belgesel filmlerin popüler bir araç olarak kullanılmasının en büyük nedenidir.

3. ARTE

ARTE'nin Tarihi

1980 yılına kadar Avrupalı televizyon kanallarının çoğu resmî yayın kuruluşlarının ve devletlerin tekelindeydi. Trouille'in (1999) belirttiği gibi yayın kuruluşları ve devletler, zaman zaman başka ülkelerden gelen yayınlara/ sinyallere izin bile vermezken, diğer durumlarda da yayın izni için gerekli formalitelerin yoruculuğundan ötürü başka ülkelerin televizyon kanallarına ilgi duymazlardı. Bir yandan da dil, çeviri sorunları vardı.

Yine Trouille'in altını çizdiği gibi 1980'lerin Avrupa'sında televizyon kanalları, ulusal kimliğin bir parçası olarak kabul edilip, kanalların yönetimi ulusal bağımsızlığın korunması olarak algılanıyordu. 1990'larda ise ülkelerin siyasî elitleri ulusal bağımsızlık yerine Avrupa'nın entegrasyon projesini öncelikli sıraya koymaya başladıklarında, medya da bundan payını aldı. Bütünleşmeye doğru sağlam adımların atıldığı bir zaman diliminde, Avrupa ülkelerinde görsel- işitsel sektörde önemli teknolojik gelişimler yaşanıyordu ve bu yenilikler Avrupa Topluluğu yanlılarında 'sınırların olmadığı televizyon' ilkesinin popülerliğini arttırıyordu. (Trouille, 1999) İlk Avrupalı haber kanalı Euronews gibi, bu süreçte doğan Avrupa yanlısı televizyon kanalının bir diğer örneği de kültürel yayın yapan ARTE'ydi (Association Relative à la Télévision Européenne).

Avrupa'da ekonomik ve finansal sektör gittikçe birleşirken, özellikle paylaşımlı 'Avrupalı' televizyon programları açısından kültürlerarası iletişimde bir artış bulunması mümkün müydü? Yeni, ortak bir kimliğin yaratılması ile uluslararası ayrılıklar ve eski düşmanlıklar unutulabilir miydi? Ulusal kimlik yerine bölgesel bir kimlik oluşabilir miydi? Medya bu bağlamda nasıl bir rol oynayabilirdi?

Bu sorularla birlikte 1990'lı yıllara girerken Avrupa Birliği'nde medyanın birbirine yaklaşmasına dair arayışlar sürmekteydi. ARTE de böyle bir dönemin ürünü olarak ortaya çıktı. 4 Kasım 1988'de gerçekleşen 52'nci Fransız- Alman Zirvesi'nde dönemin Almanya Başbakanı Helmut Kohl ile Fransa Cumhurbaşkanı François Mitterand, Fransız- Alman ortak kültürel televizyon kanalının oluşturulacağı duyurusunu yaptı. Ortak bir Avrupa kanalının kuruluşu, Soğuk Savaş sonrasında hızlanacak olan Avrupa entegrasyonunun tamamlanmasının önemli adımlarından biri olarak görüldü. 1990 yılında Fransa ve Almanya'yı oluşturan eyaletlerin her biri Avrupa Kültür Televizyon Kanalı'nın temellerini oluşturan devletlerarası bir anlaşma imzaladı ve 2 Ekim 1990 tarihinde televizyon kanalının işletmesinde teknik ve hukukî şartların sağlanmasına olanak verildi. Siyasî liderlerin iradesi ile gerçekleşen devletlerarası anlaşma sonucunda kurulan ARTE, 1991 yılında yayın hayatına başladı.

ARTE, yukarıdaki sorulara cevap olarak, Avrupa çapında kültürel entegrasyonu teşvik etmenin ve Fransız ve Alman vatandaşlarını birbirlerine yaklaştırmının gerekliliği ile kuruldu. Bu nedenle iki farklı izleyici kitlesi için oluşturulan bu kanal, içeriği, amacı ve kapsamı ile televizyon tarihinde bir ilki oluştururken, günümüzde televizyon pazarı içinde istisnai bir yere sahip oldu.

ARTE'nin Kurumsal Yapısı

ARTE, siyasî liderlerin açıklamasının ardından Fransa ve Almanya'da yer alan üç ayrı şirketten oluşturuldu: Strazburg'da bulunan ARTE GEIE ile ARTE GEIE'nin karar yapıcı organlarını oluşturan ARTE France (Fransa) ve ARTE Deutschland (Almanya). Hukukî olarak birbirinden bağımsız olan bu üç kurum, finansal durumlarını, kâr- zarar bilançoları ve yönetimsel raporlarını ayrı olarak yayınlamayı kararlaştırdı. Bu nedenle ARTE GEIE finansal özerkliğe sahip, kendi kendini yöneten bir yapı olmaya devam etti.

Barmever ve Davoine, (2011) 30 ARTE çalışanı ile gerçekleştirdikleri mülakatlar sonunda kanalın, bireylerin kültürlerarası gelişimine katkıda bulunduğunu savunarak, ARTE'de ulusal kimlikler yerine Avrupalı kimliklerin baskın olduğunu belirtmişti. ARTE, kendi tüzüğünde yer aldığı üzere; "Avrupa halklarının birbirleriyle olan yakınlığını ve ilişkilerini sıkılaştırmak, onlara kültürel miras sayılabilecek ve sanatsal yaşamın çeşitli durumlarının gösterimi olan ortak bir televizyon programı sunma" amacını güttü ve yıllar içinde Avrupa halkları ile sınırlı kalmayan, dünyanın dört köşesine ulaşan bir yayın içeriğine sahip oldu.

ARTE'nin kurucu anlaşmasına göre, kanalın programlarının genel prensipleri ise bağımsız, çoğulcu ve dengeli programlar yapmasıydı. Tüzüğün ikinci maddesine göre özellikle şu noktaların altı çizildi:

- > Programlar herhangi bir hükümeti, siyasî partiyi, işletmeyi desteklememeli
- > İnsanlararası anlayışa, haysiyete, ahlaka, felsefeye ve dinî inançlara saygı duymalı
- > Gazeteciliğin prensiplerine uygun şekilde adil ve objektif olmalı
- > Haberler ile yorumu ayrı tutmalı. (ARTE, 2011)

Eşit Temsiliyet

ARTE gazetecilerinin, ulusal algılarının üzerinde haber/ belgesel üretmeleri amaçlanıyordu. Haber ve program içeriği Fransız ve Alman gazetecileri ve editör şeflerinin eşit dağılımıyla oluşmuştu. ARTE'de her şeyden önce denge gelmekteydi.

ARTE, bugün de devam eden kurumsal yapısında, tabandaki iki ulusal kutup ile tepe nokta olarak Strazburg'daki ortak yayın merkezi olmak üzere üç kutuplu bir yapıdan oluşturuldu. Fransız kültür kanalı La Sept'den ortaya çıkan ARTE France ile birlikte ARTE, aslında federal televizyon sistemlerini bir araya getirdi. Ulus-üstü olarak organize edilmiş merkez, Strazburg'da, AB medya sistemi çerçevesinde kuruldu. (Berning, 2010)

Bugün de aynı sistem ile yürütülen kanalın Strazburg'daki merkez ofisi programlama ve dağıtımdan sorumluyken, Paris'teki ARTE France ile Baden-Baden'daki ARTE Deutschland ise ARTE GEIE'yi ortaklaşa finanse ediyor ve pek çok programın yürürlüğe konulmasını planlıyor. Finansal kaynaklarının %95'i Fransa ve Almanya'daki lisans ücretlerinden gelen ARTE, reklam yayınına izin vermezken sponsorluk gibi çeşitli kaynaklardan bir miktar gelir elde ediyor.

Kanaldaki her iki üye kuruluş, kurum içi yapımlar ya da dışarıya servis edilen işlerde eşit yoğunlukta katkıda bulunuyor. Programların ayırımı ve sınıflandırılması Fransa ve Almanya'da uygulanan prodüksiyon prosedürlerine ve kamu yayınları yapısına göre değişiklik gösteriyor. Her üye kuruluş program girdisinin/ içeriğinin %40'ını sağlarken geri kalan %20 ise ARTE GEIE ile Avrupalı partnerlerden sağlanıyor. (Berning, 2010)

ARTE'de Almanca ve Fransızca da eşit şekilde temsil ediliyor. Programlarda ilave görüntüler ve birleştirilmiş metinler her zaman iki dilli olarak sunuluyor; zaman zaman iki dil de ekranda aynı anda belirirken bazen de art arda veriliyor. Bu durumu, izleyicilerin diğer dili öğrenmek istemelerinde bir motivasyon yaratma ve Avrupalılaştırma göstergesi olarak yorumlamak da mümkün. İngilizce ve İspanyolcayı dillerinde de yayın yaparak izleyici kitlesini artırması da bu duruma katkıda bulunuyor.

Aslında bir Alman- Fransız işbirliği olmasına rağmen ARTE, ulusal kalıplarını aşan yeni formatlar bulmayı başarıyor; Belçika'daki RTBF, İsviçre'deki SRG, SSR Idee Suisse, İspanya'daki TVE, Polonya'daki TVP, Avusturya'daki ORF, Finlandiya'daki YLE, Hollanda'daki NPS, Büyük Britanya'daki BBC ve İsveç'teki SVT devlet televizyonlarıyla ilişkilendiriliyor.

ARTE'nin Yayın İçeriği

Kurulduğundan itibaren kültürel çeşitlilik ve çok dilliliğe kendini adanmış olan ARTE'nin misyonu kültürel ve uluslararası karakterdeki Avrupa ülkeleri arasında işbirliğinin ve anlayışın teşvikine olanak sağlayan televizyon programları tasarlayıp yapmak ve bu programları yayınlamak. Bu da ARTE'nin tüzüğüne ikinci maddesine göre kanalın kuruluş amacında, 'Avrupalı uluslar arasında iletişimi ve anlayışı desteklemek' olarak belirtiliyor. (ARTE, 2012).

Euronews'un aksine ARTE haber bültenleri konusunda uzmanlaşmıyor. ARTE'nin programlarının temelinde insanî öyküler aracılığıyla Avrupa konularını betimleyen belgeseller, evrensel sosyal ve siyasî sorunların kapsamı ve kültürel programlar yatıyor.

Rothenberger'e göre (2008) ARTE, Avrupalı izleyicilerin 'çokbilmişliğe' karşı dirençlerini azaltıp, dengeli ölçülerde Alman ve Fransız yapımlarına yer veriyor. Bir yandan da Amerikan programlarını azaltarak kültürlerarası transfer süreci yaratıyor.

ARTE, ortak yapımcı olarak film yönetmenlerini ve yapımcılarını destekleyerek iddialı ve özgün kısa ve uzun metraj belgeseller, polisiye öyküler, tarihî dramalar yayınlıyor. Siyaset ve toplum konularında

araştırmacı belgesel serileri, jeopolitik analiz programları, uluslararası yorum programları ile bilimsel ve kültürel gelişim belgesellerine yer veriyor. ARTE'nin programlarının ortalama % 41'i belgeselken; % 21'ini uzun metraj filmler; % 10'unuysa televizyon filmleri oluşturuyor.

Bir yandan da, 1996 yılından beri internet sitesinden (www.arte.tv) içeriğini ücretsiz olarak yayınlıyor. Son yıllarda internet alışkanlıklarının dönüşmesiyle de birlikte sitesinde çevrimiçi hizmetler sunuyor. ARTElive alt markası ile izleyicileri düzenli olarak canlı yayınlanan programlara davet ediyor. Detaylı çevrimiçi program rehberi ([ARTEprogram](#)) yayınlayan ARTEweb, aynı zamanda kullanıcıların bir programı canlı yayınlandığı andan yedi güne kadar tekrar izleyebilecekleri ARTE+7 kanalını da sunuyor. ARTEinfo Avrupa politikası ve kültürel konularda ([programın sınırlar arası misyonunu vurgulayan](#)) en son haberlere yer verirken; ARTEcinema, interaktif resim galerileri, zaman çizelgeleri ve biyografiler ile bilgi erişimi sağlıyor. Bununla birlikte internet sitesi, anaakım platformlarda bulunmayan prestijli belgesel ve filmlerin ücret karşılığı indirme hizmetinin bulunduğu "seç- izle" platformunu içeriyor. (ARTE, 2016)

ARTE, 2010 yılında çağdaş kültüre ve tüm görsel öğeleriyle ([dijital sanatlar, sokak sanatı, tasarım, oyunlar, fotoğrafçılık, çizgi dizileri, vb.](#)) yaratıcılığa adanmış olan yaratıcı internet platformunu yayına sokuyor. 'Yetenek fabrikası' olarak adlandırılan ARTE Creative, Avrupa çapında belli başlı festivaller, okullar ve enstitüler ile işbirliği içerisinde, farklı internet topluluklarını bir araya getirerek, 'sokak felsefesi', 'şehir kültürü' gibi başlıkların altında sıra dışı formatlar deniyor.

Alternatif Medya Temsilcisi Olarak ARTE

Kitlesel/ anaakım medya çoğu zaman merkezinde ekonomik kazancın olduğu, gündem ve siyasî iktidar tarafından çarpıtılabilen, kurumsal çıkarların etkisi altında olan bir iş modeli olarak işler. Bu tarz popüler medya sağlayıcıları toplumsal değerler üzerine düşünmeyen programlar üretebilirken, iç işleyişinde de hiyerarşik ve profesyonelleşmiş yapıda olabilirler. Buna karşın alternatif medya, farklı gündem ve bakış açısıyla çoğu zaman daha mikro düzeyde faaliyet gösterip, sosyal adalet ve temsil ile ilgili tartışmalarla daha radikal bir görünürlüğe sahip olur. Kapsamını daha küçük ölçekte tutup, farklı dağıtım mekanizmaları kullanır.

Özellikle kitlesel/ anaakım medya çoğu zaman sosyal farkındalık, siyasî bilinç ya da ekonomik kalkınma yerine çatışmayla ilişkilendirilmektedir. Medyada doğru olmayan söylentilerin, ya da karşı grubun sunumunun çatışmayı yeniden alevlendirebileceği ya da sarsıntıya uğramış bir topluluğu telaşlandırabileceği göz önünde bulundurulduğunda, Elizabeth Levy Paluck'un (2012) altını çizdiği gibi medyanın çatışma geçmişi olan topluluklarda doğru, kesin, güvenilir ve nispeten tarafsız bilgi akışının sağlanması hayati önem taşımaktadır.

ARTE'nin farklarından biri ise küçük ölçekte ve yerel çabalar şeklinde, özünde katılımın ve erişimin olduğu bir alternatif medya biçimi olmasıdır. İki devlet başkanının çağrısı ile kurulsa da, kanalın biricikliği, yayın politikasını belirleme imkânı, bilgi ve düşüncelerin akış özgürlüğü ile yayıncıların özgürlüğü gibi ilkelerin garanti edilmesinden doğdu. ARTE, daha düz bir organizasyon yapısıyla daha demokratik bir prodüksiyon faaliyetinde bulunmaya çalıştı ve yıllar içinde Almanya ve Fransa'nın birleşmesinden öteye giderek, eğitici ve farkındalık yaratan bir medya aracına dönüştü.

ARTE'nin bugün de uydu sayesinde birçok eve giren televizyon yayını ile neredeyse anaakım medya kadar ulaşılabilir bir konumda bulunarak, alternatif medya temsilciliği yaptığını söylemek mümkün. Bunun nedenlerinden biri ise ARTE'nin program kapsamının güven, sosyal adalet, siyasî bilinç, sanat ve diyalog temaları üzerine kurulmuş olması.

Belgeseller ve Reportage

Son yıllarda ARTE'nin belgeselleri ve programlarına bakıldığında ise iki ülkenin ilişkilerinden öte küresel konuların öne çıktığı görülüyor. Programlar ayrıca kendi haklarını bilen ve oy verme gibi demokratik süreçlere katılımında bulunan politik olarak bilgili ve aktif yurttaşları desteklemeye çalışıyor. Bazı programlar genel olarak toplumsal hoşgörü ve işbirliğini arttırmaya çalışırken, cinsel şiddete maruz kalmış kadınları, etnik azınlıkları, daha önceden sömürülmüş ya da şiddete maruz kalmış kişileri de anlatabiliyor.

ARTE, yeni çağın sorunları ile yakından ilgileniyor. Bir belgeselinde sadece Balkanlar'da mahsur kalan mültecilerin kış ayında yaşadıkları mahrumiyetleri anlatırken, diğer yandan da mültecilerin yerlerinden olmasının ana nedeni olan savaşları kapsıyor. Batı'nın, Irak işgali ve yıllarca süren hava operasyonlarının ardından 'İŞİD gerçekten şiddetle biter mi' sorusu ARTE'yi anaakım Batı mediasından farklı bir yere koyuyor. Bir iç savaş yaşanan Suriye'de şiddetin istatistiksel boyutu ve görselleri yerine, gerçekleşen hak ihlallerinin kapsamına bakıyor.

Uluslararası programlar hep bir soru ile yola çıkıyor ve izleyiciye bir bakış açısı kazandırıyor. ARTE, Ortadoğu'daki sorunlara da yayınlarında sorulardan yola çıkarak yer veriyor: Lübnan, Suriye'deki iç savaştan sonra nasıl değişti, ne gibi zorluklar çekiyor? Tunus diktatörünü devirse de yapısal sorunlar yaşıyor, bunlara çözüm ne olabilir, Tunus neden bir umut veya örnektir?

Belgesel programı olan Reportage, Mısır kapsamında bir insan nasıl ve neden radikalleşir sorusuna cevap arıyor. Bunu da dengeli bir şekilde hem Müslüman Kardeşler temsilcileri hem de Mısır hükümeti ile görüşerek gerçekleştiriyor. Fakat belgeselci egemen devleti de eleştirerek "Biz burada çekim yapıyoruz çünkü Mısır hükümeti bu işlemin yasal olduğunu göstermeye çalışıyor" gibi cümleler kurmayı da ihmal etmiyor. Mısır'ın diyaneti olan Al Azhar'ın devlet tarafından oluşturulmaya ve kontrol edilmeye çalışılan ideal Müslümanlık diskurunu izleyiciye ulaştırıyor.

Bu sorularla Mısır'da bazen devrimcilere, bazen Müslüman Kardeşlere ulaşarak sözü oranın aktörlerine bırakıyor. Özellikle Mısır belgeselinde oğlunu kaybeden bir babanın "Benim oğlum kaybolunca anladım, aslında kaybı olan binlerce kişi varmış" sözü empati örneği olarak karşımıza çıkaran, mücadelelerden öğrenmeyi destekliyor. Bir izleyici ise hak ihlallerinin evrenselliğini gözlemlemiş oluyor ve hiçbir alanın siyah ya da beyaz olmadığını.

Programlar zaman zaman Avrupa siyasetini de eleştiriyor. Bir belgeselci Türkiye'nin mülteciler konusunda Avrupa ile gerçekleştirdiği 'kirli anlaşma' hakkındaki yapıtını şu soru üzerine yoğunlaştırıyor: "Mülteciler Yunanistan'dan Türkiye'ye yollanıyor, peki bu, sorunu çözüyor mu?" Cevabı hayır olan yönetmen ise neden bu cevabı verdiğini örnekler ve gerçekliklerle anlatmaya çalışıyor. Seyirci ile konuşuyor.

Reportage'ın başka bir belgeselinde ise "Türkiye'de mülteciler var; peki ya Japonya'da durum nasıl" sorusu ile nükleer santralleri farklı ve yaratıcı bir bakış açısıyla eleştiriyor. Mülteciliğin, devletin yanlış politikaları sonucu gerçekleşebileceğini vurguluyor. En etkileyici belgesellerinden olan Çad için Adalet'te ise ülkede körüklediği şiddetten ötürü 40. bin kişinin hayatını kaybettiği eski Başkan Hissene Habre'nin, 'insanlığa karşı suç' ve 'savaş suçu' işlemekten ömür boyu hapis cezasına

çarpıtıldıktan sonra adaletin nasıl tesis edildiğini kurbanları dinleyerek izleyiciye iletiyor.

ARTE, başka bir yandan da belgesel ile Çin üzerine eğilip muhafazakârlık ve sosyal çatışmalar üzerine detaylı raporlar hazırlıyor. Çin’de 30- 40 milyon daha çok erkek nüfus var, bunun o toplumdaki kadınlara etkisi nedir? Çin son derece muhafazakâr bir toplum, bu oradaki LGBTİ bireyleri nasıl etkiliyor? Bu sorular hep bir hikâye ile şekilleniyor. Örneklerinden biri olan Cici ve Max, iki eşcinsel kadının hikâyesi, sade ve samimi bir dille izleyiciye yansıyor.

ARTE’nin belgeselleri -Görsellerin Gücü örneğinde olduğu gibi- “günümüzde yüzlerce görselle karşı karşıya kalıyoruz, asıl değişimi yaratan nedir” gibi felsefî sorular sorabilirken, bir ok çatışma içeren belgesel ise insanların işkence gördükten sonra şiddete neden yöneldiğini anlatan uzmanlara yer veriyor.

ARTE, uluslararası kapsamı dışında, Avrupa’da artan milliyetçilik ve sağ partiler üzerine de programlar yapıyor. ARTE’nin farkı ise o gruplara da ses vererek artan şiddetin nedenlerini anlamaya çalışması ve belgeselin gidişatında şiddete yönelen ideolojiyi yine o toplumun içinden gelen cevaplarla aşağıya çekmesi, yukarıdan yargılarda bulunmaması.

Bir örnek olarak Polonya’da Artan Milliyetçilik belgeselinde, muhafazakârlığa ve ırkçılığa cevabı sunucu değil Polonya’daki kadın hareketi veriyor. Belgesel, “bireysel silahlanma ne tür sorunlar getiriyor? Paramiliterleşme ne gibi tehlike yaratıyor” sorularını sorarken ‘bir oyuna silah yerleştirirsen o bir şekilde, bir yerde patlar’ gibi çıkarımlar da yapıp, Polonya’da artan paramiliterleşme için de benzer bir durumun söz konusu olduğu vurgusunu yapıyor.

Saat Kudüs

ARTE’nin özgün projelerinden biri ise 2014 Şubat’ında ARTE ve Alman resmî yayın kuruluşu BR’nin 24 saatlik belgesel projesi olan 24h Jerusalem (24 saat Kudüs). Bu program için çevrimiçi 24hjerusalem.tv interaktif platformu yayına sokuluyor. Video blogunun yanı sıra belgeselden 12 alıntı da platforma #Dinler, #Aileler ve #Eğitim gibi etiketlerle ile yükleniyor. Böylelikle bir tartışma alanı yaratılıyor. Kullanıcılar kendileri program yayınlanırken, ikinci ekran özelliğiyle zamanda geriye ve ileriye giderek platform içeriklerine de göz atabiliyorlar.

Bu özellik ARTE’nin canlı yayın formatları içinde halen nadir olsa da, kanalın gelişen medya araçlarını kullanmada yeni bir tarz yarattığı görülüyor.

Bu bağlamda örnek olarak ARTE France, Upian ve Agence VU ortak yapımı olan Alma- Bir Şiddet Öyküsü de gösterilebilir. Sunumda Alma, direkt olarak izleyicinin gözlerinin içine bakarak Guatemala’daki şiddet çeteleri üyesi olduğu zamanları anlatıyor. İkinci bir ekrandaki uygulama sayesinde kullanıcı Alma’nın itirafı ile birlikte ufak çizimlerle harmanlanan anılar ve kanıtlara ulaşıyor. İzleyici böylece Alma’nın anılarına erişerek o zamanlardaki zihinsel durumu, o zamanın konjonktürü hakkında bir anlayış kazanıyor.

Avrupalı Programlar

ARTE, uluslararası programların yanı sıra Avrupa’nın kendi problemleri ile de uğraşılıyor. Yurope programı Avrupalıların gündelik sorunlarını ele alıyor. Bir örnek olarak, Zero Waste (Sıfır Çöp) belgeselinde yılda 1,5 kilo çöp çıkaran bir kadının hikâyesini anlatarak, onun kendi hayatını nasıl değiştirdiğini ve farklı bir tüketimin mümkün olduğunu gösteriyor.

Karambolage programı, Alman ve Fransızların kültürel farklarını esprili ve samimi bir dille ele alıyor. Program, Almanya'da neden bir restoranda içilebilir musluk suyuna para verirsiniz gibi basit-mikro sorulardan, kalıplaşmış anlayışları sorgulayan sorulara yöneliyor. Programların başında Almanca- Fransızca kelime alışverişi, yanlış bildikleriniz, bilmedikleriniz bölümü, geleneklerle alaycı ama aşağılayıcı olmayan bir perspektifte sunum hazırlıyor. Kelimeler üzerinden tarih ve kültürler arası geçişler öne çıkarılıyor.

4. Sınırlar?

ARTE, hedef kitlesini özellikle Fransız ve Alman kültürlerine sahip izleyiciler olarak ortaya koysa da son yıllarda İngilizce ve İspanyolca kanallarını da yürürlüğe sokması ve evrensel sorunları kapsamıyla birlikte global bir kanal olduğunu söylemek mümkün.

İki farklı ulus devletinin ortak kanalında, ulusal ve kültürel farklılıklardan ötürü önemli sorunlar yaşanmıyor. Trouille'e göre (2011) ARTE'de yaşanan ulusal sıkıntılar kültürel konuları kapsıyor. Ona göre Almanlara göre haber alma esas iken, Fransızlara göre gazetecilik yaklaşımı çok bilgilendirici, siyasi mantığa çok bağlı ve dünyanın vizyonunu oluşturan sanatsal mantıktan çok uzak durumda.

Böylece iki halkın farklı öncelikleri yayın tercihlerine yansıyor. Trouille, Fransızların, Almanların ekolojik konulara ve çevreyle ilgili konferanslara olan zaafalarını anlayamadığını, diğer yandan da Almanların Fransızların nükleer enerji politikaları karşısında eleştirel olmayan tutumlarına kızmakta olduğunu söylüyor. Bir yandan da kurgusal alanda Almanlar direkt olarak öyküye yönelmekteyken, Fransızlar ise "bu durumu elegan olmayan sakarca görmekte ve öyküye doğru yavaş adımlarda gitmeyi ve izleyiciyi kararsız bırakmayı tercih ediyorlar" (Trouille,

2011). Trouille'in altını çizdiği diğer farklılıklar ise (2011) mizah ya da siyasî hiciv programları gibi daha fazla kültürel formattaki programlarda oluşuyor.

Sonuç

İnsanlar tek bir evrenden gelip, birbirleriyle benzer yapılara sahip olsalar da farklı şehirlerden, bölgelerden, kültürlerden, inançlardan, etnik kökenlerden, hiyerarşilerden, milletlerden, kök salarlar. Bu da dünyayı zengin ve renkli yapan nedenlerden biridir. İnsanlar birbirlerine bir yandan yakın, diğer yandan da uzaktadır.

Günümüzün dünyasında ise bu farklılıklar çatışmayı da çağrıştırır. İnsanları birbirlerine bağlayan özellikler kadar ayıran özellikler de vardır. Bu benzerlikleri ve farklılıkları düşündüğümüzde, medya, tanışmamızda ve gerçek ile yüzleşmede bir arabulucu olabilir, bir eğitim görevi üstlenebilir. Belgeseller de bize ahlaksal bir dünya da sunar ve algı dünyamızı şekillendirip, görüşümüzü ve hayal gücümüzü besleyen bir araç olabilir. Bu yüzden gazeteci ve yönetmenlerin bir seçim yaptığını söylemek mümkündür; eserleri adalet duygumuzu geliştirebilir, ya da şiddete yönetebilir.

P24 ile gerçekleşen çalışma gezisi, ve medyanın çatışmalarda rolü de aslında anaakım soruyu tersten sorarak adaletsizliğin ve şiddetin hüküm sürdüğü alanlarda medyanın çatışmaların sona ermesinde nasıl katkı sağlayabileceği üzerineydi.

"Bir film izledim ve hayatım değişti" klişeleşen bir cümle olsa da izlediğimiz ve okuduğumuz görüntüler, bizden uzakta olan kişileri, üzerinden zaman geçen olayları, elimizin değemeyeceği olguları görünür hâle getirebilir. Holokost'un korkunçluğu filmler sayesinde aktarılırken, özellikle yeni nesil belgeseller, günümüzde gerçekleşen küresel ısınma,

ekonomik adaletsizlik, diktatörlüklerin getirdiği yıkımlar üzerine 'haberdar olma' zorunluluğu getiriyor.

Yukarıda bahsedilen uzaklığın aşılmasında tek yol olmasa da medya rol oynayabilir. Tek bir görüntü, algıların değişmesine neden olabilir. Modern çağdan bir örnek ise Wikileaks'in yayınladığı Irak'taki Amerikan güçlerine bağlı Apache helikopterlerinden açılan ateşle, aralarında iki Reuters muhabirinin de bulunduğu 10 kadar kişinin öldürülmesinin videosuydu.² Uzaktan kumada ile, bir bilgisayar oyununu hatırlatır şekilde insan öldürmenin 'demokrasi götürmek' olmadığı açığa çıkmıştı ve bu görüntüler de Amerika'nın Irak'taki rolünün 'işgal' olduğu konsensüsünü arttırmıştı. Medya değiştirebilir. Bir röportaj, bir haber, bir film ya da bir belgesel algıları değiştirebilir. Böyle olmasaydı birçok gazeteci tehlikeli coğrafyalarda gerçeğe ulaşmak için hayatlarını riske atar mıydı?

ARTE ise çalışanlarının ulaşabildiği tüm hayatlara değer veriyor. Burada ARTE'nin kısmen finansal bağımsızlığı bir faktör olarak karışımıza çıkıyor. ARTE yaratıcı ve kapsayıcı projeleri finansal olarak desteklerken, hikâyenin özüne, nedenine ulaşmaya çalışıyor. Ötekini bir kimliğe hapsedip etiketlemiyor, anlatıyor, anlattırıyor. Almanya-Fransa ikileminden öteye geçip, Batı- Doğu, medeniyet ve karşıtlığı, farklı kimlikler üzerinden başka diyarlara götürüyor, bizi duymadığımız, tanımadığımız kimlikler ve topluluklarla tanıştırıyor. Kültür kanalı olmaktan öte izleyiciye sorumluluk aşıl原因an, öğretici bir iletişim aracı oluyor ve ulusal sınırları aşarak, Avrupalı değil evrensel bir kültürel veri tabanı oluşturuyor. Ve çatışmaların çözülmesi için en basit olan diyalog ve empati adımlarını yayınları ile izleyiciye sunuyor.

² Collateral Murder - Baghdad Airstrikes, Youtube, 16 Ağustos, 2013. Erişim Tarihi: 10 Eylül, 2015. <https://www.youtube.com/watch?v=CXBCz1Ck9iI>

Kaynakça

ARTE Guide, ARTE TV, Erişim Tarihi: 09/10/2016

<http://www.arte.tv/guide>

Barmeyer, Christoph & Davoine, Eric (2011). *Kontextualisierung interkultureller Kompetenz in einer deutsch-französischen Organisation: ARTE*, in Dreyer, W., Höbler, U. (eds.), *Perspektiven interkultureller Kompetenz*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, pp. 311-312.

Chalaby, Jean (2003). *Television for a New Global Order. Transnational Television Networks and the Formation of Global Systems*, *Gazette*, 65(6), pp. 457-472.

Dayan, Daniel (2007). *On Morality, Distance and the Other: Roger Silverstone's Media and Morality*, *International Journal of Communication*, pp.113-122.

Ellis, John (2012). *Documentary: Witness and Self-revelation*, Routledge.

Establishing Agreement of Arte, *ARTE'nin Kuruluş Anlaşması* (1991). <http://www.arte.tv/sites/en/corporate/files/establishment-agreement-updated-22-june-2011.pdf>

Erişim Tarihi: 10/10/2016.

Berning, Nora (2010). *The Cultural Television Channel Arte and the (Non-)existence of a Cross-border Franco-German Public Sphere*, *Web Journal of French Media Studies*, Volume 8.

Grierson, John (1996). *First Principles of Documentary*, in Kevin Macdonald & Mark Cousins (eds.) *Imagining: The Faber Book of Documentary*. London: Faber and Faber.

Kemp, Simon (2015). *Digital, Social and Mobile in 2015*, *We Are Social*, 21 Ocak, 2015. Erişim Tarihi: 10 Eylül, 2016.

Orgad, Shani (2007). *The internet as a moral space: the legacy of Roger Silverstone*. *New media and society*, 9 (1) pp. 33-41.

Paluck, Elizabeth Levy (2012). *Media as an instrument for reconstructing communities following conflict*, in Kai Jonas & Thomas Morton (eds.) *Restoring civil societies: The psychology of intervention and engagement following crisis*, John Wiley & Sons.

Silverstone, Roger (2006). *Media and Morality: On The Rise of the Mediapolis*, Polity Press, Cambridge.

Wenger, Klaus (1993). *Kultur à la Arte: Tele-Visionen für Europa in I. Kolboom & E. Weisenfeld* (eds.) *Frankreich in Europa. Ein deutsch-französischer Rundblick*, Bonn: Europa Union, Verlag, pp. 257-262.

Trouille, Jean-Marc (1999). "Arte -Franco-German Venture or First Fully-fledged European Channel?", in Giles, S. & Graves, P. (eds.), *From Classical Shades to Victorious: Shifting Perspectives in British German Studies*, Berne.

Bir Nefret, Merhamet, Siyaset Hikâyesi: Almanya'nın ve Türkiye'nin Elindeki Suriyeliler

Eyüp Tatlıpınar

Özet

2011'de Suriye'de başlayan iç savaş Türkiye topraklarında son yüzyılda yaşanan en büyük göç hareketine de neden oldu. Bir ucunda Türkiye sınırının bulunduğu bu hareketin diğer ucu Avrupa'ya uzanıyor, taşıdığı önem Almanya'da yoğun biçimde siyaseti belirliyordu. O ilk andan bugüne kadar göç hareketi siyaset ve medya gündeminin önemli bir maddesi olmayı sürdürdü, Türkiye- Avrupa ilişkilerinde yakıncılığını korudu. Bu büyük göç dalgasının siyasette ve toplumun bakışını yönlendiren medya alanında bulduğu karşılıkları, yerine getirdiği işlevleri görmek için yaşanan gelişmelere, olaylara, sarf edilen sözlere, varılan anlaşmalara bir 'hikâye' içinde bakmak gerekiyor. Bu hikâyeyi, olayların medyadaki yansımaları üzerinden aktarmayı amaçladım. Konunun Almanya'yla ilgili kısmı için, bir grup gazeteciyle düzenlenen gezideki izlenimlerimden, orada tanıştığımız gazetecilerin anlatımlarından yararlandım. Sonuçta ortaya çıkan manzarayı şimdiden açık etmekte sakınca yok. Okuyacağınız, ağırlıklı olarak; Suriyeli mültecilerin siyasetin keskin dönemeçleriyle medyanın reyting, tiraj, tık hırsı arasında çalkalanan acımasız bir 'kullanılma', 'araçsallaşma' hikâyesi. Bunun bu yanıyla tarihe not düşülmesinin önemli olduğunu düşünüyorum.

Kaçak, Göçmen, Mülteci, Sığınmacı: Türkiye'deki Suriyeliler

Suriye'den göç edip Türkiye sınırlarına girenlerle ilgili haberlere bakarken bir kavram karmaşası yaşandığını görüyoruz. Bu kişileri belirtirken 'mülteci', 'göçmen', 'kaçak', 'sığınmacı' tanımlamaları çoğunlukla gelişigüzel kullanılıyor. Aslında bunların uluslararası hukukta belli bir karşılığı var.

'Mülteci' kavramı uluslararası hukukta, vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve 'ırkı, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncesi nedeniyle zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu' için vatandaşı olduğu ülkeye dönemeyen veya dönmek istemeyen kişiler için kullanılıyor. Uluslararası koruma arayan, yani 'mülteci' olmak isteyen ancak statüleri henüz resmi olarak tanınmamış, yaptığı başvurunun hükümet ya da Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği tarafından karara bağlanmasını bekleyen kişiler için 'sığınmacı' kavramı kullanılıyor. Ülkesinde baskıya uğrayacağını düşündüğü için değil de ekonomik ve sosyal durumunu iyileştirmek için başka bir ülkeye ya da bölgeye gidenlereyse 'göçmen' deniliyor.

Türkiye, Birleşmiş Milletler organizasyonu ile 1951'de imzalanan Mültecilerin Hukukî Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi'ni 1961'de onaylarken, 1967'de Mültecilerin Hukukî Statüsüne Dair Protokol'ü onayladı. Fakat yukarıda oldukça açık görünen bu tanımların Türkiye'de kafa karıştırmasının nedeni, Türkiye'nin Cenevre Sözleşmesi'yle düzenlenen 'coğrafi sınırlama' ilkesini sürdürmeyi seçmesiydi. Bu seçimiyle birlikte Türkiye Avrupa dışından gelen kişileri mülteci olarak kabul etmiyor. Avrupa dışından gelenlerin üçüncü bir ülkeye yerleştirilinceye kadar 'şartlı mülteci' statüsünde geçici olarak Türkiye'de kalmalarına izin veriliyor. Türkiye'ye adım atanlara, başvurularının ardından bu statüleri onaylanana kadar 'uluslararası koruma başvuru sahibi' deniliyor. 'Sığınmacı' kavramıysa Türkiye'deki hukuk sisteminde bulunmuyor.

Bu karmaşa içinde uluslararası literatürü tercih edip Suriye'den gelenleri belirtmek için 'mülteci' kavramını kullanmayı tercih ettim.

Uluslararası Af Örgütü 2014 Kasım'ında yayınladığı 'Hayatta Kalma Mücadelesi: Türkiye'deki Suriye'den Gelen Mülteciler'

başlıklı raporunda şöyle belirtmiş: "Uluslararası Af Örgütü, tüm Suriyelilerin prima facie (varışta mülteci) olarak uluslararası hukuk uyarınca mülteci koruması alma hakları olduğu görüşündedir ve dolayısıyla Türkiye'de bulunan Suriyelileri, Türkiye hukukundaki statülerine bakmaksızın mülteci olarak adlandırmaktadır."

Rutin Gündem: Mülteciler

Türkiye'den giden bir gazeteci için Almanya'da bulunabilecek en iyi zamanlardan biri olmalıydı. Gazetelerin manşetlerini, dergilerin kapaklarını Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın fotoğrafları süslüyordu. Tanıştığımız gazeteciler Türkiye'deki siyasî durumla ilgili görüşümüzü, aktaracağımız bilgileri, haberleri merak ediyordu. Türkiye hakkında düşünmek, söz söylemek, yeni fikirler duymak buradaki gazeteciler için önemliydi. Bununla bağlantılı biçimde Almanya'nın ısınan siyasî gündemine yönelik sorularımıza ilgiyle yanıt veriyorlardı; Türkiye'den Almanya'ya göç etmiş toplumun entegrasyonu, yeni bir göç dalgasını oluşturan Suriyeli mültecilerin durumu, Başbakan Angela Merkel'in politikalarındaki değişim... Gözlem yapma fırsatı vermesi bakımından gayet elverişli bir atmosfere düşmüştük.

Bağımsız Gazetecilik Platformu P24 ile Friedrich Ebert Vakfı'nın ortaklaşa düzenlediği, 'Çatışmalı Dönemlerde Gazetecilik' başlıklı bir araştırma gezisiydi. Tarih Mayıs 2016. Türkiye'den yola çıkmış yedi kişilik bir gazeteci grubu olarak Almanya medyasının çeşitli kurumlarını ziyaret edip gazetecilerle bu ana başlık altında toplantılar gerçekleştirdik.

Die Welt'in epey geniş ve gösterişli 'newsroom'unu gezerken, Der Spiegel'de göç dalgası hakkında konuşurken ya da ARTE'de Almanya-Fransa ilişkilerinde medyanın rolü üzerine anekdotlar dinlerken Alman gazetecilerin Türkiye'yle, Erdoğan'la ve azımsanmayacak ölçüde Can Dündar'la

ilgili sorularını toplantıların bir yerine mutlaka sıkıştırmalarının nedeni iki ülkenin ortak gündemiyle ilgiliydi elbette.

Almanya'nın Suriyeli mülteci dalgasına karşı izlediği, genellikle 'hoş geldiniz', 'açık kapı' tanımlarıyla ifade edilen politikasının geride kaldığı günlerdi. Mültecilere karşı ülkede yoğun bir tepki oluşmuştu. Mültecileri kendi topraklarında tutması için Türkiye'yle bir anlaşmaya varılmıştı. Almanya'daki pek çok kişiye göreyse Türkiye mültecileri koz olarak kullanıp, Türkiye vatandaşlarına vize serbestliği gibi uygulamalar için Almanya'yı bu anlaşmayla "satın almıştı". Merkel bu anlaşma nedeniyle tepki çekerken Erdoğan otoriter bir kişilik olarak algılanmaya başlamıştı. Türkiye'de muhaliflere, medyaya yönelik baskıya daha fazla kulak kabartılmış, Cumhuriyet'teki 'MİT TIR'ları' haberi nedeniyle Erdoğan'ın dava açtığı Can Dündar'ın durumu büyük merak uyandırmıştı.

Güncel siyasetin gölgesindeki muhabbetlerde dikkatimi en çok çeken Almanya'daki mülteci sorununun gazeteciler tarafından ele alınıştıydı. Kendini açıkça belli eden, insan haklarını gözetken bir bakışla tartışılması... Suriye'deki savaşın yarattığı yakın tarihin en büyük mülteci dalgasının Almanya ve Türkiye'deki hikâyesine, medyaya yansımaya biçimlerine geçmeden önce bir hatırlatma yapmakta fayda var; Almanya mültecilik, göç ve entegrasyon çalışmaları konusunda Türkiye'den epey fazla deneyime sahip. Dolayısıyla medyadaki yerleşik bakışa da insan haklarını gözetken bir damar kök salabilmiş.

1980'lerin başlarında, Almanya'ya göç etmiş Türkiyeli işçilerin olumsuz çalışma koşullarını gözlemlemek için Türk işçisi kılığına girerek, Ali Levent adıyla uzunca süre boyunca onlarla birlikte çalışan bir gazeteci çıkarabilmiş örneğin. Sonunda hastalanacağı iki yıl boyunca en kötü koşullarda Türk işçilerle çalışan Günter Wallraff,

izlenimlerini En Alttakiler adıyla kitaplaştırdığında gazeteciliği büyük yankı uyandırmış, kitabı Türkçeye de çevrilmişti.

Hâlen içinden geçmekte olduğumuz döneme, Suriyeli mülteciler zamanına gelelim. Suriye’de 2011 Nisan’ından itibaren ateşi gün geçtikçe harlanan savaşın yarattığı göç dalgası; Türkiye, Yunanistan ve İtalya üzerinden Avrupa’ya ulaşan mültecilerle ilgili olaylar Almanya medyasında gündemin ortalama başlıkları olarak haberleştiriliyordu. Çoğu kişi tarafından yetersiz bulunsa da hükümetin “mültecilere kapımız açık” türünden demeçleri, Ege ve Akdeniz’in sularında hayatını kaybedenler, Almanya’daki mültecilere bakışı yansıtan anketler basında kendine yer buluyordu.

2013 Ekim’inde Almanya devlet televizyonu ARD’nin yaptığı bir ankete göre Almanların yüzde 51’i mültecilere karşı olduğunu, yüzde 43’ü ise mülteci girişlerine izin verilmesi gerektiğini söylüyordu.³ Şubat 2015 tarihinde açıklanan verilere göre 2014’te Almanya’ya gelen mülteci sayısı bir önceki yılla göre 130 bin artarak 629 bine çıkmış, bu mültecilerin 338 bininin iltica başvurusu kabul edilmişti.⁴ 5 Eylül 2015’te çıkan bir haber dünya genelinde 4 milyonu aşkın Suriyeli sığınmacının bulunduğunu, bu nüfusun 1.9 milyonunun Türkiye’de yer aldığını aktarırken Avrupa Birliği Konseyi Başkanına dayandırarak AB’nin 100 bin mülteci almayı planladığını duyuruyordu.⁵

³ Almanya’ya mülteci gelişleri sürüyor, Hürriyet, 13.10.2013 <http://www.hurriyet.com.tr/almanya-suriyeli-multeci-gelisleri-suruyor-24903535>

⁴ Almanya’da mültecilerin sayısı 629 bine çıktı, Milliyet, 12.02.2015 <http://www.milliyet.com.tr/almanya-da-multecilerin-sayisi-629/dunya/detay/2012991/default.htm>

⁵ İlk mülteci kafilesi Münih istasyonunda, BBC Türkçe, 05.09.2015 http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/09/150905_multeci_avusturya

Bu türden mülteci haberleri gündemin rutin parçası olarak gazete sayfalarına, haber bültenlerine yansıyor. Eylül 2015’ten itibaren bu haberlerin medyadaki konumu değişti, sıklıkla manşetlere taşınmaya başlandı.

Mültecilerin Sonbaharı: Alan Kurdi, Macaristan Yolları, Mülteci Pazarlığı

Önemli olaylar o kısa dönemde üst süte denk gelmişti. 2 Eylül 2015’te Bodrum’dan Yunanistan’ın Kos adasına mülteci taşıyan lastik bir bot battı. Ertesi gün Avrupa’nın etkili gazetelerinin manşetlerine, batan bottakilerden üç yaşındaki Alan Kurdi’nin Bodrum kıyısına vurmuş cansız bedeninin fotoğrafı çıktı. Çarpıcı, sansasyonel fotoğrafın etkisi büyük oldu. Eylül’ün ilk haftasından itibaren mültecilerin içinde bulunduğu kötü durumu gösteren, kamuoyunu etkileyen diğer kareler Macaristan’dan gelmeye başladı. Almanya’ya ulaşmaya çalışan mülteciler kamplarda, yollarda kötü muamele görüyordu ve Macaristan hükümeti Eylül’ün ikinci haftasında Sırbistan sınırını mültecilere kapattığını, buradan Macaristan’a kaçak girenlerin gözaltına alınıp üç yıl hapisle cezalandırılacağını açıkladı.⁶ Aynı günlerde yankılanan diğer bir olay Merkel’in, yıl sonuna kadar Almanya’nın 800 bin mülteciye kapılarını açacağını açıklaması oldu.⁷

Yalnızca Kasım ayında Almanya’ya gelen mülteci sayısı 200 bini aşarken Aralık ayı verilerine göre ülkedeki mülteci sayısı bir milyonu buldu.⁸ Tartışmalar hararetlenmiş, zamanın akışı hızlanmıştı. O sonbaharda AB ile Türkiye arasında

⁶ Macaristan sınırı kapattı gözaltılara başladı, Hürriyet, 15.09.2015 <http://www.hurriyet.com.tr/macaristan-siniri-kapatti-gozaltılara-basladi-30082984>

⁷ Almanya: Diğer AB ülkeleri de mültecilere kapısını açmalı, BBC Türkçe, 07.09.2015

http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/09/150907_almanya_multeci

⁸ Almanya’da mülteci sayısı rekor kırdı, Euronews, 09.12.2015 <http://tr.euronews.com/2015/12/09/almanya-da-multeci-sayisi-rekor-kirdi>

kamuoyuna 'mülteci pazarlığı' olarak yansıyan görüşmeler başlamıştı ve Ekim ayında, Brüksel'deki zirve öncesinde AB ülkelerinin kendi aralarında uzlaştığı açıklandı. Bu uzlaşmaya göre AB, sınırlarından Avrupa'ya mülteci geçişlerini engellemesi karşılığında Türkiye'ye maddi yardımda bulunacak, Türk vatandaşlarına AB ülkelerine vizesiz seyahat imkânı sunacaktı.⁹ (Bu konudaki tartışmaların ve atılacak adımların uzamasıyla anlaşma metni üzerinde mutabakata varılması ancak 2016'nın Mart'ında mümkün olacaktı.)¹⁰

Die Zeit'in göç, Ortadoğu, Türkiye alanlarında çalışan editörlerinden Özlem Topçu bu dönemle ilgili görüşlerini, izlenimlerini şöyle aktarıyor:

"Geçen yaz (2015) Almanlara bir şeyler oldu gerçekten. Garlarda, örneğin Münih Garı'nda, Macaristan'dan gelen perişan durumdaki mültecilere 'hoş geldiniz' partileri yapılıyordu. Alkışlarla, çikolatalarla karşılanıyordu insanlar. Anaakım medya bu süreci genel olarak pozitif bir bakışla takip etti. Bild gazetesi bile 'Refugees Welcome' iğneleri dağıtıyordu ve bu bakışa yönelik haberler yapıyordu. Ben o zamanlarda entegrasyon politikası olmasa da, yardım etmese de üç milyon mülteciye kapısını açmış olan Türkiye'deydim ve Almanya'daki bu haberleri takip ederken aklımdan şunlar geçiyordu; Bu coşku çok hoş ama sonu da iyi olur inşallah... Yahu arkadaş hep AB değerlerinden, hümanizmden bahsediyoruz ve 100 bin kişiyi bile AB ülkelerine dağıtıyoruz. Ankara'dan 'Ey Brüksel! Biz beş yıldır üç milyonu idare ediyoruz, siz birkaç mülteci geldiği için çöktünüz' lafını işitiyoruz..."

⁹ AB ile mülteci anlaşması ne getirecek ne götürülecek?, Hürriyet, 16.10.2015
<http://www.hurriyet.com.tr/ab-ile-multeci-anlasmasi-ne-getirecek-ne-goturecek-30327190>

¹⁰ AB mülteci zirvesi: Türkiye - AB anlaşmaya vardı, BBC Türkçe, 18.03.2016
http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/03/160318_ab_turkiye_anlasma_sonuc

"Aslında mültecilere olumlu bakan Almanlar gerçekten samimi bir şekilde yardım etmek istediler. Çokça 'Benim ailemde de mülteci vardı' yönünde haberler yapıldı, öyküler anlatıldı, Nazi dönemini anımsayanlar oldu. Bazı insanlar evlerinin kapılarını açtılar."

Merkel'in politikası aslında bir 'hoş geldiniz' politikası değildi, 'biz başarırız' politikasıydı. Baktı ki AB ülkeleri mülteci almıyor, Avrupa'nın her ülkesinde sağcılar güçleniyor, aynı zamanda insanlar Ege'de boğuluyor, bundan dolayı Türkiye'yle yani Erdoğan'la anlaşmak zorunda kaldı. Yalnızdı çünkü, kendi partisinde bile açık itiraz eden vardı. Aslında baştan beri açık kapı politikası bazı kesimlerde şüphe ve endişeyle karşılanıyordu, bu hep vardı ama ilk zamanlarda olumlu bakanların sesi daha yüksekti."

Topçu, Almanya'da mülteci meselesine bakışta politik pozisyonların, siyasî rant peşinde koşmanın her zaman görüldüğünü "Mesela konu Erdoğan olunca herkes birdenbire Türkiye'de insan hakları savunucusu oldu, mesela mültecilerle ilgili taciz haberleri çıktığında herkes kadın hakları savunucusu oldu" sözleriyle anlatırken, insan hakları eksenli bir bakışın da samimi bir şekilde bu konuda önemli rol oynadığını söylüyor: "Bunu özellikle Merkel'in bakışında görüyorum. Bunu hiçbir zaman CDU'ya oy vermemiş biri olarak söylüyorum; bir ara solculardan daha solcu oldu."

Topçu'nun Merkel hakkındaki 'solcu' tespiti Almanya'da o sıralarda epey yaygındı. Örneğin Die Welt editörlerinden Silke Mülherr, Merkel'e artık solcuların sahip çıktığını, kendi partisinin bile onu eleştirdiğini söylüyor. Der Spiegel'in, göç, İslam, ırkçılık, Türkiye üzerine hazırladığı haberleriyle ödüllere değer görülmüş muhabiri Maximilian Popp, Merkel'in son 10 yılda Almanya'da mültecilerin başbakanı olarak görüldüğünü anlatıyor. Der Spiegel'in

yayın politikasından söz ederken “Merkel’in ‘hoş geldiniz’ fikrini savunuyordu” diyor. Popp’un bu sözünde geçmiş zaman kullanmasının nedeni var tabii; sonraları Der Spiegel’de de mültecileri tehdit unsuru olarak gören haberlerin kullanılmaya başlandığını anlatıyor.

Merkel’in politikalarına yöneltilen eleştiriler arasında Ekim ayında devlet televizyonu ARD’deki bir haber programının, onu, fotoğrafını montajlayarak çarşaf içinde göstermesi dikkat çekiciydi. Program çokça tartışıldı ve tepki çekti. İslamofobiyi güçlendirdiği, aşırı sağcı Pegida’nın söyleminin propagandasına dönüştüğü ifade edildi. Tepkiler üzerine kanaldan yapılan bir açıklamaya göre amaç, Batılı değerleri vurgulamak ve toplumu bilinçlendirmektir.¹¹

Dönüm Noktası: Köln Olayı

Mülteciler hakkında olumlu düşünenlerin sesi henüz kısılmamışken yeni bir dönüm noktasına gelindi. Toplumun mülteci meselesine bakışında, Der Spiegel muhabiri Popp’un yukarıda bahsettiği gibi medyanın duruşunda, önceki dönemle büyük açı farkına neden olan olay yılbaşı gecesinde Köln’deki tren istasyonunda yaşandı. Manipüle edilen, politik pozisyonlar için rantı yenilen, araçsallaştırılan bir olay...

Yılbaşı kutlamalarına katılan kadınlardan toplu taciz ve hırsızlık şikâyetleri geliyordu. Beş gün sonra, yılbaşı gecesine yönelik polise ulaşan şikâyetlerin 100’ü aştığı, iki de tecavüz şikâyeti geldiği fakat kimsenin gözaltına alınmadığı medyaya yansyacaktı (Bu şikâyetler zamanla artarak 650’yi buldu). Yılbaşı gecesine şikâyetçiler arasındaki 18 yaşında genç bir kadının, Köln tren

¹¹ ARD, Merkel’e çarşaf giydirdi, Hürriyet, 06.10.2015

<http://www.hurriyet.com.tr/ard-merkele-kara-carsaf-giydirdi-40000744>

istasyonunda 20-30 kişilik Arap görünümü erkek grubunun cinsel tacizine uğradığını anlatması büyük yankı yarattı ve sosyal medyada hızla yayıldı.

Sosyal medyada gösterilen tepki ânında sokakta karşılığını buldu. Gösterilerde mülteci karşıtı sloganlara, ‘Kadına şiddete hayır’, ‘Cinsel istismar istemiyoruz’ gibi kadın haklarını gözeten sloganlar, pankartlar eşlik ediyordu.¹²

Tacizcilerin kimliği bilinmiyordu. Uzun zamandan beri Almanya’da yaşayıp yaşamadıkları, yeni gelen mülteciler arasında olup olmadıkları belli değildi. Fakat bu durum, en büyük tepkiyi son zamanlarda ülkeye giriş yapan Suriyeli mültecilerin görmesini engellemedi. Göçmen karşıtı Pegida, AFD gibi gruplar ve partiler tepkilerin yönlendirilmesinde, gösterilerin yaygınlaşmasında önemli rol oynuyordu.

Tepkinin yöneldiği başka odaklar da vardı; medya, polis ve hükümet. ‘Açık kapı’ politikası nedeniyle hükümet, tacizci ihbarlarında genel olarak pasif davrandığı gerekçesiyle polis ve olayı haberleştirmede için anaakım medya suçlanıyordu.

Baskıların da etkisiyle yılbaşı taciziyle ilgili haberler anaakım medyada 4 Ocak’ta çıkmaya başladı. 8 Ocak’ta Köln Emniyet Müdürü görevden alındı. İçişleri Bakanlığı sözcüsü polis verilerine dayanarak yılbaşı gecesine taciziyle ilgili

¹² Köln’de toplu taciz: Medyaya ve siyasilere tepkiler büyüyor, BBC Türkçe, 07.01.2016

http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/01/160107_koln_taciz_medya_siyaset

Almanya’da taciz skandalı büyüyor, Milliyet, 07.01.2016

<http://www.milliyet.com.tr/almanya-da-taciz-skandalı-buyuyor/dunya/detay/2175274/default.htm>

Köln’deki taciz olayları protesto edildi, Anadolu Ajansı, 17.01.2016

<http://aa.com.tr/tr/dunya/kolndeki-taciz-olaylari-protesto-edildi/506473>

gözaltına alınan 31 şüpheliden 18'inin sığınmacı statüsüne sahip olduğunu açıkladı.¹³ Birkaç hafta boyunca olay kamuoyunun ana gündem maddesi olmayı sürdürdü.

Gayet çarpıcı, olayın medya ve siyaset tarihine bir 'ders' olarak geçmesini sağlayacak açıklama Şubat'ın ikinci haftasında Köln savcısından geldi: Yılbaşı gecesi yaşanan taciz ve hırsızlık olayları nedeniyle 58 yabancının gözaltına alındığını, bunların büyük çoğunluğunu Kuzey Afrikalıların (Cezayir, Tunus ve Fas) oluşturduğunu ve yalnızca üç kişinin suça karıştığını tespit etkilerini söyledi savcı. Polis sendikası başkanı da bir önceki hafta yaptığı açıklamada taciz şikâyetlerinin çoğunun asılsız çıktığını belirtmişti.¹⁴

Böylelikle Suriyeli mültecileri işaret eden, birbirini besleyerek genişleyen, mülteci karşıtı kampanyaya dönüşen söylentiler, kimi polis açıklamaları, medyaya yansıyan haberler, makaleler, karikatürler asılsız çıkmış oldu. Bu ortamda elbette yaşanan hengameye kapılmamaya gayret eden, önyargılara, söylentilere temkinli yaklaşan bir gazetecilik de kendine alan açmaya çalışıyordu.

Die Welt editörlerinden Silke Mülherr bu sıcak ortamda gazetecilik yapmanın zorluğuyla ilgili önemli bulunduğu bir durumdan şöyle bahsediyor:

"Geçen yıla kadar suçluların etnik ve dinî bilgileri verilmiyordu haberlerde. Yazılı olmayan bir kuraldı bu. Suç ile etnik köken ve din arasında bağlantı

¹³ Köln emniyet müdürü 'toplu taciz' sonrası açığa alındı, BBC Türkçe, 08.01.2016 http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/01/160108_almanya_koln_saldiri_supheli

¹⁴ Mülteciler yaptı denilen 'Köln saldırıları' asılsız çıktı, Euronews, 16.02.2016 <http://tr.euronews.com/2016/02/16/multeciler-yapti-denilen-koln-saldirilar-asilsiz-cikti>

kurmak doğru değildir. Köln olayında da ilk birkaç gün sözü edilen tacizcilerin kim olduğu haberlere yansıtılmadı. Haklarında doğrulanmış bir bilgi de yoktu. Ama sonra, kısa sürede, sosyal medyada yaygınlaşan tepkiler sonucu medyanın failleri koruduğu yönünde bir algı ortaya çıktı. 'Yalancı medya' söylemi gelişti. Bundan sonra çıkan haberlerde sözü edilen kişilerin etnik ve dini kimliklerinin kullanılmaya başlandığını gördük. Biz etnik ve dinî kimliği kullanmadan Fas orijinli olduklarını yazdık. Bu şekilde sorunu aşmayı denedik."

ARTE kanalının Berlin temsilcisi Nathalie Daiber, Köln olayından sonra mülteci haberlerini nasıl vereceklerini tartıştıklarını ve onların dünyasını, hikâyelerini yansıtmının iyi olabileceğini düşündüklerini, kamplara gidip buradaki kadınlarla söyleşiler yaptıklarını anlatıyor: "Kadının biri 'İyi ki Almanya'dayım' diyordu, eşini kendi seçebildiği için. Başka biri annesinin Suriye'de müdür olduğunu ve hiç bu tür tacizlerle karşılaşmadığını söylüyordu."

1968 hareketinin etkisiyle kurulmuş sol eğilimli gazete Die Tageszeitung'ın (TAZ) medya editörü Anne Fromm, mülteci meselesinin Almanya'nın siyasî yelpazesi açısından bir turnusol işlevi gördüğünü tespit ediyor: "Sol olmanın, durduğumuz yerin anlamı biraz değişti. 'Nükleer', 'yeşil', 'kadın' konularındaki pozisyonunuz solculuğunuzu belirliyordu, şimdi herkes mülteci meselesindeki tavrınıza bakıp solcu olup olmadığınıza karar veriyor."

Sağcı, göçmen karşıtı hareketleri çok ciddiye aldıklarını özellikle belirtiyor. TAZ, iktidar partisi CDU'yu, SPD'yi, Yeşiller'i birer muhabirle izlerken parlamentoda olmamasına rağmen AfD'yi ve Pegida'yı üç muhabirle takip ediyormuş.

Kaderi Mültecilerle Kesişen Uzun Soluklu Bir Kadın Hakları Mücadelesi

Fromm, mülteci gündemine gazetede yer verirken izledikleri yöntemi, "Bir muhabirimiz AB - Türkiye mülteci anlaşması haberini 'tamam kirli pazarlık ama bu anlaşmayla Almanya rahatladı' yorumuyla birlikte aktarıırken, diğer bir muhabirimize mültecilerin gelmesini savunan bir yazı yazdırıyoruz, örneğin Köln olayından sonra gazetenin kadın muhabirleri daha önce kendilerine yönelen tacizleri yazdı, ardından okurlarımızdan kendi hikayelerini yazmalarını istedik, gelen çok sayıda maili yayınladık, taciz konusunun bir mülteci sorunu olmadığını gösterdik" sözleriyle aktarıyor.

Köln olayının kadın haklarıyla ilgili boyutuna ARTE'den Daiber de dikkat çekiyor; "Taciz olayları daha önce de yaşanırdı, kimse polise gitmezdi. Ceza hukukunda tecavüzle, tacizle ilgili yasalar belirsizdi, mağdurları korumuyordu. Tecavüze uğrayan kadının direndiğini kanıtlaması gerekiyordu. 'Adam kadının kalçasına ellerse bu taciz midir' gibi şeyler tartışılıyordu. Kadınlar 'evet tacizdir' diyordu ama olay mahkemeye gidince hâkim tacizciye ceza vermiyordu. Köln olayıyla birlikte birden bu konu araçsallaştırıldı, mültecilere karşı çıkmak için 'tacize hayır' sloganları atılmaya başlandı."

Daiber'in son cümlesinde aktardığı durumun neye hizmet ettiği sanırım yeterince açık; mültecilerin tacizci olarak kodlanmasına...

Köln olayının gündemdeki ağırlığı zamanla azalsa da tetiklediği taciz tartışmaları sönmedi. Cinsel Suçlar Yasası'nın sertleştirilmesine yönelik kamuoyu baskısı sonuç verdi ve 'Hayır, hayır demektir!' sloganıyla tanınan, tecavüzün yasal tanımını genişleten, mağdurların haklarını gözeten yasa Temmuz ayında parlamentodan geçti. Artık bir

kadının 'hayır' demesine karşın yaşanacaklara da tecavüz cezası verilecekti.¹⁵

Feminist aktivist gazeteci Sibel Schick bu yasayı yorumlarken, yabancılarla ilgili bir maddenin yasaya eklenmesine de dikkat çekiyor:

"Almanya'nın Cinsel Suçlar Yasası reformunun en büyük mimarı kuşkusuz yılbaşı gecesi Köln'de yaşanan toplu cinsel saldırılardır. Her ne kadar Yeşiller ve birçok kadın örgütü onlarca yıldır bu reform için çalışmalar yürütmüş dahi olsa, Federal Meclis'in çalışmalara hız vermesinde ve yasanın merkezine 'Hayır hayır demektir' anlayışının alınmasındaki en büyük faktör bu korkunç olay olmuştur."

Yasaya detaylıca göz attığımızda iki maddede bu gerçeği açıkça görüyoruz: Birincisi, toplu tacizlerde artık grubun tamamı, yani faal olarak tacizi gerçekleştirmeyip tacize göz yuman bireyler de tacizci bireylerle aynı biçimde cezalandırılacak. İkincisi, cinsel saldırı suçlaması nedeniyle hapis cezasına çarptırılan ve Almanya vatandaşı olmayan yetişkin veya çocuklar sınır dışı edilebilecek. Burada yabancı haklarına dair bir maddenin ait olmadığı bir yere, yani cinsel suçlarla ilgili yasaya eklendiğini görüyoruz."

Labirente Yeni Bir Kapı ve Simgesel Tartışmalar: Domuz Eti ve Burkini

Köln olayının ağırlığının azalması ve AB ile Türkiye arasında çıkan pürüzler nedeniyle hayli uzayan Geri Kabul Anlaşması'nın metni üzerinde Mart ayında anlaşmaya

¹⁵ Almanya'da 'Hayır, hayır demektir' yasası kabul edildi, Habertürk, 07.07.2016
<http://www.haberturk.com/dunya/haber/1263776-almanyada-hayir-hayir-demektir-yasasi-kabul-edildi>

varılmasıyla birlikte, bir labirente dönüşmüş mülteciler konusunda yeni bir dönemin kapısı açıldı. Zira anlaşma nedeniyle Türkiye'den Avrupa'ya geçen mültecilerin sayısında önemli bir düşüş başlamıştı.

Mülteciler hakkında çalışan gazetecilere bilgilendirme sağlayan Medeiendiest Integration adlı kuruluştan Fabio Ghelli'nin, Haziran'da Bianet'ten Beyza Kural'ın sorularını yanıtlarken dile getirdiği bir tespiti, bu yeni dönemi de açıklıyor: "Mayıs ayından itibaren gelen göçmenlerin sayısı düştü. Medya uzun vadeli plana odaklandı; 10 yılda ne olacak, ne kadar akrabaları gelecek, iş bulacaklar mı?"¹⁶

Bununla birlikte bazı tartışmalar, simgesel önemi nedeniyle çığ etkisiyle büyüyerek zaman zaman kamuoyunun gündemine gelmeye devam etti. Mültecilerin okullarda ve kreşlerde domuz eti verilmemesi yönündeki talebinden çıkan tartışmalar yaygınlaşınca Merkel Temmuz ayında bir açıklama yapıp, bu konuda şimdiye kadar bir sorun yaşanmadığını, farklı yemek alışkanlıklarının gözetildiğini, bundan sonra da bir sorun yaşanmaması gerektiğini söyledi.¹⁷ Fransa'da Ağustos ayında yaşanan Burkini tartışmalarının, bu kıyafet pek kullanılmadığı hâlde kısa sürede Almanya'da da karşılık bulması, simgesel yönü ağır basan bir diğer tartışma olarak dikkat çekti.¹⁸

Die Zeit'tan Topçu, toplumu kutuplaştıran bu tür tartışmaların hızla yaygınlaşabilmesinin nedenini şöyle açıklıyor:

¹⁶ Almanya medyası mülteci haberlerini nasıl görüyor?, Bianet, 22.06.2016
<http://bianet.org/bianet/medya/176096-almanya-medyasi-multeci-haberlerini-nasil-goruyor>

¹⁷ Merkel'den domuz eti açıklaması, Cumhuriyet, 10.07.2016
http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/dunya/564840/Merkel_den_domuz_eti_aciklamasi.html

¹⁸ 'Sağduyu galebe çaldı', DW Türkçe, 28.08.2016
<http://www.dw.com/tr/sa%C4%9Fduyu-galebe-%C3%A7ald%C4%B1/a-19509108>

"Zaman zaman bu tür 'popülist' konular gündeme geliyor ve insanlar birden coşuyorlar. Mesela domuz eti yemek bir insanlık değeri haline gelebiliyor. Bu tür komik şeyler oluyor. Merkel domuz etine tolerans gösterilmesini talep ediyor. Bu konular, tabii, sağcı kesimin nelere tepki vereceğine bakılarak şişiriliyor. Şu an mesela çarşaf konusu gündemde, Fransa'daki gibi. Oysa çarşaf kullanan kaç kadın var Almanya'da. Ve herkesin bir fikri var bu konularda. Çünkü çok simgeseller ve dolayısıyla kamuoyunda etki alanları geniş. Asıl konu 'domuz eti' veya 'çarşaf' değil de, 'bizim değerlerimiz' oluyor, 'biz' ve 'onlar' oluyor. Entegrasyon, çok kültürlü toplum gibi konular komplike ama konu domuz etiye herkes fikir üretebiliyor."

Suriye'de süren savaş, AB ile Türkiye arasındaki kırılğan mülteci anlaşması gibi ve bunlarla bağlantılı biçimde, Türkiye üzerinden Avrupa'ya yönelen göç dalgasının geleceği de belirsiz. Türkiye'deki 15 Temmuz darbe girişiminin ardından yayınlanan haberlerde Ege'deki mülteci geçişlerinin iki katına çıktığını okuduk örneğin.¹⁹ Türkiye Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, Temmuz sonunda Frankfurter Allgemeine Zeitung'a verdiği demeçte AB'nin vize serbestisi şartını yerine getirmediği takdirde göçmen anlaşmasının geri çekileceğini söylerken²⁰ onu iki gün sonra Cumhurbaşkanı Erdoğan onayladı.²¹

¹⁹ Ege'deki mülteci akınında artış var, DW Türkçe, 29.07.2016
<http://www.dw.com/tr/egedeki-m%C3%BClteci-ak%C4%B1n%C4%B1nda-art%C4%B1%C5%9F-var/a-19437760>

²⁰ Çavuşoğlu'ndan ultimatom: Vize serbestisi verilmezse, göçmen anlaşmasını geri çekeriz, Diken, 31.07.2016
<http://www.diken.com.tr/cavusoglundan-ultimatom-vize-serbestisi-verilmezse-gocmen-anlasmagini-geri-cekerez/>

²¹ Erdoğan doğruladı: Vize serbestisi olmazsa geri kabul anlaşması durur, Diken, 02.08.2016
<http://www.diken.com.tr/erdogan-cavusoglundu-dogruladi-vize-serbestisi-olmazsa-geri-kabul-anlasmasi-durur/>

Bu çıkışlara yanıt olarak algılanabilecek bir açıklama Ağustos sonunda Avrupa Parlamentosu Türkiye Raportörü Kati Piri'den geldi. Cumhuriyet'ten Duygu Güvenç'e konuşan Piri, vize serbestisinin Ekim'de gelmeyeceğinin kesin olduğunu söyledi.²²

Almanya ve Türkiye arasında siyasî temsilciler düzeyinde süren atışmalar, restleşmeler medyada da karşılığını buluyordu. 2016 Eylül'ünün ikinci haftasında Türkiye hakkında kapsamlı bir haber dosyasıyla çıkan Der Spiegel, kapağına Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı, füzeye benzetilmiş minareleri taşıırken, Türkiye'den Dışişleri Bakanlığı düzeyinde sert bir tepki gördü.²³

Evet, Almanya'da Türkiye'nin tarihte belki de hiç olmadığı kadar çok konuşulduğu bu dönemde Türkiye'de de gündemin üst sıralarını en çok meşgul eden ülkelerden biri, belki de listenin tepesindeki ülkeydi Almanya. AB'deki lokomotif ülke konumu dolayısıyla ve Merkel'in politikaları nedeniyle Avrupa'da mülteci meselesiyle en fazla muhatap olan ülke ile Suriye'ye komşu olması, Avrupa'ya uzanan köprü görevi görmesi ve Erdoğan'ın politikaları nedeniyle mülteci konusunun göbeğinde yer alan Türkiye... Bir sorunun iki tarafı, uzun yolculuğun iki ayrı ucu...

²² AP Türkiye raportörü Piri: Ekimde vize serbestisi yok, süreçte geriye dönülemez, Diken, 27.08.2016
<http://www.diken.com.tr/ap-turkiye-raportoru-piri-ekimde-vize-serbestisi-yok-turkiye-ab-surecinde-geriye-donemez/>

²³ Dışişlerinden Der Spiegel'in kapağına tepki: Amaç Erdoğan'ı karalamak, Diken, 14.09.2016
<http://www.diken.com.tr/disislerinden-der-spiegelin-kapagina-tepki-amac-erdogani-karalamak/>

Türkiye'de Toplumun ve Medyanın Gazetecilere Bakışı: Nefret, Merhamet, Siyaset

Önceki satırlarda söz etmiştik; Suriye'deki iç savaş 2011'in Nisan ayında başlamıştı. İlk mülteci grubu, çatışmalardan kaçan 300'e yakın Suriyeli, 29 Nisan Cuma akşamı Hatay'ın Yayladağı sınırındaki tel örgüleri aşıp ellerinde ay yıldızlı bayraklar, dillerinde Türkiye lehine sloganlarla Türkiye'ye girerek sığınma talebinde bulunduğu²⁴ pek çok kişinin aklına aynı soru geldi: "Yoksa bir mülteci kriziyle mi karşı karşıyayız?" Haber ancak birkaç gazetenin ilk sayfasında küçük bir kutuda kendine yer bulabildi. O gün başlayan dalğanın Türkiye'ye getireceği Suriyeli mülteci sayısı 2016'da iki buçuk milyonu aşacaktı.²⁵ (Mart 2016'da açıklanan BM verilerine göre Türkiye'deki kayıtlı mülteci sayısı)

Gelen mülteciler Türkiye'de uzunca bir süre misafir olarak algılandı. Siyasî partilerin ve sivil toplum kuruluşlarının hazırladığı raporlarla, çıkan haberlerle kamuoyunda aksi yönde bir bakış açısının da kendisine alan açması, gelenlerin aslında kalıcı olduklarının anlaşılması 2014'ten itibaren mümkün olabildi.²⁶

²⁴ 300 Suriyeli Türkiye'ye sığınma talebinde bulundu, Milliyet, 29.04.2011
<http://www.milliyet.com.tr/300-suriyeli-turkiye-ye-siginma-talebinde-bulundu/gundem/gundemdetay/29.04.2011/1384164/default.htm>

²⁵ Türkiye'ye sığınan mülteci sayısı 4 milyona ulaşacak, Milliyet, 27.03.2016
<http://www.milliyet.com.tr/turkiye-ye-siginan-multeci-sayisi/siyaset/detay/2216554/default.htm>

²⁶ Cenk Sidar'ın köşe yazısı: Suriyeli mülteciler misafir değil, müstakbel vatandaşlarımız!, Radikal, 28.08.2014
<http://www.radikal.com.tr/yazarlar/cenk-sidar/suriyeli-multeciler-misafir-degil-mustakbel-vatandaslarimiz-1207621/>

CHP'den çarpıcı mülteci raporu, Cumhuriyet, 20.06.2016
http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/554372/CHP_den_carpici_multeci_raporu.html

Toplumda genel olarak mülteci karşıtı bir hava hâkimdi. Üzerlerine Suriyeli kuma getirilen kadınların tepkilerinden,²⁷ Suriyelilerin üniversiteye sınavsız girdikleri yolundaki söylentilere kadar gazetelerde bu tepkiyi gösteren ve bazen de besleyen çok sayıda habere rastlanıyordu. Sonraları bu tür tepkiler etnik boyut da kazanacak, Alevi bölgelerine kurulmaya çalışılan mülteci kampları, Alevilere yönelik asimilasyon çabası biçiminde yorumlanacaktı.²⁸

Genel olarak mülteci karşıtı havaya karşın, Alan Kurdi olayında tepe noktasına ulaştığı gibi, Ege'de batan botlarda hayatını kaybedenlerin ya da çadır kamplarda ölen çocukların acı hikâyeleri medyada yaygın biçimde yer buldu. Bu süre boyunca, Ege'de geçişlerin arttığı 2014'ten, keskin biçimde azaldığı 2016 Mart'ındaki Türkiye- AB mülteci anlaşmasına kadar iki yılda 519 mülteci denizde hayatını kaybetti.²⁹

İzmir'de Nisan 2016'daki gazetecilere yönelik bir panelde konuşan Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği'nden Esra Sancaklı, derneğin, 20 yıllık tarihinde en büyük başışı Alan Kurdi'nin ölümünün ardından aldığını söyledi. Bianet'ten Nilay Vardar'ın aktardığı haberde, aynı panelde

²⁷ "Dişlerimi yaptıracağı için kumayı kabul ettim", Milliyet, 09.04.2016
<http://www.milliyet.com.tr/-dislerimi-yaptiracağı-icin/pazar/haberdetay/10.04.2016/2224326/default.htm>

²⁸ Alevi köyüne kamp tepkisi: IŞİD gelir, Hürriyet, 04.04.2016
<http://www.hurriyet.com.tr/alevi-koyune-kamp-tepkisi-kahramanmaras-haberleri-40081271>

Maraş'tan sonra Sivas Divriği: Alevi nüfusu yoğun ilçeye mülteci kampı hazırlığı, Diken, 12.05.2016
<http://www.diken.com.tr/marastan-sonra-sivas-divriği-alevi-nufusu-yogun-ilceye-mul-teci-kampi-hazirliğı/>

²⁹ Ege Denizi'nde 2 yılda 519 mülteci öldü, CNN Türk, 22.03.2016
<http://www.cnnturk.com/turkiye/ege-denizinde-2-yilda-519-mul-teci-oldu>

konuşan Milliyet gazetesi ombudsmanı Belma Akçura'nın anlattığı anekdot, mültecilerin acı hikâyelerinin medyada aynı zamanda bir sömürü konusuna dönüştüğünü çarpıcı biçimde gösteriyor: "Batman'da çadırda soğuktan ölen bir çocuğun haberi yapılmıştı. Bu haberi araştırdığımda aslında bebeğin ateşinin çıktığı ve mikrobik bir sebeple hayatını kaybettiği ortaya çıktı. Ancak muhabirler aileye soğuktan olduğunu söylerlerse ilgi çekeceğini ve kendilerine yardım edileceğini söylemiş. Yani gazetecilerin iyi niyetle de olsa etik kuralları görmezden gelerek haber kaynağına yön verdiği görülüyor. Bu çok tehlikeli bir durum."³⁰

Siyasette Yükseltelen Koz

Mültecilerin kalıcı olduklarına dair görüşler Türkiye'de yavaş yavaş yerleşmesine karşın, diğer taraftan Türkiye'nin Suriye'ye yönelik politikasındaki önemli bir öncelik, mültecileri misafir olarak görme eğilimini güçlü biçimde besliyordu. Suriye'de Türkiye sınırına yakın bir bölgede kurulacak 'tampon bölge' ya da 'güvenli bölge', Cumhurbaşkanı Erdoğan ve hükümet kanadından politikacılar tarafından sıklıkla telaffuz ediliyor ve medyada bu tampon bölgeye mültecilerin yerleştirileceği haberleri yayınlanıyordu.³¹ Erdoğan, aynı zamanda Ortadoğu'ya odaklanmış küresel siyasetin aktörlerini tampon bölge fikrine ikna etmeye çalışırken yine sıklıkla mülteciler sorununa gönderme yapıyordu.³²

³⁰ Medya mülteci haberlerini nasıl veriyor?, Bianet, 14.04.2016
<http://bianet.org/bianet/toplum/173908-medya-mul-teci-haberlerini-nasil-veriyor>

³¹ 'Güvenli bölge' sınırda oluşt bile, Habertürk, 19.10.2014
<http://www.haberturk.com/gundem/haber/1000952-guvenli-bolge-sinirda-olustu-bile>

2 milyon Suriyeli sınır dışında, Sözcü, 28.07.2015
<http://www.sozcu.com.tr/2015/gundem/2-milyon-suriyeli-sinir-disina-895273/>

³² Erdoğan'dan 'tampon bölge' açıklaması: Yarın hepsi kabul edecek, Basnews, 13.11.2015

<http://www.basnews.com/index.php/tr/news/243327>

Mültecilerin, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın politikalarında kullanışlı bir araç işlevi gördüğünü düşünenlerin sayısı az değildi. Tampon bölge konusunun yanısıra AB ile imzalanarak 20 Mart 2016'da yürürlüğe giren Geri Kabul Anlaşması'nın mültecilerin haklarını değil de siyasî ve ekonomik çıkarları merkezine alması bu fikrin diğer bir dayanağıydı. Yukarıda değinmiştik; anlaşmanın en önemli ve sürekli tartışılan maddelerine göre, Türkiye mültecilerin Avrupa'ya geçişini engellemek için gerekli tedbirleri alacak, bunun karşılığında, beklentilerin karşılanması hâlinde Türkiye vatandaşlarına Haziran ayının sonuna kadar vize serbestisi sağlanacak ve Türkiye'ye üç milyar euro ödenecek.³³

Üç milyar euro maddesi, 2015'in sonbaharından itibaren başlayan görüşmelerde anlaşmanın geç imzalanmasının önemli nedenlerinden biriydi. Erdoğan'ın Şubat ayındaki bir konuşmasında AB'ye hitaben, "Kusura bakmayın alnımızda enayi yazmıyor. Edirne'den insanları otobüslere bindirdik geri çevirdik. Bu 1 olur 2 olur. Kapıları açarız hadi hayırlı yolculuklar deriz" demesi yankı uyandırmıştı örneğin.³⁴

Mülteci meselesinin Türkiye'nin iç siyasetinde de önemli bir karşılığı vardı ve yarattığı etki Temmuz ayının ilk iki haftasında zirveye ulaştı. Cumhurbaşkanı Erdoğan 2 Temmuz 2016 akşamı, Kilis'te Kızılay'ın Suriyelilere ve şehit ailelerine verdiği iftar yemeğinde konuşurken isteyen Suriyelilere vatandaşlık verileceğini açıkladı.³⁵ Açıklamanın etkisi oldukça büyük oldu.

³³ AB - Türkiye mülteci krizi anlaşması yürürlükte, Euronews, 24.03.2016
<http://tr.euronews.com/2016/03/24/ab-turkiye-multeci-krizi-anlasmasi-yururlukte>

³⁴ Erdoğan'dan AB'ye mülteci krizi tepkisi: Alnımızda enayi yazmıyor, BBC Türkçe, 11.02.2016 http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/02/160211_erdogan_omer_celik_multeciler_aciklama

³⁵ "Suriyeli mültecilerden isteyenlere vatandaşlık verilecek", NTV, 02.07.2016
<http://www.ntv.com.tr/turkiye/suriyeli-multecilerden-isteyenlere-vatandaslik-verilecek,CslvyKxqsk20MwgOVUwckA>

Suriyelilerin Türkiye'de pek sıcak karşılanmaması gibi nedenlerin yanında, Erdoğan'ın açıklamasına duyulan tepkinin büyüklüğü toplumda ve siyaset sahnesindeki derin kutuplaşmayla da yakından ilgiliydi. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın sık sık gündeme getirdiği başkanlık hedefi o sırada yine gündeme gelmiş, kulislerde seçim ya da referandum ihtimalleri konuşulmaya başlanmıştı. Haziran'ın başında gazeteci Çiğdem Toker'in verdiği bir haber, Yüksek Seçim Kurulu'nun seçim malzemesi ihalesine çıkmış olması, referandumun ciddi bir işareti olarak değerlendirilmişti örneğin.³⁶

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın böyle bir ortamda Suriyelilere yönelik 'vatandaşlık' açıklaması da geniş kesimlerce bu başkanlık isteğine, referanduma, oy kaygısına yoruldu. Oluşan tepki siyaset katında hükümetteki AK Parti haricinde, CHP, MHP ve HDP'yi de içine alıp katlanarak genişledi. Karşı argümanlardan en dikkat çeken, vatandaşlıktan önce Suriyelilere Birleşmiş Milletler anlaşmalarına uygun biçimde mültecilik statüsünün verilmesi, entegrasyona yönelik adımların atılması gerektiği idi. İnsanlar sosyal medyada #ÜlkemdeSuriyeliİstemiyorum etiketi altında tepkilerini gösterdi.³⁷ Konu gazete manşetlerine taşındı. Tepkilerin göçmen karşıtlığına, ırkçılığa kadar uzandığı görüldü.³⁸ Erdoğan'ın açıklaması Avrupa'da farklı

³⁶ Çiğdem Toker'in köşe yazısı: Referandumun altyapısı hazır, Cumhuriyet, 01.06.2016

http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/543475/Referandumun_altyapisi_hazir.html

³⁷ Suriyelilere vatandaşlığa neden karşı çıkılıyor?, BBC Türkçe, 05.07.2016

http://www.bbc.com/turkce/turkiye/2016/07/160704_suriyelilere_vatandaslik

Demirtaş'tan 'Suriyelilere vatandaşlık' açıklaması, Hürriyet, 13.07.2016

<http://www.hurriyet.com.tr/demirtastan-suriyelilere-vatandaslik-aciklamasi-40144578>

³⁸ Sözcüyle yabancı düşmanlığında bugün: Manşette Suriyelilere 'it kopuk' dedi, Diken, 08.07.2016

<http://www.diken.com.tr/sozcuyle-yabanci-dusmanliginda-bugun-mansette-suriyelilere-kopuk-dedi/>

bir boyutuyla da yankılandı; gazetelerde, Türkiye'nin Suriyelilere vatandaşlık vermesi hâlinde vize serbestisinin ve dolayısıyla Geri Kabul Anlaşması'nın tehlikeye girebileceği haberleri çıktı.³⁹

Temmuz ayının ilk iki haftası boyunca tüm ülkenin kilitlendiği bu konu, 15 Temmuz akşamıyla birlikte ortadan kayboldu. Darbe teşebbüsü gerçekleşmiş, konuşulan ve yapılan her şey kökten değişmişti. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın gücünü artırdığı, ülkede olağanüstü hâl ilan edilip kanun hükmünde kararnameyle hayatın sürdüğü bu dönemde, Eylül ayına kadar Suriyeliler için vatandaşlık çıkışı da mülteci statüsü verilmesi önerisi de bir daha gündeme gelmedi. Eylül'ün ikinci haftasında Birleşmiş Milletler'in 71. Genel Kurul çalışmaları başlamıştı. Bu çalışmalar kapsamında düzenlenen Mülteci Zirvesi'nde bir konuşma yapan Erdoğan uzunca aradan sonra bir kez daha, "Vatandaşlık sürecini başlattık" diyerek mültecilerden söz etti.⁴⁰

Sonrasında, bu yazının hazırlandığı Kasım ayının sonlarına kadar 'vatandaşlık süreci'nden haber alınmadı. Fakat mülteciler Kasım ayının son günlerinde kamuoyunun gündemine tekrar oturdu. Siyaset katında koz, tehdit unsuru olarak kullanılma durumu kendini güçlü biçimde hissettiriyordu.

Avrupa Parlamentosu (AP) 24 Kasım'daki genel kurul oturumunda, OHAL uygulamalarının demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları gibi konularda gerilemeyi tetiklediğini gerekçe göstererek AB Komisyonu'na, Türkiye'nin 2005'te başlayan AB'ye katılım müzakerelerini dondurmasını

³⁹ Suriyelilere vatandaşlık açıklaması İngiltere basınında, BBC Türkçe, 04.07.2016

http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/07/160703_suriyeli_vatandaslik_basin

⁴⁰ Erdoğan: 'Mülteciler için vatandaşlık sürecini başlattık', Amerika'nın Sesi, 21.09.2016

<http://www.amerikaninsesi.com/a/erdogan-multeciler-icin-vatandaslik-surecini-baslattik/3517995.html>

önermişti.⁴¹ Oyçokluğuyla alınan bu kararın yankısı geniş oldu. Hükümet kanadından ağırlıklı olarak Türkiye'nin AB'ye muhtaç olmadığı yönünde ilk tepkiler yükselirken, sonraki açıklamalarda AB ile ilişkilerin önemine değinen, tansiyonu düşürmeye niyetli sözler de duyuldu. Türkiye'de ekonomik kriz tartışmalarının keskinleştiği, liranın dolar karşısında hızla değer kaybettiği sıcak günlerdi. Erdoğan ertesi gün 2. Uluslararası Kadın ve Adalet Zirvesi'ne katılanlara hitabında gündemi değerlendirirken konu AP kararına geldiğinde elindeki kozu hiç çekinmeden gösterdi: "Hiçbir zaman siz insanlara dürüst davranmadınız. Aylan bebekleri sahillerden siz almadınız. Verdiğiniz sözleri yerine getirmediğiniz. Kapıkuleye 50 bin mülteci dayandığı zaman feryat ettiniz. Bana bak; daha ileri giderseniz sınır kapıları da açılır. Bunu da öyle bilirsiniz. Kuru sıkı tehditlerden ne ben anlarım ne bu millet anlar."⁴²

Erdoğan'ın AP kararı karşısında sınır kapılarını açmaktan söz etmesine, hükümete yakın çevrelerde de kimi tepkilerin gösterilmesi dikkat çekti. AB çatısı altında verilen yanıtlar genellikle Erdoğan'ın açıklamasıyla aynı dalga boyundaydı; mültecilerden çok ülke çıkarlarını gözeten... Almanya'nın Hükümet Sözcü Vekili Ulrike Demmer, "Tehditlerin her iki tarafa da faydası yok. (...) Anlaşmanın devam etmesi her iki tarafın da yararına" dedi.⁴³ Türkiye'nin önemli bir

⁴¹ Avrupa Parlamentosu 'Türkiye ile müzakereler dondurulsun' dedi, Hürriyet, 24.11.2016

<http://www.hurriyet.com.tr/avrupa-parlamentosu-turkiye-ile-muzakereleri-40287154>

⁴² Erdoğan'dan AP'ye: Bana bak! İleri giderseniz sınır kapıları açılır, Diken, 25.11.2016

<http://www.diken.com.tr/erdogandan-apye-bana-bak-ileri-giderseniz-sinir-kapilari-acilir/>

⁴³ Alman sözcü 'İcraata bakıyor': Her iki taraf da göçmen anlaşmasına sadık, Diken, 25.11.2016

<http://www.diken.com.tr/alman-sozcu-icraate-bakiyor-iki-taraf-da-gocmen-anlasmasına-sadik/>

müttefik olduğunu söyleyen AB Komisyonu Başkanı Jean-Claude Juncker mülteci konusunda tansiyonu düşürme niyetindeydi; “Avrupa'nın bu konuda Türkiye'ye ders vermektten çekinmesini istiyorum.”⁴⁴

Öyle görünüyor ki Suriyeli mülteçilere, savaşın yıktığı hayatta kismetlerini önümüzdeki dönemde yaşanacak yeni siyasî çekişmelerde beklemek düşüyor.

⁴⁴ Jean-Claude Juncker: Avrupa Türkiye'ye ders vermektten çekinmeli, Habertürk, 26.11.2016

<http://www.haberturk.com/gundem/haber/1328837-jean-claude-juncker-avrupa-turkiyeye-ders-vermekten-cekilmeli>

Gezi ve Rote Flora: Kesişen Direnişlerin Medyası

Fatma Edemen

Özet

Almanya ve Türkiye yakın geçmişlerinde iki şehir direnişine tanıklık etti. İstanbul'da Gezi Parkı, Hamburg'da Rote Flora Kültür Merkezi “şehir hakkı” temelli iki tarihsel direnişin başlangıç noktaları oldular. Her iki bölgede de yaşananları direniş olarak adlandırmak kullanılabilir en doğru tanımlardan biri olacaktır. Rote Flora'da da Gezi'de de varolanı koruma, haksız görülen değişimi engelleme ve kendi istediği yönde değiştirme arzusu mevcuttu. Eylemlerin/ çatışmaların her iki bölgede de çıkış, yapılmak istenene karşı koyuş, “direniş” olarak kendini gösterdi.

Gezi ve Rote Flora'nın takvimsel yakınlıkları özellikle Türkiye cephesinden sıklıkla benzer direnişler oldukları algısını yaratsa da, aslında kendi öznel koşullarında gelişen farklı direnişler olduklarını söylemek gerekir.

Şehir Hakkı ve Çatışma

Henri Lefebvre “şehir hakkı”ndan 1968 yılında bahseder. Şehir hakkı kavramı ve etrafında şekillenen tartışmalar, şehri kolektif bir şekilde değiştirebilmenin kapısını açar. Yine “şehir hakkı” üzerine çalışan David Harvey, 2008 yılında New Left Review dergisinde, “Şehir hakkı”(The Right to the City) başlığıyla yayımladığı makalesinde şöyle der: “Ne tür bir şehir istediğimiz sorusu ne tür ‘toplumsal bağlar, doğayla ilişki, yaşam biçimleri, teknolojiler ve güzel duyu değerleri’ arzuladığımız sorusundan ayrılamaz. Şehir hakkı şehir kaynaklarına ulaşma bireysel özgürlüğünden çok öte bir şeydir. Şehri değiştirerek kendimizi değiştirme hakkıdır. Ayrıca bireyselden çok ortak bir haktır çünkü bu dönüşüm kaçınılmaz olarak şehirleşme

süreçlerini yeniden şekillendirmek üzere ortaklaşa bir gücün kullanımına dayanır.”⁴⁵

Harvey'nin, aynı makaledeki “Artı-sermaye üretimi ve emilimi için kârlı yerler bulmaya duyulan sürekli gereksinim kapitalizmin siyasetini biçimlendirir” vurgusu tartışma konumuz olan Gezi Parkı ve Rote Flora Kültür Merkezi'nde yapılmak istenen değişikliklere bir noktadan dokunmaktadır. Gezi Parkı'nın ve Rote Flora Kültür Merkezi'nin yeniden şekillendirilerek daha kârlı bölgeler hâline getirilme çabası, şehri kullanan ve değiştirme hakkını kendinde gören kitlelerce tepkiyle karşılandı.

Şehir hakkı uğruna sürdürülen mücadeleler, devlet kanalıyla baskılanmaya çalışıldığı, kolluk kuvvetleri şiddetiyle karşılaştığı dönemlerde sokak çatışmalarını da bir yöntem olarak kullanmaya başlar. Gezi ve Rote Flora'da ortaya çıkan direnişlerde en çok tartışılan konular arasında “çatışmayı kimin başlattığı” yer aldı. Ne var ki, tartışmalar tali olduklarını hem çatışma süreçlerinde hem de sonrasında gösterdi. Çünkü neredeyse dünyanın her bölgesinde toplumsal yaşam alanlarına gerçekleşen saldırılar/ bölgede yaşayanların istekleri dışında zora başvurularak yapılmaya çalışılan değişiklikler az ya da çok sokak çatışmalarıyla devam etmiştir... Özellikle kentsel dönüşüm uygulanmak istenen mahallelerde, bölgede yaşayan halk ve kolluk kuvvetleri arasında sokak çatışmalarının başlaması oldukça yaygındır ve coğrafya ayırt etmeksizin benzer bir seyirde devam eden pek çok örnek mevcuttur.

Şehir merkezlerinde gelişen çatışmalar ele alınırken “kent kimliği” kavramı da değerlendirmeye alınmalıdır. Şehir plancısı Cüneyd Demir, “Kent Kimliği Geliştirme Sürecinde Mekânsal Model Tasarımı ve Kent Plancılarının Rolü” isimli makalesinde “kent kimliği”ni şu şekilde tanımlar:

⁴⁵ David Harvey(2008), The Right to the City, New Left Review

> Kentin kimliğinin olması, en başta onu diğer kentler arasından ayrılıp, tanınır hâle gelmesini sağlar,

> Büyüme modeli kent kimliğine uygun biçimde gelişir, Kentin var olan kimliğine zarar verecek kullanımlar en baştan reddedilir,

> Toplumsal duyarlılık kent kimliğine bağlı olarak artar,

> Yapılması düşünülen yatırımlarda nitelik ve uygunluk aranmaya başlanır,

> Kentsel kaynakların kullanımı kent kimliğine paralel olarak rasyonalize olur.⁴⁶

Demir'in tanımındaki maddeler, Gezi ve Rote Flora süreçlerindeki itirazı -şehir hakkı adına yürütülen birçok mücadeleyi olduğu gibi- aydınlatır niteliktedir. Demir'in kent kimliğini tanımlarken kullandığı bu maddeler, Gezi Parkı ve Rote Flora Kültür Merkezi bağlamında tartışmaya açılabilir ve buralardan yükselen itirazları anlamlandırma konusunda yardımcı olabilir.

“Kentin kimliğinin olması, en başta onu diğer kentler arasından ayrılıp, tanınır hâle gelmesini sağlar”

Gezi Parkı, İstanbul'u başka şehirlerden ayıran Taksim'in tamamlayıcı bir parçası olarak önümüzde duruyor. Tarihsel öneme sahip bir “şehir parkı.” İstanbul için “tanınırlık” ve “diğer kentlerden ayırma” özelliğinin Gezi Parkı'nda mevcut olduğu kolaylıkla öne sürülebilir. Beri yandan, Rote Flora, Hamburg'a giden turistlerin görmek için listelerine

⁴⁶ Cüneyd Demir (2006), Kent Kimliği Geliştirme Sürecinde Mekânsal Model Tasarımı ve Kent Plancılarının Rolü

eklediği, oldukça popüler bir alternatif kültür mekânı olarak biliniyor. Rote Flora Kültür Merkezi’de Hamburg için “tanınırlık” ve “diğer kentlerden ayırma” özelliğini taşır. Bu iki şehre “tanınırlık” ve “teklik” özelliği veren yapıların değiştirilme isteği “kent kimliği”yle çatışır.

“Büyüme modeli kent kimliğine uygun biçimde gelişir”

“Kentin var olan kimliğine zarar verecek kullanımlar en baştan reddedilir”

Rote Flora ve Gezi eylemcilerinin temel tartışmalarından biri de değişimin ya da bu maddedeki tarifıyla “büyüme modeli”nin yapının ve bölgenin özüne, kimliğine uygun olmamasıydı. Gezi Parkı’na yapılmak istenen Topçu Kışlası Projesi ve Rote Flora Kültür Merkezi’nin el değiştirme girişimiyle devamında ESSO Evleri’nin kentsel dönüşüme açılması, eylemciler tarafından şehrin oluşunda bozulma yaratacak hamleler olarak görüldü. Eylemciler için, yapılacak değişiklikler, yeni projeler kentin yıllar içerisinde oluşturduğu kimliğe saldırıydı ve bu saldırıya aynı dozda karşılık verilmeliydi.

Öte yandan, kentin var olan kimliğine zarar verilmesi tek başına fizikî değişimlere bağlı değildi. Fizikî değişimler kültürel değişimleri de beraberinde getirecekti.

Kent kimliğine uygunluk ve bağlılık onu kullananlar tarafından son derece önemlidir. Onunla ilgili kararlara dâhil olabilmek de... Dâhil edilmediği takdirde itiraz etmek, itirazın meşruluğu düzeyinde çatışmak da yaşam alanını sahiplenene ait bir haktır. Meşruluk düzeyi/ hissi ise aitlik, haklılık ve ezilme duygularıyla orantılıdır.

Bir diğer yandan devletin ve onun denetimindeki kuvvetlerin çatışma motivasyonu ve şiddeti kullanma hâli/ boyutu iktidarın kendi meşruluk algısından doğar ve gelişir.

Devlet yönünden geliştirilen şiddetin meşruiyeti kendisine yönelen karşı çıkışın yoğunluğu ve gücü, kendi operasyonel kuvveti ve edindiği toplumsal destekle orantılıdır.

Şehir çatışmalarına “şehrin kime ait olduğu kavgası” gözüyle bakmak da basit ancak etkili bir açı sunabilir. Şehir çatışmaları, kullanılan güç, edinilmeye veya sürdürülmeye çalışılan meşruiyetle devam eder.

Şehir Çatışmalarında Gazetecilik

Şehir çatışmalarında gazetecilik, özellikle alanda çeşitli pozisyonlarda çalışan basın emekçileri için sürecin oluşu gereği zorluklar taşır. Çalışma/ çatışma koşullarının oluşundan kaynaklı, «doğal» zorlukları dışında gazetecilerin ürünleri/ haberleri sonucu kendilerini konumlandıkları yerlere göre de zorluklar/ kolaylıklar söz konusudur.

Şehir çatışmalarının görüntülenmesi habercilik açısından farklı bir yerde durur. Olayın inandırıcılığı ve anlatımın yoğunluğu görüntülerdedir. Yazılı ve/veya sesli anlatım görüntünün tamamlayıcısı konumundadır. Çatışma görüntüleri çoğunlukla gazetecinin yalnızca çekim esnasında durduğu yeri değil, fikren durduğu yeri de gösterir.

Çatışma bölgelerinde çalışmak fizikî ön hazırlıkları gerektirir. Alandaki basın emekçisi istediği görüntüleri yakalayabilmek, bilgileri edinebilmek adına şiddetin/ çatışmanın çatışanlar kadar ortasında bulunur. Alanda çalışan kişinin fizikî hazırlığı ve fiziken kendini konumlandığı yer ideolojiktir diyebiliriz.

“Kimin görüntülenmesi gerek”, “Saldırgan olan taraf hangisi” vb soruların yanıtları görüntü alan kişi tarafından pratikle verilir. Çalışılan basın organının ideolojik duruşu çekim yapan gazetecinin duracağı yeri

de çoğunlukla kişiden bağımsız bir şekilde belirler. Örneğin Gezi Direnişi'ndeki herhangi bir çatışmada çekim yaparken, tarafınızı kameranızın durduğu yerle belli edebildiniz.

Çatışmalı dönemlerde gazetecinin etik sorumlulukları da ayrıca tartışma konusudur. Çatışmaları körükleyen söylemlerde bulunan, savaş çıkırtkanlığından beslenen habercilik, gazetecilik etiği bakımından sorunlu bir yere düşmektedir. Gazeteci, yaşanan bir sorunu görünür kılmak, o sorun çözüme ulaşana kadar takipte kalıp ona dair haber üretimi yapmak gibi yükümlülüklerle sahiptir. Gazetecilik oluşu gereği yaratıcıdır, yeni metinler ve kurgular yaratır, varolanı tekrar üretir. Çatışmalı dönemlerde tartışma konusu bu üretimin içeriğiyle ilgilidir. Üretilen haberin dili, kurgusu, toplumsal alanda nereye tekabül ettiği önemlidir. Çatışmalı dönemlerde ihtiyaç duyulan haber üretimi "barış gazeteciliği" kavramında saklıdır. Sevda Alankuş'un Barış Gazeteciliği Elkitabı'ndaki şu sözleri nasıl bir pratik sergilenmesi gerektiğine dair kısa ancak aydınlatıcı bir ek olacaktır: "Barış gazeteciliği zafer yönelimli değil, çözüm yönelimlidir. Ancak barış gazetecisi, barış aktivisti değildir. Çözüm de bulmaz, arabuluculuk da etmez. Ancak çözümün nerelerde olabileceği konusunda bilgilendirir, düşündürür."⁴⁷

Çatışmanın çözümüne işaret etmek isteyen, onun bulunmasına katkı sağlayan gazeteci sokak çatışmalarında kamerasını yalnızca polisin arkasında onunla ve onun kontrolünde hareket eden bir şekilde tutmamalı, birçok farklı açıyı değerlendirmeye çalışmalıdır. Bir tarafın değil, çatışmanın her kesiminin sesini kaydetme ve aktarma görevi de bu süreçlerde gazeteciye aittir.

⁴⁷ Sevda Alankuş(2016), Barış Gazeteciliği El Kitabı, IPS İletişim Vakfı Yayınları

Gezi: "Bu daha başlangıç, mücadeleye devam"

Gezi Parkı, 1943'te resmen açılmış, İstanbul Büyükşehir Belediyesine ait bir "şehir parkı." Takvimler 27 Mayıs 2013'ü gösterdiğinde iş makinelerinin parka girmesi ve yıkım başlatma girişimi hızlıca örgütlenen ve park için oturma eylemi, kitap okuma eylemi, çadır kurma gibi faaliyetlere başlayan bir grup tarafından durdurulmak istendi.

İş makineleri, "Taksim Yayalaştırma Projesi" kapsamında olan ve Gezi Parkı'nın yerine yapılması planlanan Topçu Kışlası inşaatı için parkta bulunuyordu. Taksim Yayalaştırma Projesi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve Kalyon İnşaat ortaklığıyla yürütülüyordu. Proje kapsamında Taksim Meydanı'ndaki araç trafiğinin tünellere alınması, meydanın genişleyerek yayalara uygun bir hâle getirilmesi, meydanın hemen yanında bulunan Gezi Parkı'nın yıkılarak yerine, AVM, otel, cami vb şekillerde kullanıma sokulması planlanan Topçu Kışlası'nın yapılması yer alıyordu. İstanbul l'inci İdare Mahkemesi'nin 6 Haziran 2013 tarihinde projeyi iptaline rağmen bugün yayalaştırma projesi tamamlanmıştır ancak Gezi Parkı'nda ağaç kesimlerine karşı başlayan direnişin bir sonucu olarak park yıkılamamıştır. Parkın yıkılmak istenmesi, kamuoyunun geniş kesimlerince "kimiksizleştirme" çabası olarak görüldü ve eleştirildi. Gezi Parkı'nda ve Taksim'in genelinde yapılacak değişiklikler kent kimliğini doğrudan etkileyecekti zira. Çatışma, kimliğin kime ait olduğu sorununu da içinde taşıyordu.

27 Mayıs 2013'te iş makinelerinin parka girmesi sonrası başlayan direniş sosyal medya kanalları üzerinden duyuruldu. Direnişe geçenler parkta nöbet tutmaya ve çadırlar kurmaya başladı.

Bugün Gezi Parkı direnişinin yıl dönümü olarak 31 Mayıs gösterilir. 31 Mayıs günü, polisin parka gaz bombalarıyla saldırısı ve parkta nöbet tutan birçok kişinin yaralanması sosyal medya kanalları üzerinden hızla yayıldı. Yine benzer sosyal medya kanallarından bir araya gelen insanlar Taksim'e çağrı yaparken eylem planları İstanbul'u aştı. Birçok farklı kentte "Gezi Parkı'yla dayanışma" eylemleri düzenlendi. Bugünden itibaren direniş hiçbir zaman tek başına Gezi Parkı'yla veya İstanbul'la sınırlı kalmadı. Gezi Parkı'nda başlayan protestolar hükümete ve uygulamalarına karşı ülke geneline yayıldı.

AKP hükümetinin bu süreçte başlattığı bazı uygulamalar "bireylerin yaşam alanlarına ve tercihlerine dönük saldırılar" olarak sıkça dillendirildi. Kamuoyunda "alkol yasağı" olarak bahsi geçen düzenleme, alkollü içkilerin belirli bir saatten sonra satışının yasaklanması bu uygulamalardan biriydi. Gezi Parkı bir simge olarak yerini korusa da ve toplamdaki ayaklanmaya ismini verse de, birçok ilde daha önce eylem/ etkinlik yapılması yasak olan alanlar eylemciler tarafından polisin kontrolünden alınmaya çalışıldı. AKP binaları özel olarak eylemcilerin hedefinde yer aldı. Özellikle Gezi Parkı için direniş başlamış olsa da Taksim Meydanı direnişin merkezi hâline geldi. Kazanımlar hem eylemciler hem de devlet tarafından artık alanların elde tutulması ve/veya ele geçirilmesiyle doğru orantılıydı.

31 Mayıs günü yapılan başvuru sonrası İstanbul 6'ncı İdare Mahkemesi, Taksim Yayalaştırma Projesi kapsamındaki Topçu Kışlası Projesi hakkında yürütmeyi durdurma kararı verdi.

Gezi Parkı'nın korunması için başlayan direniş "Hükümet istifa" sloganıyla ilk haliyle bağlantılı ancak başka bir noktaya evrildi. Ülke geneline yayılan eylemler bir şekilde eylemlerin yapıldığı bölgelerin kentsel sorunlarına da değinmeye devam etti. Kent merkezlerindeki

parklara başka önemler atfedilmeye başlandı. Mahallelerde kurulan çeşitli inisiyatifler ve/veya dayanışmalar mahalle parklarında bir araya gelmeye başladı. Şehir parkları belediyeler değil onları kullananlar tarafından düzenleniyordu. Şehirlerdeki en işlek ve merkezi alanların eylemlerin de merkezi hâline gelmesi kaçınılmazdı.

Gezi Parkı'nın Topçu Kışlası'na dönüştürülmesine karşı sokağa çıkanların hükümet karşıtı bir direnişi başlatması Türkiye için beklenmedik bir durumdu. Hükümet direnişle başa çıkmanın yolunu polise olabildiğince yetki vermekte gördü diyebiliriz. Polise verilen yetki "şiddet uygulama yetkisi"ne dönüşmüş bir biçimde Gezi süresince ve sonrasında bir yılda da devam etti. Hükümet kanalından yapılan sert açıklamalar ve polis şiddetinin artan dozu kitleleri sokaktan uzak tutmak yerine daha büyük öfkeyle dönmelerini ve çatışmaların büyümesini sağladı. Eylemler sırasında ağır yaralananların, kalıcı hasar bırakacak şekilde yaralananların (gaz fişeginin isabeti sonucu gözünü kaybeden birçok kişi örnek verilebilir) ve özellikle hayatını kaybedenlerin haberleri sokak çatışmalarının şiddetinde ve süresinde artışa neden oldu. Tek başına kolluk kuvvetlerini kullanarak ilerleme kat edemeyen hükümet "seçilmiş olana, millî iradeye" karşı çıktığını söylediği bu harekete karşı Millî İradeye Saygı mitingleri yapmaya başladı.

Hükümet cephesinden karşı tepki oluşturmak için düzenlenen Millî İradeye Saygı mitingleri birçok şehirde düzenlendi. Hükümet kanadından bu mitinglerde yapılan konuşmalarda çatışma hâlinde yumuşamaya gidilmeyeceği net bir şekilde dillendiriliyordu. Hükümet devamlı hesap sormaktan bahsederken, Topçu Kışlası yapımından da geri adım atmayacağını söylemeye de devam etti. Bugün Gezi Parkı yerinde duruyor ancak hükümet kanadından Topçu Kışlası'ndan vazgeçilmediği de dillendirilmeye devam ediyor.

Rote Flora: “Şehir hepimize aittir”

Gezi direnişinin başlangıcından aylar sonra Hamburg’da bir “kış direnişi” patlak verdi. Rote Flora direnişinin başlangıcı için bugün net bir tarih vermek istersek 21 Aralık diyebiliriz. Rote Flora hiçbir zaman Gezi gibi ülke geneline yayılan, rejim karşıtı bir hareket hâline dönüşmedi. Hareket lokal oluşunu korusa da Gezi’yle en büyük ortaklığı “şehir” savunmasından geliyordu.

Rote Flora, 1989 yılında antifaşist gruplar tarafından işgal edilmiş ve o günden itibaren kültür merkezine dönüştürülmüştü. Direnişin başlangıç tarihi olarak ele alacağımız 21 Aralık günü ise Rote Flora Kültür Merkezi kapatıldı. Bölgede bu bina dışında da birçok bina mülk sahipleri tarafından terk edilmiş, yıllar içerisinde evsizler, göçmenler, öğrenciler gibi çoğunluğu ezilen kesimler tarafından teker teker işgal edilmişti. İşgal edilen binalar zamanla üretim ve yaşam alanlarına dönüştürüldü. Rote Flora alternatif kültürün üretim ve icra mekânı olarak nam saldı. Semt, birçok turist için Hamburg’un gezilip görülecek yerleri arasında ilk sırayı da almaya başladı. Rote Flora’nın kentsel dönüşüme karşı bir direniş olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Rote Flora aslında 2001 yılında satılmıştı ancak Hamburg Büyükşehir Belediyesi’nin Altona İlçe Belediyesi’yle arasındaki bir anlaşmazlığın sonucu olarak 2013 sonuna kadar bölgeye, özelinde Rote Flora Kültür Merkezi’ne müdahale söz konusu olmamıştı. 2013 sonunda mülk sahibinin binayı kendi ticarî amacı doğrultusunda kullanma isteği, yine aynı şekilde bölgede ESSO Evleri olarak bilinen apartman daireleri, bir benzin istasyonu, iki müzik kulübü ve birkaç küçük işletmeden oluşan yerleşim alanında yaşayanların tahliye edilmesi, direnişin başlangıcına tekabül eder. Hamburg direnişçilerinden biri olan Andreas Blechschmidt, AlJazeera’ye yaptığı bir değerlendirmede, “Gayemiz burada ticarî bir sanat kültürünün

hayata geçmesine izin vermemek ve bunun yerine ticarî kaygı gütmeyen projelerin bu alanda yapılmasını sağlamaktı” der.⁴⁸

Rote Flora’yı 2001 yılında satın alan Klausmartin Kretschmer aslında binayı “başka bir amaçla kullanmamak şartıyla” 190 bin euro’ya almıştı. Satın alma işlemleri sonrası Kretschmer’in binayı boşaltılmış istemesi çeşitli sorunlara yol açtı. Hamburg Senatosu binayı kültür merkezinin kapatılmaması için 1,1 milyon euro karşılığı geri almayı teklif etse de Kretschmer’in bina için 5 milyon euro istemesi uzlaşma sağlanamamasına neden oldu.

Rote Flora’nın temellerinde kentsel mücadeleye karşı direnişin yanı sıra göçmen politikaları da yatmaktadır. “Lampedusa grubu” olarak adlandırılan 300’ün üzerinde Afrikalı sığınmacıya statü verilmesi talebi de direnişin temel taleplerinden biriydi.

Rote Flora’nın başlangıcından söz ederken “Occupy Hamburg” kampının polis tarafından boşaltılmasının etkisini de göz ardı etmemek gerekir. 2011 yılında başlayan “Occupy Wall Street” eylemlerinden esinlenerek başlatılan “Occupy Hamburg” çadırlarında düzenli kalan bir grup da tam bu süreçte polis tarafından zorla tahliye edilmişti.

Gezi dönemi Türkiye’sinin aksine, Rote Flora’da Almanya hazırlıklı bir konumdaydı. Almanya’nın güvenlik politikaları dâhilinde şehirlerde çıkabilecek isyanlara karşı yapılmış tatbikatlar yer alıyordu. Göçmenler de bu direnişlerin potansiyel katılımcıları olarak görülüyordu.

Polis ve eylemciler arasındaki çatışmaların kısa bir süre de olsa devam etmesi OHAL’in hızlıca Hamburg’ta ilan edilmesini de beraberinde getirdi. Hamburg Eyaleti İçişleri Bakanlığı 3 Ocak’ta Altona, St. Paul ve Sternschanze

⁴⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=oNKEAXKLmZs>

bölgelerini "Gefahrengebiet" (tehlikeli bölge) bir başka deyişle OHAL ilan etti. Hamburg'da başlayan direnişin Almanya'nın diğer bölgelerine -oldukça kısıtlı da olsa- yayılması Gefahrengebiet (tehlikeli bölge)/ OHAL ilanıyla birlikte başladı. Berlin ve Frankfurt gibi şehirlere sıçrayan eylemlerin temelinde artık "Gefahrengebiet" (tehlikeli bölge)/ OHAL karşıtlığı yer alıyordu.

Rote Flora direnişi eylemcilerin kazanımlarıyla sonuçlandı. Altona İlçe Belediyesi imar planında değişikliğe gitmek zorunda kaldı. Yapılan son değişikliklerle beraber Rote Flora'nın kültür merkezi olarak hayatına devam etmesi netleştirildi.

İki Farklı Medya Yapılanması

Almanya Federal Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti devletleri iki farklı yönetim yapısına sahip. İki devletin, iki farklı yönetim yapısı medyalarının şekillenişinin de haliyle farklı kılıyor.

Almanya'da birçok ülkeye göre medya oluşumu ve gelişimi hızlı oldu. İlk gazete diyebileceğimiz birçok yayın Almanca basılır (1609'da Wolfenbüttel'de çıkan Avisa Relation oder Zeitung ilk örneklerden). Modern anlamda matbaanın dahi ilk kez kullanıldığı Almanya, basın geleneği bakımından oldukça köklü deneyimlere sahiptir.

Almanya Federal Cumhuriyeti medyası kendi federal biçimine uygun bir yapıya sahip. Ayrıca kültürel yapının ve sosyal hayatın birçok ülkeye oranla gelişmiş olması, okuma- yazma oranının yüksek olması, yerel basına da gelişme kanalları açtı. Bu koşullar gereği Almanya'da medya, bölgesel çapta merkezileşmiş ve bunun yanı sıra yerel basının da önemli bir yer tuttuğu şimdiki biçimine kavuşmuştur. Halkın önceliğinin kendi yaşadığı kentte ve bölgede yaşanan olayları takip etmek olduğunu da eklemek gerekir. Almanya'da

medya bölgesel çapta yoğunlaşmış ve tekelleşme Türkiye'deki kadar merkezde yoğunlaşmamıştır. Tabii, bunu söylerken Alman "medya devlerini" de gözardı etmemek gerekir. Yerel ve bölgesel basının gelişmişliği merkez medyanın, büyük medya şirketlerinin varolmadığı anlamına gelmez.

Almanya Federal Cumhuriyeti'nin aksine Türkiye Cumhuriyeti'nin merkezî yapısı ve iktidarı tek elde toplama alışkanlığıyla doğru orantılı olarak ülkede merkezde bulunan ve tekelleşen medyaların egemenliği söz konusudur. İlk basın kuruluşları Osmanlı İmparatorluğu'nda devlet eliyle ortaya çıkmış, devamında da yabancı sermaye ve devlet ortaklığıyla yayın hayatına başlayan gazeteler varolmuştur. Bağımsız kişiler tarafından çıkartılan gazeteler ise Osmanlı İmparatorluğu'nda okuma- yazma bilen seçkin bir azınlığın ilgisi ve bilgisi dâhilinde gelişir. İlk sansürler, gazete kapatmalar da cumhuriyet öncesinde Osmanlı İmparatorluğu'ndan itibaren başlamıştır.

Türkiye'de medya, cumhuriyetin ilanından bu yana, iktidar- sermaye ilişkisine göre şekillenmiştir. Varlığını sürdürebilen ve yaygınlığını arttırabilen basın kuruluşlarının tamamı iktidar ve sermayeden yana saf tutmuştur. Hatta sermaye sahipleri bununla yetinmeyip bizzat kendilerine ait basın kuruluşlarına ihtiyaç duymuşlardır. Türkiye'de basının bu yapısı, iktidarın ve sermayenin ihtiyaçlarını gözetken basın faaliyetlerine kapı aralamıştır. Merkez medyanın Gezi döneminde kitleler nezdinde meşruluğunu ve doğru haberciliğini yitirmesinin temellerinde, basının bu bahsettiğimiz tarihsel gelişim sürecinin yattığı öne sürülebilir.

Türkiye'de gazetenin gelişimi okuma- yazma bilen halkın çok kısıtlı bir kesiminin etrafında şekillenmiştir. Devletin merkezî ve tekçi yapısı gereği, basında merkezden yönetilen bir halka seslenme gereği duymuştur. Yerel basın geleneği ise gelişmemiş, yıllar boyunca İstanbul merkezli basın geleneği yanına başkent Ankara'yı da ekleyerek ilerlemiştir.

Haliyle basın, İstanbul'da sermaye, Ankara'da devlet ilişkileri etrafında gelişmiştir. Örneğin, cumhuriyetin ilanından sonra Ankara'nın başkent olmasıyla birlikte o güne kadar devam eden İstanbul merkezli gazetecilik, devletin yeni merkezi Ankara'dan uzak kalmış, belirli bir süre boyunca Ankara ve İstanbul gazeteciliği çatışma içerisine girmiş, sonrasında basın Bâb-ı Âli'den (İstanbul) Rüzgârlı Sokak'a (Ankara) taşınmaya mecbur kalmıştır.

Bugün Türkiye'de medya İstanbul'da tekelleşmiştir. "Medya devi", "medya patronu" gibi kavramlar basın içerisinde yer edinmiştir. Bir medya şirketi aynı anda birçok gazete, televizyon, dergi, haber ajansına sahipken, aynı zamanda eğitim, sanayi, turizm gibi alanlarda da iş yapabilmektedir.

Bu farklılıklar bir yana, her iki ülkenin de "devlet medyası" bulunmaktadır. Devlet tarafından kurulan televizyon, haber ajansı vb pratikler Almanya Federal Cumhuriyeti'nde de Türkiye Cumhuriyeti'nde de varlığını sürdürmektedir. Almanya'da bulunan ARD (Federal Almanya Cumhuriyeti'nin kamu yayıncılığı enstitüsü konsordiyumu) ve ZDF (İkinci Alman Televizyonu) bu görevi yerine getirirken Türkiye'de AA (Anadolu Ajansı) ve TRT (Türkiye Radyo Televizyon Kurumu) aynı görevi üstlenmektedir.

Kesişen İki Direnişin Medyaları

Gezi ve Rote Flora kesişen direnişler olmalarının da bir sonucu olarak sıklıkla benzetildi, hatta birçok kez yanlış bir biçimde "aynılaştırıldı." Gezi Parkı'nda çadırlarla başlayan direniş çok kısa bir sürede ülke geneline yayılan hükümet karşıtı bir seyir izledi. Yöneticilere öfke, hükümet karşıtlığı gibi hususlar elbette Rote Flora'da da mevcuttu ancak ön plana çıkan kentsel dönüşüm karşıtı hareket oldu. Gezi'nin yanında Rote Flora oldukça lokal kaldı.

İki direnişin ölçek farkı medyada görünürlülüklerini de etkiledi elbette. Gezi'de çatışmalar çok çeşitli illere

yayılırken Rote Flora'da çatışma çoğunlukla semtle sınırlı kaldı. Türkiye'de bir süre çatışmaları ve sokak kitlesini görmeyi "tehlikeli" bulan merkez medya bir süre sonra yaşanan çatışmaları kent kent görmek zorunda kalacaktı. Türkiye'deki mevcut merkez medya egemenliği tam da bu süreçte kırılmaya uğradı. Merkez medya bu süreçte inandırıcılığını yitirdi ve enformasyon sağlama egemenliği alternatif medya kaynakları tarafından elinden alındı.

Rote Flora 2010 yılından itibaren başlayan eylemlerin birikimi olarak karşımıza çıkarken, Gezi kendini daha önce göstermemiş birden patlayan bir öfkenin göstergesi olarak yorumlandı. Ancak eylemlerin seyri Gezi'nin de bir anda parlayan değil, biriken bir hareket olduğunu gösteriyordu.

Gezi'de ortaya çıkan alternatif medya kanalları çoğunlukla halkın erişiminin kolay olduğu Facebook, Twitter gibi sosyal medya kanalları üzerinden yayın yapmaya başladı. Gezi direnişinin ilk günlerinde Taksim'de eylemciler ve polis arasında yaşanan çatışmalar şiddetlenirken merkez medyanın en önemli haber kanallarından CNN Türk'te "penguen belgeseli" yayınlanması bardağı taşıran son damla oldu. 31 Mayıs günü parka gerçekleşen ilk büyük saldırı esnasında medyanın yaşananları görmezden gelmesi ileriki süreçte merkez medyaya olan halk öfkesini yükseltti. CNN Türk, NTV, Habertürk gibi kanalların parkta yaşananları görmezden gelmesi özel olarak dikkat çekiyordu. Daha sonra medyanın eylemler esnasındaki duruşunu simgeleyen olay da aynı gün "penguen belgeseli"yle yaşandı. CNN Türk, polisin parka girmesiyle birlikte yaşananları göstermek yerine "penguen belgeseli" yayınlamayı tercih etti ve merkez medyanın çatışmaların ilk gününde gösterdiği bu tavır eylemleri uzaktan yakından destekleyen herkesin tepkisini çekti.

Eylemciler alanda ve özellikle sosyal medya platformlarında CNN Türk'ü eleştiri yağmuruna tuttu. Eleştiriler, CNN Türk özelinde bütün merkez medyaya yöneliyordu. Bununla birlikte eleştiriler

yerini çeşitli tepkilere bıraktı ve CNN Türk'ün bağlı olduğu Doğan Haber Ajansı'na ait canlı yayın aracı eylemciler tarafından yakıldı. Fox TV, NTV, CNBC-E gibi birçok basın kuruluşu canlı yayın araçlarının yakılması, muhabirlerinin eylemcilerin saldırısına uğramasıyla benzer tepkileri gördü.

Merkez medya çalışanı basın emekçilerinin çalışma koşullarının eylemler sürecinde zorlaştığını söylemek mümkün. Merkez medyanın eylemler sırasında uyguladığı yoğun sansür, yer yer çarpıtmalar, eylemlerin sönmelerine katkı sağlamak amacıyla yapılan haberler büyük tepki çekti. Eylemler büyük medya kuruluşlarının önlerine taşıdığı gibi bu kuruluşlarda çalışan basın emekçileri de eylemciler arasında rahatça haber yapamadı. Sözgelimi, 1 Haziran'da DHA kameramanı Harun Kahraman kendi Twitter hesabından eylemcilere Gezi direnişi süresince iktidara karşı muhalif duruş sergileyen Halk TV'ye haber yaptığını söylemesine rağmen saldırılardan kurtulamadığını, aracının yakıldığını söylemişti. Halkın merkez medyaya tepkisi bir anda merkez medya çalışanlarını, kendilerini muhalif basın çalışanları olarak tanıtmaya itmiş, görünüşte Halk TV'nin yüzlerce muhabiri olmuştu. Eylemcilerden yana haber yapan ulusalcı nitelikli yayın kuruluşlarıysa bu süreçte bir nevi "altın çağlarını" yaşadılar. Halk TV, Ulusal Kanal gibi kanalların izlenme oranları son derece yükseldi, ayrıca eylem anlarında eylemcilerin arasında çalışma koşulları da kolaylaştı.

Bir diğer yandan, muhalif medya ve Gezi'de geçmişte olmadığı kadar görünürlük kazanan alternatif medya, yurttaş ve aktivist gazeteciler polis saldırılarında özel hedef hâline geliyordu. Polisin çizdiği sınırlar dışına çıktığı takdirde aynı saldırılara merkez medya çalışanları dahi maruz kalırken, muhalif ve/veya alternatif yayın yapan gazeteciler çok daha yoğun ve sistematik saldırı altındaydı. Bu süreçte gazeteciler çatışma anlarında çekim yapmaları istenmediği takdirde artık sözlü uyarının değil gaz fişeklerinin ve plastik mermilerin hedefi hâline geliyorlardı.

Halk ise medyaya tepkisini sadece gazetecilere saldırarak göstermedi. Merkez medyanın direnişe katılan halkın beklentilerini karşılayamaması, alternatif iletişim kanallarının bir anda yayılmasını hızlandırdı. Periscope ve Facebook canlı yayın uygulamalarının olmadığı Gezi direnişi günlerinde, Ustream ve Livestream gibi akıllı telefona sahip olan herkese yayın yapma olanağı sunan uygulamalar protestoların olduğu hemen her ilde gönüllü aktivistler/muhabirler tarafından kullanıldı. Daha direnişin ilk günlerinde polis şiddeti sonucu yaralanan eylemciler için oluşturulan gönüllü sağlık ekipleri gibi gönüllü sosyal medya ekipleri ve platformları kurularak, halkın haber alma hakkı eylemciler tarafından sağlandı. Bu alanlardan yayın yapan kişiler gazeteci kimliğinden bağımsız bir şekilde, doğrudan eylemci ve aktivist kimlikleriyle haber akışını sağladılar. Bu bakımla, aktivist habercilik ve/veya yurttaş gazetecilik Türkiye'de önemli bir alan kapladı, medyada ve akademide yeni tartışmalar başlattı. Örneğin Aralık 2012'de siyasî tutsakların cezaevlerinde sürdürdükleri açlık grevine ilişkin gelişmelerin merkez medyada yer almaması üzerine Facebook sayfası şeklinde kurulan "Açlık Grevi Postası" isimli sosyal medya platformu, Gezi'den önce "Ötekilerin Postası" olarak yeniden oluşturulmuştu. Yurttaş habercilik, dijital aktivizm ve sivil itaatsizliği temel alarak oluşturulan Ötekilerin Postası, Gezi direnişinde merkez medyanın boşa düşmesinin ardından bir anda birçok eylemcinin ve yaşananlarla ilgili bilgi almak isteyen yurttaşın temel haber kaynağı oldu. Ötekilerin Postası, milyonlarca liralık sermayeye sahip merkez medya kuruluşlarının aksine yalnızca iki kişinin başlattığı bir Facebook sayfası olarak kuruldu. Anlaşılacağı üzere haber kaynaklarından, muhabirlerden ve diğer birçok olanaktan yoksun bir oluşumken, Gezi sürecinde belki de en çok haber akışını sağlayan, zamanla birçok gönüllü muhabire sahip bir yapı hâlini aldı.

Yerel basının geleneksel basın yapısında oldukça geri kaldığı Türkiye'de, Gezi Direnişi'nin birçok ile ve semte

yayılmamasının bir sonucu da yerelden haber alma ihtiyacının artması oldu. Gezi direnişine katılanların ve protestoları destekleyenlerin kendi yaşadıkları kentte ya da semtte olan biteni öğrenmek istemeleri ve bu isteklerini karşılayacak basın kuruluşlarının olmaması ya da bu kuruluşların bu ihtiyacı karşılayamaması, yerelden haber akışı sağlayan sosyal medya platformlarının doğmasına neden oldu. Gezi direnişinde, mahallelerde ve parklarda örgütlenen forum ve meclisler de kendi etkinliklerini ve bunlarla ilgili gelişmeleri kendi katılımcılarına, hedef kitlelerine duyurmak için yine aynı yöntemi kullanarak kendilerine ait sosyal medya hesapları ve sayfaları oluşturdu. Örneğin; Parklar Bizim Ankara, Abbasağa Park Meclisi, Diren Tuzluçayır, 100. Yıl Mahalle İnisyatifi.

Türkiye’de yeni medya araçlarının kullanımı Haziran 2013’e kadar oldukça yaygınlaşmıştı, fakat bu araçların kullanım amacı ilk kez Gezi direnişinde bu kadar toplumsal bir boyuta vardı. Bireysel yaşama müdahalenin Gezi’nin fitili ateşleyen faktörlerden olması her bireyin kendi sözünü söyleme, tepkisini dile getirme arayışına girmesini de koşulladı. Yeni medya araçları tam olarak bireylerin, iktidar ve toplumsal olaylar hakkında söz söyleme ihtiyaçlarını da giderdi. O güne kadar olayları haber ajanslarının ve gazetelerin ciddiyetiyle okumaya ve yazmaya alışmış orta yaşlılar, “90” gençliğinin zekice hazırlanmış “caps”leriyle yaşananları anlamaya çalıştılar. Bireylerin söz söyleme ihtiyacı, birçok özgün fikrin, birçok özgün araç ve yöntemle söylenebileceğini de gösterdi. Artık özellikle genç kitleler arasında “Gezi” dili hâkimdi. Bu yönelim özellikle zedelenen inandırıcılığını ve saygınlığını tekrar sağlamaya çalışan merkez medyanın değişim sürecinde gözden kaçırılmadı. Haber başlıkları, özellikle yeni medya araçlarında paylaşılan haber sunuları, yayın politikası, içerikler, grafikler ve görsel kimlik ve daha fazlası bu anlamda değişime uğradı. Merkez medya bıraktığı bu boşluğu hızlıca doldurup hem kaybettiği güveni hem de ilgisi muhalif platformlara kayan kitleyi geri kazanmak için oldukça çaba sarf etti.

Gezi’de medya egemenliği merkezden yerele, medya devlerinden düşük bütçeli yeni medya kanallarına geçti. Akıllı telefonlar yeni gazeteciler ve gazetecilik biçimlerini bu esnada yarattı. Gezi direnişi Türkiye’deki medya pratiğini yalnızca kendi varlığı süresince değil sonrası için de değiştirdi.

Rote Flora’da başlayan eylemler Alman merkez medyası tarafından “isyankâr gençler”, “radikal sol gruplar” ve “göçmenler” tarafından yapılan “aşırılıklar”, polise uygulanan “şiddet” olarak gündeme getirildi. Kültür merkezi, ESSO Evleri ve Afrikalı sığınmacıların sorunları elbette 21 Aralık günü başlamamış, Hamburg yerel basınında sıkça yer bulsa da daha önce merkez medyaya aynı biçimde yansımamıştı. Ancak bu durum sorunların doğrudan gözardı edilmesinden ziyade medyanın merkez-yerel düzeyindeki parçalı yapısının bir sonucuydu demek mümkün. Merkez medyaya taşınmasının eylemlerin büyük çatışmalara dönüşmeye başladığı 21 Aralık tarihine ve sonrasında ilan edilen tehlikeli bölge/ OHAL sürecine rastladığı ileri sürülebilir.

Merkez medya yaşananlar konusunda bölündü ancak ezici bir çoğunluğu saldırgan gençlerden ve göçmenlerden bahsediyordu. Rote Flora “ötekilerin” isyanıydı ve merkez medya Hamburg’un orta yerinde çıkan bu isyanı bu biçimiyle vermekten çekinmedi. Rote Flora direnişinde medyanın duruşu değişmez bir yapıya sahip olmadı. Tehlikeli bölge/ OHAL ilanı medyanın duruşunda da değişikliklere yol açtı. Eylemlerin ilk gününde merkez medyanın ezici bir çoğunluğu doğrudan şiddet kullanan eylemcilerden bahsediyor ve onları sertçe eleştirmekten geri durmuyordu. Azınlıkta da olsa bazı medya kanalları polislin yürüyüşü engelleyerek eylemcileri provoke ettiğini yazıyordu. Alman merkez medyası eylemcilerin meşruiyetini sorgulayan yayınlara ağırlık veriyordu. Şiddetin kim tarafından başlatıldığı tartışması medyada kültür merkezinin, ESSO Evleri’nin ve Afrikalı sığınmacıların durumundan daha fazla

tartışma konusu hâline geldi. Eylemciler tarafından polise uygulanan şiddete karşı polisler ve ailelerinin düzenlediği yürüyüşe de medya yoğun ilgi gösterdi. Özellikle Bild ve Die Welt gibi Axel Springer şirketine bağlı yayın organları eylemcileri yoğun hedef alıyor, çatışmaları körükleyen tarzda habercilik izlemekten geri durmuyorlardı.

Yayınlar eylemcilerin tepkisini çekse de eylemcilerin medyaya özel/ ayrıca örgütlenmiş bir tepkisi söz konusu olmadı. Onlar, yaşananları ve taleplerini duyurabilmek için benzer birçok direnişte olduğu gibi kendi kanallarını yaratmayı tercih ettiler.

Rote Flora sürecinde en fazla kullanılan yeni medya kanalı bloglar oldu. Rote Flora adına yayınlanan deklarasyonlar, talepler, deneyimler vb birçok yazılı ve görsel anlatım bloglar üzerinden işletildi. Sokak çatışmalarının sönümlendiği, Rote Flora için yapılan eylemlerin kazanımla sonuçlandığı dönemde dahi birçok blog yayına devam etti. Ancak bu blog yayınlarının çoğu günümüze ulaşmayı başaramadı. Rote Flora medyada gittikçe yoğun görünürlük kazansa ve yeni tartışmalar açsa da medyada yapısı bakımından kalıcı değişiklikler yaratamadı.

Hamburg'un üç ilçesinde ilan edilen "tehlikeli bölge" uygulaması medyayı yönünü değiştirmeye mecbur bıraktı. Artık tartışmalar uygulamanın gerekli olup olmadığı, insan haklarıyla çelişip çelişmediği üzerinden ilerliyordu. Merkez medyada ilerleyen tartışmalar eylemcilerden uzak, devlet yetkilileri ve çoğunlukla çeşitli uzmanlar tarafından yürütülen tartışmalar oldu. Tehlikeli bölge ilanı Rote Flora'yı tek başına bir kentsel dönüşüm ayaklanması olmaktan çıkarttı. Artık eylemler Rote Flora'nın hatta Hamburg'un dışına çıkarak Frankfurt ve Berlin gibi şehirlere de yayıldı. Eylemler hiçbir zaman ülke geneline ulaşamadı ama medyadaki görünürlüğü artık ülke genelindeydi.

Rote Flora eylemcileri de klasiğin dışına çıkan yöntemler keşfettiler. Polis şiddetine karşı "yastıklı eylem" yapmayı tercih eden eylemciler, yastıklarla birbirlerine ve polise "savaş" açtılar. Tuvalet fırçası da eylemler boyunca etkili bir sembol hâline geldi. Polisin yakaladığı kamufle olmuş bir eylemcinin sırt çantasından tehlikeli maddeler çıkması beklenirken tuvalet fırçası çıkmış, durumun kayda geçip yayılması sonucu "tuvalet fırçası" Rote Flora eylemcileri için bir sembol hâline gelmişti.

Rote Flora direnişi süresince alanda çalışan basın emekçileri doğrudan şiddete maruz kalmadı. (En azından bu konuda kayıtlı bir örnek mevcut değil.) O tarihlerde Zeit Online için eylemleri izleyen gazeteci Kersten Augustin, eylemler boyunca gazetecilerin çalışma koşullarıyla ilgili, "Gazetecilerin çalışma koşullarında özel bir şiddet hatırlamıyorum. Ama gazetecilerin de Gefahrengbiet ve üst aramalarından etkilenmiş olmaları mümkün" diyor. Alternatif medya gelişimi konusunda Gezi'yle Rote Flora'nın karşılaştırılamayacağını söyleyen Augustin, başarılı bir alternatif proje olarak ancak "Hamburg Mittendrin"den bahsedilebileceğini aktarıyor.

Hamburg Mittendrin, bu süreçte ortaya çıkmış, herhangi bir şirkete ait olmayan bir proje. İnternet sitesi olarak yayın hayatını sürdüren Hamburg Mittendrin 1 Haziran 2016'da yayın hayatına son verdiğini duyurdu. Üç yıla yakın bir süre yayın yapan Hamburg Mittendrin, Rote Flora direnişinden günümüze taşınabilen başarılı tek medya projesi olabildi.

Hamburg Mittendrin bünyesinde kullanıma açılan "call a journalist" uygulaması da bu süreçte ortaya çıktı. Özellikle tehlikeli bölge uygulamasından sonra her yerde gelişen ve medyanın gözünden kaçan olayların olduğunu söyleyen Hamburg Mittendrin, bu süreçlerin kaydedilebilmesi, haberleştirilebilmesi için halktan bu uygulamayı

kullanmalarını istiyordu. Uygulama Hamburg Mittendrin'in sitesinde bir link üzerinden açılıyor, yalnızca bir butona basarak haber merkeziyle haberi bildiren, yani olay yerinde bulunan kişinin lokasyonu paylaşılıyordu. Lokasyon bilgisini alan gazeteciler haberi ulaştıran kişiyle iletişime geçip bölgeye giderek haber takibini yapabiliyordu.

Rote Flora ve Gezi tüm farklılıklarına rağmen birbirine selam gönderen iki direniş olmayı başardılar. Rote Flora eylemcileri sık sık Gezi'ye atıf yapıyor, kendi simgeleri hâline gelen tuvalet fırçasını Gezi'nin simgesi penguenin eline yerleştirerek bir ortaklık ve benzerlik ilişkisi içine giriyorlardı. Gezi direnişi Rote Flora'nın başladığı tarihlerde görece sönümlenmiş olsa da, sık sık sokak çatışmaları tekrar ediyordu. Gezi eylemcileri de başka coğrafyalarda, ülkelerde baş gösteren direniş süreçlerini takip ettikleri gibi Rote Flora'yı da takip ediyordu. Gezi'ye destek veren kitleler arasında Rote Flora'ya dair haberler hızlıca yayılsa ve direniş desteklense de elde edilen bilgilerin çoğu hızlıca hazırlanmış özensiz haberlerden oluşuyordu.

Rote Flora Türkiye'de farklı bir etki daha yarattı. Gezi direnişi boyunca direnişi desteklemeyerek hükümetin yanında yer almış kitleler Rote Flora'ya ilgi gösterdi. Gösterilen ilgi aslında Gezi sürecinde görece eylemcilerden yana haber yapan, polis eylemcilere uyguladığı şiddeti sık sık gündeme alan Avrupa medyasının Rote Flora'daki polis şiddetini göstermediği yönündeki itirazlardan oluşuyordu. Hükümet yanlıları Türkiye'den Twitter'da #OccupyHamburg etiketini kullanarak Almanya'daki polis şiddetinin görüntülerini paylaşıyor, Alman hükümetini ve medyasını ikiyüzlülükle suçluyordu. Gazetelere "Gezi'ci Alman basını Hamburg'da sus pus!" ve benzeri başlıklar atılıyordu. (Türkiye Gazetesi, 11.01.2014) Rote Flora'dan gelen polis şiddeti görüntülerine ve haberlerine, Gezi karşıtı basın organlarının fırsatçı yaklaştığını söyleyebiliriz.

Gezi, Türkiye'nin medya pratiğinde kalıcı değişikliklere yol açtı. Türkiye'de yeni medya kanallarının kullanımı güçlendi ve sosyal medya araçlarının kullanımında çok daha farklı bir düzeye ulaştı. 31 Mayıs günü direnişin başlangıcı Twitter'da bu değişimin sinyallerini veriyordu. #direngeziparkı etiketiyle 950 bin tweet, #occupygezi'yle 170 bin tweet ve #geziparki'yla 50 bin tweet atıldı. İnternette örgütlenen eylemlerin, haber akışının engellenmek istenmesi sonucunda hükümet tarafından internet yavaşlatılmaya, sosyal ağlar engellenmeye başlandı. İnternetin yavaşlatılması ve sosyal ağların engellenmesi istenilenin aksine yeni bir dayanışma biçimi örgütledi. İnsanlar kişisel internet kullanımlarını, kablosuz ağ bağlantılarını dışarıya, başka insanlara açarak bilgi akışının yapılmasını sağladı.

Rote Flora bu araçları kullanmakta aynı başarıyı yakalayamadı. Twitter, Facebook gibi daha görsel ve kısa metinli araçlar yerine, daha fazla metnin olduğu ve görece daha eski bir araç olan bloglar tercih edildi. Alternatif medya üretimi dahi klasik anlamın tam olarak dışına çıkmadı. Gezi kendi muhabirlerini yaratırken Rote Flora sizden alana "gazeteci çağırmanızı" istiyordu. Gezi ve Rote Flora'nın kesişen tarihlerinin onları bir arada tartışması ne kadar doğal ve gerekliyse, onları ayrıştırılabilmek de o kadar gerekli. Bu ayrımın gerekçeleri arasında, Almanya'nın Türkiye'den çok daha gelişmiş ve köklü medyasının varlığı, Türkiye'nin çok daha büyük, ülke geneline doğrudan hükümet karşıtlığıyla yayılan bir direnişe evsahipliği yapmış olması başlıca faktörler olarak sıralanabilir. Ancak gerek Gezi gerekse Rote Flora, sokak çatışmaları esnasında yapılan haberciliğin gözlemlenmesi, direniş medyalarının/ alternatiflerin oluşumu bakımından çok önemli örnekler olarak tarihte yerlerini aldılar.

Kaynakça

Alankuş, Sevda, Barış Gazeteciliği El Kitabı, IPS İletişim Vakfı Yayınları, 2016.

Castells, Manuel, İsyen ve Umut Ağları-İnternet Çağında Toplumsal Hareketler, Koç Üniversitesi Yayınları, 2012.

Cüneyd Demir, Kent Kimliği Geliştirme Sürecinde Mekânsal Model Tasarımı ve Kent Planlarının Rolü, 2006.

Harvey, David, The Right to the City, New Left Review, 2008.

Yaygın, Murat, Fotoğraf İdeolojisi, Kalkedon Yayınları, 2009.

Çatışmalı Dönemlerde Kadın Gazetecilere Yönelik Cinsiyetçi Şiddet

Elif Akgül

Özet

Çatışma, her ne kadar şiddet ve en çok da savaşı hatırlatsa da, dualitenin olduğu her alan bir çatışma olarak hayatın tüm alanlarında var olur. Kürt ile Türk, beyaz ile siyah, Doğu ile Batı ya da kadın ve erkek, adı ne olursa olsun egemen kimlik kendi varlığını, içinden ötekisini türeterek ortaya koyar. Küçük ölçekten büyük ölçeğe derinleşerek artan çatışma, söz konusu savaş ve toplumsal cinsiyet olduğunda kamusal alanla özel alanın sınırlarını daha da fazla bulanıklaştırır. Çatışmanın kendisinin ülkenin kendisi kadar eski olduğu Türkiye’de kimlikler arasındaki gerilim militarizmle doğru orantılı olarak artar.

Çatışmayı görünür kılan, halka anlatan, dünyaya duyuran medya ve medya çalışanları da bu kırılmada “bir tarafta” kendini bulur. Anlatanla birlikte anlatı, anlatıyla birlikte anlatan da dönüşür. Barış Süreci olarak anılan “bahar”ın gazete manşetleri tam da bu havaya uygun olarak, PKK lideri Abdullah Öcalan’ın mektubunun okunduğu 2013 Diyarbakır Newroz’una ait fotoğraflarda olduğu gibi, yatay imajlarla, tek bir rengin değil çok rengin görüldüğü fotoğraflarla doluyken, 24 Kasım 2015 ile çatışma ve şiddetin derinleşmesi fallik unsurlara, erkek askerlere ve tek renklere, derin kontrastlara bırakır yerini. Artan şiddet anlatıyı da etkilemiştir artık, ve sonraki aşamada anlatan da kendini bir marjda konumlar.

Bedenle birebir ilişkili olarak toplumsal cinsiyet odaklı çatışma tüm ikiliklerde, her zaman ve koşulda kendine yer

bulur. Çatışmanın derinleşmesi ise bu ikilikte toplumsal cinsiyet rollerinin pekiştirilmesiyle kendini perçinler. “Kadın bedeni” ile imgelenen “vatan”, militarizmin elinde korunması, dölleniyesi ya da “bulduğunuz tarafa” göre fethedilmesi, tecavüz edilmesi ya da iğdiş edilmesi gereken bir “değerdir.” Militarizm kadına bu rolü biçerken erkeğe de “asker” olarak fethetmeyi, korumayı, dövüşmeyi salık verir.

Çatışma derinleştikçe, şiddet arttıkça “kimlik” netleşir. Ya “bizden”sinizdir ya da “düşman”, ya erkek ya da kadın. Bundan sonra ve bunun ötesinde ne yaptığınız bu “kimliğiniz” ile anılır. Anlatı, işte, anlatanı tam da bu şekilde dönüştürür.

Bu makalede anlatının üreticileri olan gazetecilerin, derinleşen çatışmada nasıl sadece anlatan olarak değil, ama kendi kimlikleriyle, özel olarak da toplumsal cinsiyet rolleri ile biçimlendirilmiş şiddete maruz kaldığını işleyeceğim. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve cinsiyetçi şiddetin sadece militarizmin arttığı çatışma dönemlerinde değil, “barış” dönemlerinde de sürdüğünü, zira bunun nedeninin toplumsal cinsiyet temelli çatışmanın kendisi olduğunu tartışacağım.

Gazeteciyi “sadece bir gazeteci” olmaktan çıkaran, aynı işi yapan iki insan arasında hiyerarşi kuran, birinin cinsiyet kimliğini “övmek”, diğerini ise “yermek” için kullanan, kişinin kendi kimliğini kendisine karşı bir “itibarsızlaştırma” aracı olarak kullanan bir şiddet türünden, gazetecilere yönelik cinsiyetçi şiddetten bahsedeceğim. Bu şiddet türünün sadece Türkiye’de değil, küresel bir sorun olduğunu, isimler ve örnekler değişse de biçimin kendisinin aynı kaldığını ve bu biçimin toplumsal cinsiyet temelli çatışmanın kendisinden beslendiğini gazetecilerin deneyimleri üzerinden aktaracağım.

Bir “Çatışma” Alanı Olarak Türkiye

Çatışma, Türkiye’de ülkenin kendisi kadar eski. Savaşla, başka bir savaşın ardından kurulan, bir ulus inşa eden, bu ulusun inşasıyla devam eden, tarihinde Ermeni Soykırımı, 1934 Trakya olayları, 6-7 Eylül Pogromu, Dersim Katliamı, Varlık Vergisi, 1968 Hareketi, 15 Haziran Direnişi, Diyarbakır Cezaevi’ni ve daha nice olay ve olguyu taşıyan bir ülke. Bu nedenle de çatışmanın her daim var olduğu, şiddetinin arttığı ya da azaldığı bir ülke. “Kimlik” meselesi her ne kadar belli tarihlerle anılsa da bedene en ilişkin kimlik olarak kadın ve erkekler arasındaki çatışma Türkiye tarihinde bir “tarih” olarak kendine yer bulamaz. Bunun nedeni belki çatışma ve şiddetin sürekli ve her daim devam etmesi, belki de her zaman önemli meselelerden sonra ilgilenilmesi gereken bir “sıkıntı” olmasıdır.

“Toplumsal cinsiyet rolleri tabii ki sosyalist devrimden sonra düzelecektir ama o zamana kadar toplum ‘hazır değildir’.”

“Kadın işçiler tabii ki erkek işçilerle aynı ücreti almalıdır ama önce şu erkek işçilerin maaşı bir patrondan alınsın, kadınlar için de sonra mücadele edilir.”

“Siyasette kadın temsiliyeti az mı? Önemli olan ‘iyi adamların’ seçilmesidir, kadınlar da cumhuriyetin kendilerine verdiği hakla bu iyi adamları seçmelidir.”

Toplumsal cinsiyet rolleri temelli yaratılan eşitsizlik ve çatışma bir diğer çatışmanın içine gizlenir. “Mert”, “cesur”, “adam gibi adamlar” ülkenin iyiliği için mücadele ederken kötüler de hep “kadınlaştırılır”. Militarizm ise her daim başrolde; toplumsal cinsiyet rollerinin sınırlarını iyice belirginleştirirken, iki cinsiyet kimliği arasındaki hiyerarşiyi bazen dizgin

bazen de kamçı gibi kullanır. Bu nedenle “barış” olarak anabileceğimiz çatışmanın azaldığı dönemlerde belirsizleşen, geçişlere müsamaha gösterilen sınır(sızlık) lar, şiddet arttığında militarizmle hemen hizalanır. “Yanlış tarafta” olanlarsa cinsiyetçi şiddetle karşı karşıya kalır.

Türkiye’de Medyanın Son Üç Yılı

2013 yılı Türkiye açısından çok özel bir yıl oldu. “Barış Süreci” ile başlayan ve Reyhanlı saldırısı ile birlikte Suriye savaşının Türkiye sınırlarının içine kadar girmesiyle devam eden süreci, Gezi direnişi, 17-25 Aralık yolsuzluk operasyonları ve soruşturması, bir dizi seçim, Fethullah Gülen cemaatine yönelik operasyonlar, tutuklamalar, bombalı saldırılar ve 24 Temmuz 2015 itibariyle de PKK ve TSK arasındaki çatışmaların yeniden başladığı bir dönem izledi. Bu üç yılın birbirini takip eden kırılmaları hâlâ devam ediyor.

Newroz 2013’teki bahar havası artık kendini kışa bırakırken, bu “hava değişiminde” medya da rolünü oynadı.

Toplumda hiperpolarizasyon keskinleşirken medya da bu kutuplaşmadan nasibini aldı. Bu nasiplenme en çok ekonomik yapı ve medya sahipliği ile kendini gösterse de, medyanın en temel unsuru olan gazeteciler, bu süreçte bazen tetikçi ama çoğunlukla hedef gösterilen, işten çıkarılan, saldırıya uğrayan, şiddete uğrayan, gözaltına alınan, casus ilan edilen, sınırdışı edilen, tutuklanan, mahkûm edilen konumundaydı.

Sadece 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında baktığımızda,

➤ Alp Tekin Babaç’ın Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu’na bağlı Türkiye Basın Yayın Matbaa Çalışanları Sendikası’nın (DİSK Basın İş) internet

sitesinde yayınlanan araştırmasına göre; 20 Temmuz 2016’da Olağanüstü Hal (OHAL) ilan edilmesinin ardından basın yayın ve gazetecilik işkolunda sektörün neredeyse yüzde 3’ü olan, en az 2 bin 308 çalışan işsiz kaldı,⁴⁹

➤ DİSK Basın İş verilerine göre; Eylül 2016 itibariyle 85,⁵⁰ Platform 24 Bağımsız Gazetecilik Platformu’nun verilerine göre; OHAL’in ilanından beri 200 gazeteci gözaltına alındı, Türkiye hapishanelerinde gazetecilik faaliyetlerinden ötürü tutuklu ve hükümlü bulunanların sayısı 120’yi buldu.⁵¹

Geçtiğimiz yılların “gazeteciler” özelinde haber başlıklarına baktığımızda, bu sonuçlar arasında kadın gazetecilerin varlıkları ise ayrı bir yer teşkil ediyor.

Militarizm ve Ötekinin “Kadınlaştırılması”

2013 “baharında”, Barış Süreci yeni başlamışken, gazetelerin de manşetleri değişmişti. Burunları havaya kalkık F16’ların yerini farklı renklerde insan yüzleri aldı. Görseller ve manşetlerdeki milliyetçi, militarist ve fallus unsurların yerini daha sade, çatışmadan uzak söylemlere bırakmıştı. Oysa, 25 Temmuz 2015’te PKK ve TSK arasındaki çatışmanın yeniden başlamasıyla, manşetler yeniden silahlar, bayraklar, burunları “erekte” F16’lar gibi nice militarist öğeyle doldu.

⁴⁹ Babaç, Alp T. “OHAL, Basın İşkolunda En Az 2308 Kişiyi İşsiz Bıraktı.” DİSK Basın İş. Ağustos 2016. <http://diskbasinis.org/index.php/tr/haberler/404-ohal-basin-iskolunda-en-az-2308-kisiyi-issiz-birakti-alp-tekini-babac>.

⁵⁰ “Hapisteki Basın Ve Yayınevi Emekçileri.” DİSK Basın İş. Ağustos 2016 <http://diskbasinis.org/index.php/tr/haber/hapisteki-gazeteciler>.

⁵¹ “P24 - Olağanüstü Hâl’de Gazeteciler - 23.” P24 - Bağımsız Gazetecilik Platformu. 13 Kasım 2016. <http://platform24.org/medya-izleme/1731/olaganustu-h-1-de-gazeteciler---23>.

Esin Düzel ve Nilgün Bayraktar, Sabancı Üniversitesi Kültürel Etütler Programı ve Siyaset Bilimi Bölümü ile Boğaziçi Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nün ortaklaşa düzenlediği Savaş ve Barış Atölyesi için hazırladıkları "Tecavüzü Konuş(ama)mak" başlıklı makalelerinde Cynthia Enloe'nun vurguladığı militarizm ve farkındalık ilişkisini hatırlatır. Buna göre, Enloe için militarizasyon, orduya katılmadan da bir insanın yahut bir şeyin askeriye tarafından gittikçe daha fazla kontrol edilmesi, daha fazla militarist değerlerle donanmasıyla mümkün olabilir.⁵²

Milliyetçi mitlerde toplumsal cinsiyet, hem milliyetçiliğin zemininde yükselen militarizme bir temel hem de onu meşrulaştıran bir alan olarak karşımıza çıkar. Soyun devam ettirilmesi gereken "ulus", ortak toprak parçası "vatan" kadınlıkta⁵³ vücut bulurken, toprağı ve ulusu "koruma" görevi ise erkeklere verilir. Bu bağlamda soyun güvenliği, ulusun bekası için toprağın ve soyun "saf" tutulması gerekir. Bu nedenle cinsel şiddet, tecavüz tam da toplumsal mesaj taşır. Militarist bir araç olarak tecavüz edilen beden, fethedilen toprak, saflığın bozulmasıyla, erkeklere yönelik tecavüz ise yine "kadınlaştırma" ile anlamlandırılır. Tecavüz "cinsel bir tatmin" amacından ziyade bir "fethetme", "sahip olma", "ele geçirme" aracı olarak kullanılır. Bu bağlamda tecavüz varlığı itibariyle, toplumsal cinsiyet normları ile güçlendirilmiş bir eziyet aracı, militarizmin kendi içinden türettiği bir silah olarak ortaya çıkar.

⁵² Düzel, Esin, and Nilgün Bayraktar. "Tecavüzü Konuş (ama) Mak." Bianet - Bağımsız İletişim Ağı. 21 Haziran 2003. <https://bianet.org/bianet/print/20062-tecavuzu-konus-ama-mak>.

⁵³ Delaney, Carol Lowery, Selda Somuncuoğlu, and Aksu Bora. Tohum ve toprak: Türk köy toplumunda cinsiyet ve kozmoloji, 2. Baskı İstanbul: İletişim Yayınları, 2010.

Kadınlar için bir "had bildirme" yöntemi olarak tecavüzse fenomenleşmiş bir şiddet türüdür. Tecavüz, erkeği reddetme, erkek egemen alanda var olmaya çalışmaya karşı "ehlileştirme" yöntemi olarak kullanılan sistematik bir şiddet; sadece nefret gibi, keskin kenarlı bir duygulanım sonucu olmaktan ziyade, dilde, askeriyede, sporda, dinde ve daha birçok üstyapıda kendini var eden, militarizmle meşrulaştırılan bir kültürdür.

Ayşegül Devocioğlu "Savaş, Irkçılık ve Milliyetçilik Karşıtı Mücadelede Feministler" başlıklı makalesinde feministlerin savaş- milliyetçilik ve ırkçılık karşıtı alandan ziyade asıl politik hedefinin patriyarka olduğu yönündeki önkabulünü eleştirir. Devocioğlu, kadınlara cinsel saldırı ve tecavüzler kadar, düşman addedilen tarafın kadınlaştırılması, erkekliğiyle oynanması onu yenme, tahakküm altına alma, zorla boyun eğdirmeye birebir ilintili olduğunu söyler:

"Kadınlara cinsel saldırı ve tecavüzler kadar, düşman addedilen tarafın kadınlaştırılması, erkekliğiyle oynanması onu yenme, tahakküm altına alma, zorla boyun eğdirmeye birebir ilintili. Diyarbakır cezaevinde olduğu gibi, 12 Eylül'den sonra da erkeklerin makatına cop sokma asker-polis devlet tarafından siyasi muarızın kadınlaştırılması, maneviyatının çökertilmesi, yenik düşürülmesi için kullanıldı. Kadınlara kocalarının yanında sarkıntılık, tecavüz edilmesi, sıradan bir işkenceydi. Kadınlara hatırlatılan ise erkeklik organına dönüşmüş devletin kadın bedeni üstündeki sahiplik- egemenlikti. Diyarbakır cezaevinde Kürt kadınlarına gerillalara tecavüz ve cinsel saldırılar kadar mahkûmların, eşcinsel ilişkiye zorlanması, milliyetçi ve ırkçı şiddetin karşı tarafın erkekliğine-ulusal gururuna, erkeklik üzerinden inşa edilen ulusal maneviyatın çökertilmesine yöneldiğinin göz önünde kanıtları. Sömürgelerin ve Batı karşısında Doğu'nun

(Şark) dışıl bir tarzda temsil edilmesi fetih işgal ve sömürgeleştirmenin erkek karakterine işaret ediyor.”⁵⁴

Çatışmanın derinleşmesi, düşman tarafların konumlanması, yaşanan savaş, militarizmin, ırkçılığın cinsiyetçilikle bağlantısının daha da netleştirir. Ancak, çatışmanın derinleşmesiyle görünür kılınan bu bağlantı, Devecioğlu'nun deyimiyle “kadınlara karşı savaşın sürdüğü” barış döneminde de sürer.

Milliyetçiliğin ve militarizmin beslediği cinsiyetçilik, çatışma derinleştikçe fütursuzlaşır, ancak en sakin dönemlerde de varlığını sürdürmeye devam eder. Kadınlar, her ne meslekte olursa olsunlar önce kadınlıklarıyla tanımlanırlar.

Yaygın medyada, resmî bir törende onlarca polisin dinî inancı anılmazken başörtülü emniyet müdürü konu olur, Sur'da devlet şiddetinin son noktası yaşanırken medyada “Özel Harekât'ın En Güzel Polisleri” fotoğrafları yapılır, uzay görevinden dönen NASA astronotlarından kadın olanına uzayda saçını nasıl şekillendirdiği sorulur, Robert Downey Jr.'a Iron Man karakterine nasıl hazırlandığıyla ilgili soru gelirken, Scarlett Johnson'un hangi diyeti yaptığı merak edilir.

Kadınlar olarak yaptıklarımızdan, yapmadıklarımızdan, başarılarımızdan, başarısızlıklarımızdan, övgülerimizden ya da suçlarımızdan değil toplumsal cinsiyet rolümüze uygun davranıp davranmadığımızla sorgulanırız. Nevşin Mengü gibi başarılı bir spiker de olsak babamızın kızı olarak, Katinka Hosszú gibi dünya rekoru kırmış bir Olimpiyat şampiyonu da olsak kocamızın karısı olarak anılırız. Kendi adımızla, kendi mesleğimizle var olmak, bitmek bilmeyen bir mücadele alanıdır.

⁵⁴ Devecioğlu, Ayşegül. “Savaş, Irkçılık Ve Milliyetçilik Karşıtı Mücadelede Feministler.” Bianet - Bağımsız İletişim Ağı. 13 Ocak 2010. <http://bianet.org/bianet/kadin/119427-savas-irkcilik-ve-milliyetcilik-karsiti-mucadelede-feministler>.

Meslektaşlar Arasında “Kadın” Olmak

Kadın gazeteciler olarak ise bu mücadeleyi en çok bunu kendi mesleğimizde, kendi meslektaşlarımıza, patronlarımıza, gazetemize, yazdıklarımıza karşı veririz.

Çiçek Tahaoğlu 2014'te Türkiye medyasının künyesinde yer alan kadın ve erkek dağılımını araştırdı. bianet.org'da “Medyanın Künyesi Kaç Kadın, Kaç Erkek” başlığıyla yayınlanan araştırmanın sonuçlarına göre, 2014 yılında gazete künyelerinin yüzde 19'u kadın, yüzde 81'i erkeklerden, gazetelerin web sitelerinin künyelerinin yüzde 36,5'i kadın, yüzde 63,5'i erkeklerden ve internet haber sitelerinin künyelerinin ise yüzde 40,9'unu kadın, yüzde 59,1'i erkeklerden oluşuyordu.⁵⁵ Bu veriler her ne kadar iki yıl öncesine dayansa da, dramatik bir değişim de söz konusu değil.

Bu durum sadece bir “insan kaynakları” meselesi de değildir. Gazeteciler ve bilhassa medya yöneticilerindeki cinsiyetlerarası oluşmuş dev uçurum, bu yapıyı, saha çalışanından okuyucuya, geniş bir yelpazede etkiler.

Gazeteci Beyza Kural, 2015'te kaleme aldığı “Kameramanlara İki Çift Lafımız Var” başlıklı makalesinde, sahada çalışan kadın gazetecilerin erkek meslektaşlarından gördükleri dayanışmadan uzak tutumu eleştirir. Kural'ın makalesinde, kadın gazetecilerin en basitinden, sahada, haber takibinde birçok erkek gazetecinin kadın meslektaşlarına yönelik iş yaptırmama, biyolojik üstünlüklerinden yararlanarak görüntü almalarını engelleme, yaptıkları işi küçümseme

⁵⁵ Tahaoğlu, Çiçek. “Medyanın Künyesi: Kaç Kadın, Kaç Erkek?” Bianet - Bağımsız İletişim Ağı. 27 Mart 2014. <http://bianet.org/bianet/medya/154466-medyanin-kunyesi-kac-kadin-kac-erkek>.

şeklindeki davranışlara maruz kaldıklarını görürüz.⁵⁶

Ben de, bu tutumla, ilk kez, henüz bir stajyer olduğum dönemde karşılaştım. Henüz bir televizyon kanalında stajyer ve görüntü yönetmeni olma hayalleri kuran bir öğrenci olduğum dönemde, bugün ödüllü bir gazeteci olan editörümün "Ben kadın kameramanla çalışmam. Güvenemem" demesi ise bu resimde sadece bir nokta olan "benim" kişisel deneyimim.

Editörümün de aralarında bulunduğu bu erkek gazeteciler, çoğu kez durumu -satır aralarına gizlenen asıl adıyla "biyolojik yetersizlikler" olan- "biyolojik farklılıklarla" açıklamaya çalışsalar da asıl sorun kadın gazetecilerin bu "yetersizlikleri" umursamaksızın çalışma azmidir.

"Kısa boylu, minyon yapılı, meme sahibi ya da penisi olmayan biri nasıl gazetecilik yapabilir" sorusu yapısı itibariyle absürd olsa da, tarihsel anlamda kadınların çalışmasına, boşanmasına, oy vermesine karşı çıkan erkeklerin motivasyonlarından çok da farklı değildir. Bu soru, yüz yıllara dayanmış kadın mücadelesine rağmen, hâlâ "Kadınlar işlerimizi ellerimizden alıyor" argümanının canlı olmasıyla aynı kaygıyı taşır.

Bugün medya örgütlerine, basın sendikalarına ve daha birçok gazetecilik mesleği ile alakalı platforma baktığımızda bu mesleğin "erkekler kulübü" zihniyetiyle yıllar yılı süregeldiğini görmek şaşırtıcı olmaz. Sadece gazeteciler değil, gazetecilerin muhatap olduğu polis, emniyet müdürü, vali, kaymakam, milletvekili ve bakanlar da ezici çoğunlukla erkeklerden oluşur. Haber kaynağı ve haberci arasındaki ilişki uzun yıllar boyunca "erkek-erkeğe" gerçekleştiği için, bu alanda kendini var eden kadın, bu kulübü rahatsız eder.

⁵⁶ Kural, Beyza. "Kameramanlara İki Çift Lafımız Var." Bianet - Bağımsız İletişim Ağı. 29 Nisan 2015. <http://bianet.org/bianet/medya/164195-kameramanlara-iki-cift-lafimiz-var>.

Türkiye Gazeteciler Sendikası Kadın ve LGBTİ Komisyonu'nun hazırladığı "Namlunun Ucunda Gazeteciler/ Savaş Bölgelerinde Görev Yapan Kadın Gazeteciler Anlatıyor" başlıklı raporda bir kadın gazetecinin şu anlattıkları, bu erkekler kulübünde var olmaya çalışan kadın gazetecilerin durumunu bir nebze ortaya koyar:

"Mesela buradaki özel güvenlik timi, polis, asker, bunların hepsi erkek. Zaten bir yerde kadınsın. Gazeteciliğin dışında bir bakış açısı var, erkek egemen zihniyet... Eline de silah verdiğin zaman daha da bir güven duyuyor erkekliğine ve bunun bakışı var. Seni gördüğünde tüm kapılar kapalı. Yanında erkek kameraman varsa ve seni tanıyorsa bunlarla bire bir konuşuluyor, bilgi alışverişi yapıyor, kafa kol ilişkisi ile... Sen 'özgür basın'dansan, tanınmıyorsan onlar tarafından, kadınsan, selamlaşman dahi imkânsız. Sana bakışından seni muhatap almadığını görüyorsun."⁵⁷

Sokakta yürüyen bir kadın, sadece bu eylemiyle patriyarkal sistemi tehdit ederken, bir de "göz önünde" mesleklerden birini, gazeteciliği yaptığında daha da "göze batar." Sokakta, elinde kamerayla çalışan bir kadın imgesi, özel alanın sınırlarından "ancak" belli koşullarda çıkmasının "münasip" bulunan "bayan" kimliğini tehdit eder. Daha sokakta, kadın ve erkek meslektaşlar arasında yaşanan bu deneyimler, resme polis, emniyet müdürü, vali, savcı, hakim ve türevi "yetki" sahibi figürler girdiğinde daha da katmerlenir. Dolayısıyla bir gazeteci, kadın olması durumunda, hele de muhalifse, meslektaşlarıyla aynı işi yaparken çeşitli iktidarlar tarafından daha kolay hedef hâline getirilir.

⁵⁷ Türkiye Gazeteciler Sendikası Kadın ve LGBTİ Komisyonu. "Namlunun Ucundaki Gazeteciler." Türkiye Gazeteciler Sendikası. Mart 2016. http://tgs.org.tr/file/2016/03/Namlunun_ucundaki_gazeteciler.pdf.

Prof. Sevda Alankuş, Barış Gazeteciliği El Kitabı'nda kadınlık ve ötekilik arasındaki ilişkiyi şöyle açıklar:

"...ben/biz ('iyiler', 'haklılar', 'aklı başında olanlar') ile o/ onlar ('kötüler', 'haksızlar', 'akıl-dışı davrananlar') gibi ikili mutlak karşıtlıklardan ibaret biçimde hayatı anladığımız ve açıkladığımızda, çoğu zaman ayırdına bakmaksızın ve toplumsal cinsiyetimize bağlı olmaksızın, bütün bu ikiliklerin öteki tarafına attıklarımıza, bizim 'sahip olduklarımızdan' hep bir eksikliği atfettiğimiz ölçüde 'kadın'lık atfediyoruz ve bu bize yine kendimizi kaçınılmaz biçimde varlığıyla kurduğumuz fallogomerkezli dilin 'armağanı'(!). Başka ifadeyle, bilinçdışımız marifetiyle kendimizin de sahip olduğu ancak kabullenemediğimiz zayıflıklar, kötülükler, tekinsizlikleri dışlaştırıp, ötekine yansıtırken (ilk 'tekinsiz ve güvenilmez' kadın 'Havva'nın ilksel/arketipik modelini oluşturduğu şekliyle) kadınları ötekileştiriyor, ötekileri de kadınlaştırıyoruz, ama daha beterini mutlaka, elimize geçip, 'dilimize düşünce' (Parla ve Irzık, 2014), öteki(nin) kadı(n)ı na yapıyoruz. Yani nasıl öteki olarak kadın, 'zayıf, duygusal, akli her şeye ermez, ne zaman ne yapacağı da kestirilemez, güvenilmez, tekinsiz dolayısıyla kontrol edilmesi, denetlenmesi, ileri giderse cezalandırılması gereken' ise, 'öteki' de öyle!"⁵⁸

Ötekiliğin kadınlaştırılması en temelde, egemen kimlik olan erkek kimliğine sahip olmama, kabul etmeme, reddetme, "gerçek" erkek olmama vurgusuyla perçinlenir. Bu bağlamdan baktığımızda, Türkiye medyasında kendi cinsiyet ve cinsel kimliğini açıklayan az sayıdaki Lezbiyen Gey Biseksüel Trans ve İnterseks (LGBTİ) gazeteciler de hem otoriteler hem de

⁵⁸ Alankuş, Sevda. Barış Gazeteciliği El Kitabı, 35. İPS İletişim Vakfı Yayınları, 2016.

meslektaşları tarafından şiddete ve ayrımcılığa uğruyor. İlk işten çıkarılanlar, polis tarafından ilk şiddete uğrayanlar, meslektaşları tarafından ilk hedef gösterilenler aynı zamanda en dezavantajlı grupta olan bu gazetecilerdendir.

Türkiye'nin ilk trans televizyon spikeri Michelle Demischevich, Haziran 2015'te, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın kızı Sümeyye Erdoğan'ın Belçika Başkonsolosluğu önündeki basın açıklamasını takip ettiği sırada sivil polisler tarafından şiddete maruz kalmıştı. Demischevich, olayı izleyen gazetecilerin sessizliğini şu sözlerle aktarır:

"Hepsi erkek muhabirlerdi. Şiddete uğradığımı, meslektaşım olarak yardım etmelerini istediğimde bana güldüler. Biri ise polise 'O T24 muhabiri, Cemaat için çalışıyor' dedi. Bunun üzerine polisler şiddeti artırdılar."⁵⁹

Şiddet bununla da sona ermez, olayı haberleştiren Furkan Haber adlı haber sitesi, Demischevich'i "Sümeyye Erdoğan'a Alman Asıllı Transeksüel Provokasyonu" başlıklı haberiyle hedef gösterir.⁶⁰ Çünkü, Demischevich, o "erkekler klübü"nün bir üyesi değildir. Bu nedenle de gazeteciliği, en basitinden "doğru haber verip vermemesi" eleştirilmez. Cinsiyet kimliği ile, cinsiyetçi dille hedef gösterilir.

Bu dil ki, iktidar ilişkilerinde öteki olan ile "bizden" olan arasındaki derin ayrımı, en çok da "erkek olmamak" üzerinden kurmakla perçinler. Bu dille "mertlik" övülürken, kadınlık "kibarlık" görünömlü "namus" içeren ifadelerle gizlenir, edep ve ahlak sınırları bu dille belirlenir.

⁵⁹ "T24 Muhabirine Polis Saldırdı, Gazeteciler İzledi." Bianet - Bağımsız İletişim Ağı. 1 Haziran 2015. <http://bianet.org/bianet/medya/164975-t24-muhabirine-polis-saldirdi-gazeteciler-izledi>.

⁶⁰ "T24 Muhabiri Hedef Gösteriliyor." Bianet - Bağımsız İletişim Ağı. 3 Haziran 2015. <http://bianet.org/bianet/medya/165011-t24-muhabiri-hedef-gosteriliyor>.

Alankuş'un çizdiği çerçevedeki gibi "kontrol edilmesi", "denetlenmesi" gereken kadına, "haddini aşan" sorular sorduğunda, erkek meslektaşlarının aksine ilk önce cinsiyet kimliği hatırlatılır, ilk önce cinsiyet kimlikleri ile hedef gösterilir, yöneltilen şiddet de bu doğrultuda cinsiyetlendirilir.

Kadın Gazetecilere Yönelik Çevrimiçi Zorbalık

Uluslararası Gazeteciler Federasyonu (IFJ) Toplumsal Cinsiyet Konseyi, 25 Kasım 2015'te, 25 Kasım Kadına Karşı Şiddetle Mücadele Günü nedeniyle yaptığı açıklamada kadın gazetecilere yönelik çevrimiçi zorbalığa (cyberbullying) dikkat çekmişti.⁶¹ "Kadın gazetecilerin hedef gösterilmesinin nedeni çoğu kez bu meslekte kadın olmaları" olduğunu belirten IFJ Toplumsal Cinsiyet Konseyi açıklamasında, "Söz konusu kadın gazeteciler olduğunda, araştırmalar gösteriyor ki, şiddet cinsel şiddete dönüşüyor bazen ailelerine de yöneliyor" ifadelerine yer verir. Daha da önemlisi, bu şiddetin tüm dünyada yeteri kadar kayıt altına alınmadığını vurgulayan IFJ Toplumsal Cinsiyet Konseyi, buna yönelik savunmanın da ifade özgürlüğünü savunmak olduğunu belirterek "İroniktir ki, bu tacizler ifade özgürlüğünü baskı altına almak için kullanılıyor, otosansürün artmasına sebep oluyor" değerlendirmesi yapar.

Kadın gazetecilere yönelik çevrimiçi zorbalık konusu tüm dünya için geçerli bir sorun. Pacific Standard yazarı Amanda Hess "Why Women Aren't Welcome on the Internet" (İnternet

⁶¹ "IFJ Condemns Cyber-bullying Against Female Journalists Ahead of the UN Day for the Elimination of Violence Against Women: IFJ." International Federation of Journalists. 25 Kasım 2015. <http://www.ifj.org/nc/news-single-view/category/asia-pacific/article/cyber-bullying-and-threats-can-destroy-lives-and-press-freedom/>.

Neden Kadınları Hoş Karşılıyıyor) makalesinde kendisi dâhil Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) pek çok kadın gazetecinin Twitter üzerinden yaşadıkları cinsel taciz, ölüm ve tecavüz tehdidini kaleme alır.⁶² "Seks ve daha pek çok şey üzerine" yazılar yazan Hess, makalesinde, Twitter'dan belli bir kullanıcının kendisini tecavüz ve ölümle tehdit edildiğini, şikâyette bulunmak için çağırdığı polisin "Twitter ne" diye sorduğunu vurgular ve bu konuda yalnız olmadığını da altını çizer. Hess bu konuda münferit bir örnek de değildir üstelik.

Seks ve ilişkiler üzerine blog yazan Alyssa Royse'un, Batman: The Dark Knight filminden nefret ettiğini yazdığı ve 10 binden fazla kez görüntülenen sayfasına gelen mesajlardan bazıları şunlardır:

- > "Bu kadının mutfaktan çıkmasına kim izin verdi?"
- > "Belli ki gerizekâlısın. Umarım birisi seni vurur ve sana tecavüz eder."
- > "Alyssa hayatım, neden bir işe yarayıp bebek yapmıyorsun?"
- > "Bence bu 'yazar' annesinin bilgisayarını kırmadan evcilik oynamaya geri dönmeli."
- > "Eğer karım olsaydın seni döverdim."
- > "Kadınlar işte bu yüzden, film ve iş hakkında eleştirel ve akıllıca düşünemeyecek kadar APTAL."⁶³

⁶² Hess, Amanda. "Why Women Aren't Welcome on the Internet." Pacific Standard. 6 Ocak 2014. <https://psmag.com/why-women-aren-t-welcome-on-the-internet-aa21fdbc8d6#.3tpjoty2>.

⁶³ Royse, Alyssa. "Rape and Death and Batman, OH MY!" BlogHer. 3 Ağustos 2008. <http://www.blogher.com/rape-and-death-and-batman-oh-my>.

Teknoloji bloggerı Kathy Sierra da kendisine gelen tehditler nedeniyle blogunu sona erdirdiğini açıklar.⁶⁴ Jezebel yazarı Lindy West ise, bir televizyon programında komedyen Jim Norton ile “tecavüz-şakaları” üzerine tartışmasının ardından Twitter’da şu yoruma maruz kalır: “Bunun gibi delikler bende nefretle tecavüz etme isteği yaratıyor. Onu çekici bile bulmuyorum. Şişko bir aptal. Sadece ona bir trafik yöneltme külahıyla tecavüz etmek istiyorum.”⁶⁵

Gazetecilere ama söz konusu cinsiyetçi şiddet olması nedeniyle kadın gazetecilere yönelik çevrimiçi zorbalık sorunu Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) Medya Özgürlüğü Temsilcisi Dunja Mijatovic’in de gündeminde olan bir konu.⁶⁶ Mijatovic, 6 Şubat 2016 tarihli açıklamasında, kadın gazetecilerin çoğunlukla suç, siyaset, toplumsal tabu gibi konular üzerine çalıştıklarında hedef hâline getirildiklerini; bu çevrimiçi saldırılarda, gazetecilerin haber ve makalelerinin içeriğinden ziyade bir kadın olarak aşağılandıklarını vurgular.

Otoritenin Hedefinde Kadın Gazeteciler

Cinsiyetçi şiddet, hedef gösterme sadece anonim kişiliklerinin, sosyal medya üzerinden yaptıkları bir saldırı değildir. Resmî otorite figürleri de bu saldırıların ilk failleridir.

⁶⁴ Sierra, Kathy. “Creating Passionate Users.” BlogHer | Life Well Said. 2 Nisan 2007. <http://www.blogher.com/frame.php?url=http%3A%2F%2Fheadrush.typepad.com%2F%2Fback=http%3A%2F%2F>

⁶⁵ Suleyman, Chimene. “Serena Williams and How Apparently We’re So Lucky.” Poejazzi. 20 Haziran 2013. <http://www.poejazzi.com/serena-williams-and-how-were-all-so-lucky/>.

⁶⁶ “Escalating Threats and Intimidation of Female Journalists Online Must Be Addressed, Mijatovi” Says; Calls on OSCE Participating States for Swift Action | OSCE.” Organization for Security and Co-operation in Europe | OSCE. 6 Şubat 2015. <http://www.osce.org/fom/139306>.

Deneyimlere baktığımızda da Türkiye’de gazetecilerin hedef gösterilmesi söz konusu olduğunda ilk sırada Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan yer alır. Erdoğan, eski Adalet ve Kalkınma Partisi Genel Başkanı ve eski Başbakan olması nedeniyle ülkedeki en net otorite figürü.

Erdoğan’ın kadın gazetecilere yönelik ifadelerine bakalım:

2011’de Dersim Katliamı’nda zor, şiddet ve imar politikasının nasıl birlikte gittiğini belirterek “duble yolları” eleştiren bir analiz yazan gazeteciye: “Bir bayan gazeteci, köşe yazıları yazıyor. Son yıllarda kendini kaybetmiş şekilde kin kusuyor. PKK’nın yayın organına açıklama yapıyor, ‘yol ve zor politikaları hep beraber gidiyor’ böyle diyor. Neymiş 1935 yılında Dersim Katliamı öncesinde buraya yapılacak hareket için yol inşa edilmiş. AK Parti’nin duble yollarını da işte bu şekilde yorumluyor. Söylemek istediği şu, güya biz duble yolları, Dersim’de olduğu gibi kolay hareket yapılsın diye inşa ediyormuşuz. Bu mertlik değil namertliktir.”⁶⁷

2014’te İslamî düşünce anlayışını sorgulayan bir gazeteciye: “Oradan da gazeteci kılıklı bir militan çıkmış, edepsiz bir kadın, ‘Müslüman ülkede bunu beklemek zor değil mi’ diyor. Haddini bil haddini. Eline vermişler bir kalem, gazete köşesinde yazıyorsun. Çıkarıyorlar seni işte bu malum Doğan grubunun televizyonuna, oradan da saygısızca yüzde 99’u Müslüman olan bu halka hakaret ediyorsun.”⁶⁸

2015’te Twitter hesabından Cumhurbaşkanı’nın haftalık programını paylaşan bir gazetecinin, paylaşımı üzerine

⁶⁷ “Erdoğan’dan Nuray Mert’e ‘namert’ çıkışı!” Gazeteciler.com. 3 Haziran 2011. <http://www.gazeteciler.com/polemik/erdogandan-nuray-merte-namert-cikisi-35908h.html>.

⁶⁸ “Başbakan Yine Kadın Gazeteciye Hedef Gösterdi.” Bianet - Bağımsız İletişim Ağı. 8 Temmuz 2014. <http://bianet.org/kurdi/kadin/157670-basbakan-yine-kadin-gazeteciye-hedef-gosterdi>.

bir takipçisiyle yaptığı diyalog üzerine: “Eski CHP milletvekillerinden birinin kızı TV spikeri bir hanımefendi bizim otobüs şoförleriyle buluşmamızı içine sindirememiş. Kendince başkanlık sistemiyle otobüs şoförleriyle dalga geçiyor. Muhtar, taksici otobüs şoförü üçlüsü diyor. Adeta kin kusuyor. Tahkir ettiği kim bizatihi milletin kendisi. Bunların sandığa, milleti saygısı bu kadar. Taksici, şoför kim helal kazancıyla evine giden milletin saygın evladı.”⁶⁹

Bu örneklerin bize gösterdiği üzere, Erdoğan kendisini eleştiren gazetecilere baktığında, sadece bir muhalif gazeteci değil, toplumsal cinsiyet rolleri ile perçinlenmiş “edep”, “mertlik” gibi kavramlardan uzak, dolayısıyla “eksik”, ancak babaları yahut “hanımlıklarıyla” tanımlanabilen “bayan”lar görüyor. Yani Erdoğan için karşısındaki sadece bir gazeteci değil, önce kadın olan bir gazeteci.

Erdoğan erkek gazetecileri hedef almaz mı? Alır. Kindarlıkla suçlar. Kovulmakla tehdit eder. Ancak hiçbirine cinsiyetlerini hatırlatmaz. “Edepli” olmaya davet etmez, hadsizlikle suçlamaz. Aralarındaki sorunu cinsiyetten bağımsız bir şekilde ele alır. Kısa yoldan “Atın bunu işten” der.⁷⁰

İlk İşten Çıkarılanlar Kadın Gazeteciler

Ama şiddet sadece hedef gösterme, işaret etme ya da “hizaya çekme” çabasıyla sınırlı değildir. Ekonomik politikalarda da erkekler kulübü, yine önce kendi üyelerini kollar. Türkiye medya tarihinin en önemli mihenk taşlarından biri,

⁶⁹ “Cumhurbaşkanı Erdoğan Bir Kadın Gazeteciyi Daha Hedef Gösterdi - Bianet.” Bianet - Bağımsız İletişim Ağı. 28 Mayıs 2015. <http://bianet.org/bianet/ifade-ozgurlugu/164869-cumhurbaskani-erdogan-bir-kadin-gazeteciyi-daha-hedef-gosterdi>.

⁷⁰ “Hasan Cemal Yazısı Yayınlanmayınca Milliyet’ten Ayrıldı.” Bianet - Bağımsız İletişim Ağı. 18 Mart 2013. <http://bianet.org/bianet/insan-haklari/145188-hasan-cemal-yazisi-yayinlanmayinca-milliyet-ten-ayrildi>.

AKP’nin “ustalık” olarak adlandırdığı dönemde uygulanan medya sahipliğine yönelik yapısal değişim. “Havuz medyası” adıyla tarihe geçmiş bu yapılanmanın ilk örneklerinden biri Akşam gazetesi.

Akşam gazetesinin 2013 dönemi yayınlarına baktığımızda, bilhassa 8 Mart nüshası, -bazı eksiklikleri olmakla beraber- yaygın medyada görmediğimiz bir duyarlılıkla hazırlanmıştı. Yıllar içinde yaygın medyanın da konu edinmeye, haber değeri görmeye başladığı erkek şiddeti olgusu 8 Mart 2013’te Akşam gazetesinin ilk sayfasında özenle yer bulmuştu.

Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu’nun (TMSF) el koyduğu Akşam gazetesi, daha sonra eski Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) milletvekili Mehmet Ocaktan’a devredildi. Bu sürecin ardından birçok kişi görevden alınsa da, ilk elden işçi kıyımının kadın gazetecilerden başladığını söylemek yanlış olmaz.

İşten çıkarılanlardan Özlem Akarsu Çelik, işten çıkarma kararının ardından bianet’e verdiği demeçte, tam da 8 Mart nüshasını hatırlatarak, şunları söyler:

“Yazı işleri müdürlerimizin çoğunluğu kadındı. 8 Mart’ta da birinci sayfaya yansıyan bir kadın bakışı vardı. Medyada egemen olan o erkek dilden bir nebze olsun sıyrılmak hepimiz için bir ferahlama oluyordu. Kıyım ilk gazetenin kadın kadrosundan başladı. Gazetenin gidişatından az çok ne olacağını biliyorduk, şaşırmadım. Umarım Akşam’dan ayrılan kadın gazeteciler medyada iş bulurlar, çünkü onlara gerçekten ihtiyaç var.”⁷¹

⁷¹ “Akşam’da Kıyım Kadınlarından Başladılar.” Bianet - Bağımsız İletişim Ağı. 11 Temmuz 2013. <http://bianet.org/bianet/toplum/148408-aksam-da-kiyima-kadinlardan-basladilar>.

Akşam gazetesindeki işten çıkarmaların hem gazetenin yeniden yapılanması hem de Gezi direnişinden sonraki döneme denk gelmesi, bu süreçte ayrı bir önem arz eder. Keza, bu durum Akşam gazetesi ile sınırlı kalmaz. O dönemin bir örneği de, Habertürk gazetesindeki işten çıkarmalar olur. İlk çıkarılanlar arasında Ece Temelkuran, Amberin Zaman, Ceyda Karan yer alır.

Kuşkusuz ki, editöryel kadrodaki kadın çalışan ağırlığına rağmen işten çıkarmaların yine ilk olarak kadınlar arasından yapılmasında yönetim kademesindeki kadın eksikliği de etkilidir. Türkiye'nin ilk kadın genel yayın yönetmeni olan, Zete'nin de kurucusu ve genel yayın yönetmeni Nurcan Akad, kendisiyle yaptığım Temmuz 2013 tarihli röportajda "Suyun başını erkekler tutuyor. Kadınlar gönderildiği zaman da bunu engellemek için kimse ses çıkarmıyor" diyerek şöyle devam eder:

"Medya erkek egemen bir yapıya sahip. Bu yapı genel olarak vasıflı kadın gazetecilerden ürüyor. Kadınların pek de kendi aralarında olmasını, iktidarlarını kadınlarla paylaşmak istemiyorlar. Kadınların kolayca işten çıkarılmalarının nedeni buna hayır diyecek yönetici kadınların olmaması. Erkekler karar veriyor, kadınlar gönderiliyor.

"Medyada kadın çalışan oranı yüzde elliye geçmiş olabilir çünkü kadınlar daha çok çalışıyor, daha az ücret alıyorlar. Ama bu önemli değil. Önemli olan medyadaki kadın oranı değil yönetim kademelerindeki kadın oranı, ve baktığınızda bu tablo çok vahim.

"Kadınlar yönetim kademelerinde temsil edilmedikleri için birbirlerini de koruyamıyorlar. Sonuçta kadın

kıyımı oluyor ve kimse buna dur diyemiyor. Oysa aynı vasıftaki kadın ve erkeklerin eşit temsil edilmeleri gerekiyor."⁷²

Akad'ın "Suyun başını erkekler tutuyor" tanımlaması aslında birçok soruna işaret eder. Gazete yönetimlerinden medya sahipliğini, en son ve belki de en önemli olarak da siyasî iktidara kadar uzanan bir tespittir bu.

Kadın Gazetecilere Yönelik "Sıradanlaşan" Tecavüz Tehdidi

Kadın gazetecilere yönelik bu "had bildirme" misyonunda, Twitter "trollerinden", polislere, belediye başkanlarından gazetecilere kadar çok sayıda kişi kendinde görev biçer. Artan ve sistemli hâle gelen bu sorunun baş öznese ise kadın gazetecilere yönelik tecavüz tehditleri olsa da bu oldukça hafife alınan bir meseledir.

Basında çoğunlukla "sinkafli küfür" olarak okuduğumuz cümleler, kadın gazetecilere yönelik bir tecavüz tehdidi olarak vuku buluyor. Bu fiil, çok yaygın bir küfür olmakla beraber, söz konusu kadınlar olduğunda, çeşitli sıfat ve isim tamlamalarıyla süslü bir tecavüz tehdidi olarak karşımıza çıkar.

16 Ağustos 2016'da Özgür Gündem gazetesine polis baskını sırasında, o sırada gazetenin kapatılmasına ilişkin röportaj için binada bulunan gazetecilerden İMC TV muhabiri Gülfem Karataş da işkence ile gözaltına alınır. İki günlük gözaltı süresinin ardından serbest bırakılan Karataş, savunmasında, polisin kendisini tecavüz ile tehdit ettiğini söyler. Karataş'ın ifadesinin bir kısmı şöyledir:

⁷² Akgöl, Elif. "Medyada Erkekler Karar Alıyor, Kadınlar Gönderiliyor." Bianet - Bağımsız İletişim Ağı. 19 Temmuz 2013. <http://bianet.org/bianet/medya/148589-medyada-erkekler-karar-aliyor-kadinlar-gonderiliyor>.

"...görüntülerde de görüleceği üzere polis 'Sikerim seni burada. Amına kuduğumun çocuğu' diyerek bana hakaret etti. Ülkücü bıyığına benzer bıyıklı mavi tişörtlü, uzun boylu ve siyah saçlı polis bana bu hakaretleri etti. Ardından kırmızı tişörtlü bir polis bana merdivenlerden indiğimiz sırada sırtıma zincirle vurduğu için yaralandım. Bu sırada gözümü kırıldı. Ayrıca burada beni ters kelepçelediler. Yedi saat kelepçeyle bekletildim. Bu yüzden el bileklerim hala yaralı vaziyettedir. Polis aracına bindirildiğimde yine yüzüme vurularak darp edildim. Bunların hepsini doktor raporunda bulabilirsiniz. Bize 'vatan haini', 'Ermeni dölü', 'Yahudi dölü' gibi sözler söylendi. Üç hilal bilekliği olan bir polis bunu bize göstererek 'Bunun anlamını biliyor musunuz, orospular, kahpeler' diyerek hakaret etti."⁷³

Gülfem, adliyede serbest bırakıldığında ben de oradaydım. Adliyeden çıktığında, olayın birebir mağduru olması sebebiyle Gülfem'e haberi "tecavüz tehdidi" olarak yazdığımı, bunun kendisi için bir sorun teşkil edip etmediğini sormuş, "Açıkça yazabilirsin" cevabı almıştım. Bu açıklama, kadına yönelik şiddetle mücadele açısından önemlidir. Keza aynı gün, Gülfem Karataş'ın açıklamasından sonra, gözaltına alınan birçok Özgür Gündem muhabiri kadın da tecavüzle tehdit edildiklerini, erkek meslektaşlarının direncini kırmak için taciz edildiklerini açıklar.⁷⁴

Kadın gazetecilere yönelik bu sözler, en çok kadın adliye muhabirlerinin haberi duyurma biçimi nedeniyle basında

⁷³ "Özgür Gündem'den Gözaltına Alınan 22 Kişi Serbest." Bianet - Bağımsız İletişim Ağı. 18 Ağustos 2016. <http://bianet.org/bianet/insan-haklari/177932-ozgur-gundem-den-gozaltina-alinan-22-kisi-serbest>.

⁷⁴ "Gazeteciler Adliye Önünde Karşılandı." Bianet - Bağımsız İletişim Ağı. 18 Temmuz, 2016. <http://bianet.org/bianet/ifade-ozgurlugu/177938-gazeteciler-adliye-onunde-karsilandi>.

alışılmış "sinkafli.." başlıklar yerine, asıl adıyla, "tecavüz tehdidi" olarak yer alır. Ancak bu herkesin çok aşına olduğu küfrün asıl adıyla duyurulması, Akşam gazetesinde yazan Emin Pazarıcı'yı rahatsız eder.⁷⁵ Pazarıcı önce Twitter adresinden şu mesajı paylaşır: "Ne çekiciliği var bunların? Özgür Gündem muhabiri dahil, gözaltına alınan PKK yandaşı 'Tecavüzle tehdit edildim' diyor! Var bir şey var!" Pazarıcı'nın "Var bir şey" ile imasına ilişkin savunmasıysa "PKK'nin sıkışınca tecavüz yalanına sarılması" şeklindedir.

Pazarıcı'nın yaklaşımı ne yeni ne de münferittir. Pazarıcı'dan 14 sene önce, Mart 2002'de Fatih Altaylı, Radyo D'deki programda Eren Keskin'e yönelik şu sözleri kullanır:

"...Ben bu Eren Keskin'i ilk gördüğüm yerde cinsel tacizde bulunmazsam namerdim... Yaa.. olacak şey değil yaa... Türkiye'yle ilgili gerçekleri şöyle anlatsan yeteri kadar sorun var zaten... abartmanın ne âlemi var...Palavranın ne âlemi var...herhalde şunu demek istiyor... Eren Keskin bana niye cinsel tacizde bulunmuyorsunuz demek istiyor... manyak mıdır nedir?" ve devam eder "...Eren Keskin geldiği zaman bir taciz alacağı var diye düşünüyorum ona... etmiyorduk ama edelim demek lazım hakikaten... Belki de istediği, kendisinin de o..."⁷⁶

Serdar Turgut ise, Altaylı'dan sekiz yıl sonra, Pazarıcı'dan altı yıl önce, 2010'da "PKK Teröristi Olmadığıma Pişmanım" yazısında, "Abdullah Öcalan'ın açıklamalarından anladığı

⁷⁵ "Akşam Yazarı Pazarıcı'dan Gazeteciye 'tecavüz Tehdidi' Yorumu: Ne çekicilikleri Var Bunların?" Diken. 19 Ağustos 2016. <http://www.diken.com.tr/aksam-yazari-pazarcidan-gazeteciye-tecavuz-tehdidi-yorumu-ne-cekicilikleri-var-bunlarin/>.

⁷⁶ "Altaylı: Tacizde Bulunmazsam Namerdim." Bianet - Bağımsız İletişim Ağı. 20 Nisan 2002. <http://bianet.org/bianet/insan-haklari/9375-altayli-tacizde-bulunmazsam-amerdim>.

kadarıyla dağda toplu seks partileri yapıldığını ve kendisinin PKK'lı olması halinde bunlara militan bir aktiflikle katılacağını" belirterek "Şu ana kadar kendisine çekici gelen hiçbir PKK'lı kadın görmediğini bunun için şehirden Rojin'i kaçıırıp dağa kaldırabileceğini söyler.⁷⁷

Bu tehdidi hafiften alma tutumu, dilin eril yapısıyla perçinlenir. Fiilin bu kadar fütursuzca kullanımı, kullananlara karşı mazeret üretme hali, tehdidin kendisini görünmez kılar. Fiilin kendisi fiiliyata geçtiğinde ise durum bildik "kurban suçlama" yöntemiyle seyir izler.

Çatışmanın artmasıyla, kadın bedeni üzerindeki söylemler de, kadın gazeteciler üzerinden fütursuzlaşır. En son örneklerden biri olan Reşat Çalışlar, Facebook hesabından yaptığı paylaşımda Elif Şafak ile Aslı Erdoğan'ı karşılaştırarak, Erdoğan'ın tutuklanmasını "çirkinliğine" yorar.⁷⁸

Çalışlar'ın paylaşımı şöyledir:

"Bugün Elif Şafak ve Aslı Erdoğan üzerine düşündüm. Aynı dönemde edebiyat dünyasına girmiş, benzer yeteneklere, benzer duyarlılıklara, benzer sosyal çevrelere sahip (tabii, ben kitaplarını çok sevmesem de, Elif Şafak'ın daha üretken olduğunu da kabul etmem gerek) iki yazar..."

"Asıl soruya gelelim... Neden bu iki yazardan biri el üstünde tutulur, lüks hayat yaşarken, diğeri şu an hapiste?"

⁷⁷ "Rojin, Gazeteci Turgut'un Hakaretini Yargıya Taşdı." Bianet - Bağımsız İletişim Ağı. 28 Ekim 2009. <http://bianet.org/biamag/toplumsal-cinsiyet/117908-rojin-gazeteci-turgut-un-hakaretini-yargiya-tasidi>.

⁷⁸ "Resat Calislar - Bugün Elif Şafak Ve Aslı Erdoğan Üzerine... | Facebook." Facebook. 11 Eylül 2016. <https://www.facebook.com/resat.calislar/posts/10153940543733977?>

"Aklıma şöyle bir açıklama geliyor: Elif Şafak, güzel bir kadın olduğu için, siyasi angajmana girmesine gerek olmadı. Zaten dergi kapaklarında yeri garantiydi."

"Ama, güzel değilseniz, 'toplumda var olabilmek' için, siyasi angajmana girmek, üstelik de en marjinal ve uç yollara girmek zorunda kalabiliyorsunuz. Yoksa, tamamen unutulma, tamamen silinip gitme riskiniz söz konusu."

"Elif Şafak ve Aslı Erdoğan'ın, Kürt meselesine veya siyasi/ sosyal olaylara çok farklı bakan insanlar olduklarını sanmıyorum. Burda zihniyet farkı değil güzellik farkı görüyorum. Yeterince güzel olmayanın, (uç çizgide) politik olmamak' gibi bir lüksü olmayabiliyor."

Oysa Aslı Erdoğan, Özgür Gündem gazetesinin Yayın Danışma Kurulu Üyesi ve gazetenin köşe yazarı olduğu için "terör örgütü üyeliği" ve "terör örgütü propagandası" iddiasıyla tutuklanmıştır. Mahkeme kararında Erdoğan'ın fiziksel özellikleri ile ilgili herhangi bir değerlendirme de yoktur.⁷⁹ Çalışlar, tepkiler üzerine, bu argümanın erkek gazeteciler için de geçerli olduğunu, örnek verebileceğini yazar ama yine de Çalışlar'ın aklına ilk olarak gelenler erkek gazeteciler değil, kadın gazetecilerdir.⁸⁰

İşte, ister tecavüz tehditleri, ister güzellik- çirkinlik olsun, kadın bedeninin her zerresi çatışmanın bir "cephesi" hâline getirilir. Gazeteci kadınların bedenleri, bilhassa muhaliflerse, yine erkek olan egemenler tarafından, kendilerine karşı bir "silah" olarak

⁷⁹ "Aslı Erdoğan Tutuklandı." Bianet - Bağımsız İletişim Ağı. 19 Ağustos 2016. <http://bianet.org/bianet/medya/177987-asli-erdogan-tutuklandi>.

⁸⁰ Çalışlar da Pazarıcı gibi daha sonra bu paylaşımını sildi. Ancak ekran görüntüsü çoktan alınmıştı.

kullanılmaya çalışılır. Meslekleri görünmezleştirilen kadın gazeteciler bedenleri ile, dış görünüşleri ile, cinsiyet kimlikleri, cinsel yönelimleri, cinsellikleri ile "itibarsızlaştırılmaya" çalışılır.

Kadınlıklarıyla "İtibarsızlaştırılmaya" Çalışılan Gazeteciler

Bu kavga, dünyanın her yerinde böyledir. Paris merkezli Sınır Tanımayan Gazeteciler (RSF) örgütü, 8 Mart 2015'te Dünya Kadınlar Günü vesilesiyle dünyanın farklı ülkelerinden 10 kadın gazeteciyle çalışırken karşılaştıkları özgün sorunlarını gündeme taşır.⁸¹ Sınır Tanımayan Gazeteciler'in örnek gösterdiği gazetecilerden biri Azerbaycanlı Khadija Ismayilova'dır. Yolsuzluk ve çatışma sürecine ilişkin haberleri nedeniyle seks kasediyle şantaja uğrayan Ismayilova, şantaja boyun eğmez, haber yapmaya devam eder, tutuklanır ve Mayıs 2016'ya kadar tutuklu kalır.

Aynı listede yer alan Sırbistanlı araştırmacı gazeteci Brankica Stanković ise Belgrad'da bir futbol kulübü olan Partizan'ın radikal taraftarlarının işlediği suçları cezalandırmakta yargı sisteminin nasıl başarısız olduğuna dair bir haber yapar. Haberin ardından, taraftarlar Stanković'in kuklasını tribünde "Orospu Stanković" sloganları eşliğinde bıçaklayıp yakar. Stanković, ayrıca, hâlâ, Sırbistanlı politikacıların ilişkisini ifşa eden program nedeniyle de 2009'dan beri dört kişilik bir polis ekibi tarafından korunuyor. 2014'te Courage in Journalism Award'a (Gazetecilikte Cesaret Ödülü) layık görülen⁸² gazeteci yazmaya devam ediyor.

⁸¹ "Women Journalists Commitment And Challenges." RSF. 5 Mart 2015. <https://rsf.org/en/news/women-journalists-commitment-and-challenges#Brankica>.

⁸² "Brankica Stanković | 2014 Courage In Journalism Award." International Women's Media Foundation (IWMF). 14 Mayıs 2014. <https://www.iwmf.org/blog/2014/05/14/brankica-stankovic/>.

"Kötü Gazetecilik Değil, Kadınlık Eleştiriliyor"

Resmin bize gösterdiği üzere, kadın gazeteciler "kötü gazetecilikle", "yalan haber yapmakla" suçlanmıyor, eleştirilmiyor, tepki görmüyor. Gösterilen tepkiler, gerek anonim sosyal medya kullanıcıları gerek kravatlı gazeteciler gerekse siyasî otoriteler nezdinde "edepli" olmamakla, "namuslu olmamakla", "çekici olmamakla", "tecavüzü hak etmekle" niteleniyor, "tecavüzle, dayakla had bildirilme tehdidiyle" hizaya çekilmeye çalışılıyor. Tepki gören, hedef gösterilen erkek gazetecilerin aksine önce cinsiyet kimlikleri hatırlatılıyor, yöneltilen şiddet bu şekilde cinsiyetlendiriliyor.

Tecavüz, cinsel şiddet toplumsal kutuplaşmanın derinleştiği dönemlerde daha da gün yüzüne çıkarak, korkulmadan, hesap verilmeden, cezasız bırakılarak en başta kadınlar ama aslında tüm toplumsal kesimler üzerinde egemenin bir aracı olarak işlev görüyor.

Sokağa Çıkma Yasakları Döneminde Türkiye’de Medyanın Dili

Hatice Kamer

Özet

Türkiye’de gündem akıl almaz derecede hızlı değişiyor. Bu durum kimi yönlerden gazeteciler için olumlu bir durum ama medyanın hemen her dönem iktidara yakın duran ibresi olumlu gibi görünen durumu tam tersine çevirebiliyor. İktidarın merceğinden bakan bir habercilik gerçeğiyle kavrulup duruyoruz.

Türkiye’nin son bir yılına sığın gelişmeler nerdeyse herhangi bir Avrupa ülkesinin 10-20 yılına yetebilecek ağırlıkta. 7 Haziran ve 1 Kasım genel seçimleri, biten çözüm süreci, Diyarbakır’da HDP mitinginde, Suruç’ta SĞDF’li gençlerin basın açıklamasında ve Ankara’da Barış mitinginde patlayan IŞİD bombaları; İstanbul ve Ankara’da patlayan TAK bombaları, 2015 Ağustos’undan itibaren DBP’li belediyelerin başlattığı özyönetim ilanı teşebbüsleri ve ardından özsavunma amaçlı ilçelerde kazılan hendek ve barikatlar, hendekleri kapatmak gerekçesiyle birçok il ve ilçede onlarca defa ilan edilen sokağa çıkma yasakları ve askerî operasyonlar; bunların sonucunda meydana gelen hak ihlalleri, sivil ölümler, yakılıp yıkılan yerleşim yerleri, evinden yurdundan edilen yüz binlerce sivil, 15 Temmuz’da gerçekleşen darbe girişimi ve sonrasında başlayan antidemokratik uygulamalar, bu makale yazıldığı günlerde Gaziantep’te bir düğünde patlayan bomba, 31 çocuk 54 insanın katledilmesi ve son olarak Türkiye’nin Suriye muhalefetine kalkan olma gerekçesiyle Cerablus üzerinden Suriye’ye girme macerası, 11 bin EğitimSen’li öğretmenin açığa alınması, 28 belediyeye kayyum atanması...

Bir yılda yaşadıklarımızı bir paragrafta kısaca hatırlatmaya çalıştım. Ama bu bir paragraflık akıl almaz felaketler silsilesi, can alıcı şekilde hepimizi ümitsizliğe sürükleyen gelişmeler.

Durumun giderek Suriye’den beter bir hâl alacağı yönünde yapılan yorumlar, kehanetten ziyade karamsar birer öngörü niteliği taşıyor. Ancak üst üste gelişen, soluk almamıza bile fırsat vermeden cereyan eden bu olaylar bize, bu gibi yorumların hamasi sözler olmadığını göstermekte.

Türkiye’nin bir yılına sığın bu felaketler tablosu medyada nasıl göründü, medya kamuoyunu nasıl bilgilendirdi, doğru ve ilkeli habercilik yapılabildi mi, hakikatler ve gerçekler yansıtılabildi mi, yaşanan gelişmelerde yapılan habercilik barışa mı yoksa çatışmaya mı hizmet etti?

Bu soruların cevabını öğrenmek için bir yıllık gazete arşivlerini karıştırmaya gerek kalmıyor. Anaakım medya ve muhalif medyayı karşılaştırarak bunu net şekilde görebilmek mümkün.

2013 yılında başlayan çözüm süreci ile medyanın Kürt sorununa kemikleşen bakışının bir anda değişebildiğini gördük. En tartışılmaz denilen, tabu kabul edilen meseleler bile çok rahat bir şekilde ifade edilebiliyordu. Ancak biten çözüm süreciyle medyanın dili 90’lardan bile kötü bir hâle döndü.

Türkiye’de iktidara yakın olan AA, DHA, İHA... gibi ajanslar ve bunların bünyesindeki medya organları karşısında sınırlı sayıda objektif ve muhalif medyadan söz edebiliriz. Kürt sorunu ve bölgede yaşanan olayları anaakım medyaya bağlı kalmadan öğrenebilmek için, haberlerin sağlamasını uluslararası yayın kuruluşları, Kürt hareketine yakınlığıyla bilinen ajanslar, gazete ve televizyonlar, sol tandanslı internet siteleri ve medya organları ile

yapabilmek mümkün. Gerçekte neler oluyor sorusunun cevabını merak edenler hem anaakım medyayı hem de muhalif medyayı karşılaştırmalı takip ederek ancak doğru ya da doğruya yakın bir sonuca varabiliyor.

Çözüm sürecinde televizyon kanallarında demokrasi ve özgürlük rüzgârları eserken, bir yıl sonra bu kadar kötü olayın art arda yaşanacağı kimsenin aklına gelmezdi. İki yıl önce çok rahat bir şekilde PKK veya Kürdistan kavramını kullanabiliyorken, günümüz siyasî atmosferinde bu kavramlar sizi "teröre yardım ve yataklığa" kadar götürebilecek suçlamaların başında gelebiliyor.

Türkiye'de medya siyasetin yedeğinde, hatta tekeline olduğu için olgulara ve konulara yaklaşım da siyasî iklimin havasına göre değişkenlik gösteriyor. Siyasetin dümenine göre değişen medyada bir gün alkışlanan, ertesi gün linç edebiliyor. Bölgede olup biteni bilmeyen sıradan vatandaşın bilgi kaynağı da anaakım televizyonlar ve gazeteler.

Sosyal medya kullanamayan insanlar, anaakım medyanın verdiği hazır bilgiyi tüketiyor. Bu yüzden de ortalama Türkiye insanı sokağa çıkma yasaklarını ve askerî operasyonları anaakım medyanın gösterdiği şekliyle öğrendi. Peki, medya sokağa çıkma yasaklarını ve ona bağlı yaşanan gelişmeleri nasıl ele aldı? Bu makalede bu konuyu irdelemeye çalışacağım.

Birçok il ve ilçede yasak uygulandığı için çerçeveyi dar tutmanın yöntem olarak daha uygun olduğunu düşündüm. Diyarbakır (Sur, Silvan, Bismil, Kulp, Lice, Dicle, Hani) Şırnak (Silopi, Cizre, İdil) Hakkâri'de (Yüksekova, Şemdinli, Uludere, Beytuşşebap) defalarca sokağa çıkma yasakları ilan edildi ve askerî operasyonlar yapıldı. Ancak medyanın yaklaşımını tüm ilçeler üzerinden göstermeye çalışmak konuyu çok uzatacağından, çerçeveyi Cizre ile sınırlı tutmayı tercih ettim.

Makalenin ilk bölümünde sokağa çıkma yasakları döneminde Cizre örneğinden yola çıkarak anaakım ve muhalif medya haberlerini karşılaştırdım.

Makalenin ikinci bölümünde ise çatışmaların yaşandığı ilçelerde yaşayan ve çok zor koşullarda habercilik yapan gazetecilerin deneyimleri yer alıyor. Ancak bunu yaparken de belli bir çerçeveye göre hareket etmeye çalıştım. 2013 yılında Diyarbakır'da Güneydoğu Gazeteciler Cemiyeti, Diyarbakır Barosu'nun ortaklığıyla "Çatışma Duyarlı Gazetecilik" atölyesi düzenlendi. Deneyimlerini aktardığım gazeteciler, biri hariç, bu atölyeye katılan isimlerdi.

Atölyenin yapıldığı dönemler, çözüm sürecinin nerdeyse en parlak dönemleriydi. O günlerde çatışmalara dönüş, barış ihtimalinden daha uzakta görünüyordu. Söz konusu atölyede çatışmalı dönemlerde medyanın dili, barış gazeteciliği, insancıl hukuk gibi birçok konu başlığından seminerler yapılmış ve Güney Afrika Deneyimi üzerinden oldukça verimli bir çalışma gerçekleşmişti. Diyarbakır, Şırnak (Cizre) ve Hakkâri'den (Yüksekova) atölye katılımcısı gazetecilerin sokağa çıkma yasakları dönemindeki deneyimleri de makalenin içinde yer alan başlıklardan.

Ayrıca Cizre'de haber takibindeyken yaralanan İMC TV kameramanı Refik Tekin ile de çatışmalı bölgede haber yapmanın zorluklarını konuştuk.

Sokağa Çıkma Yasakları

Medyanın dilini ele almadan önce sokağa çıkma yasakları ve askerî operasyonlarla ilgili bazı genel bilgileri vermek faydalı olacaktır. Sıkıyönetimden uzun yıllar sonra ilk defa, 2013'te başta Diyarbakır olmak üzere 6-7 Ekim olayları olarak bilinen, birçok şehirde patlak veren ve 50 insanın hayatına mal olan Kobani olayları sırasında sokağa çıkma yasağı ilan edilmişti. İki defa ilan edilen yasakla uzun

yıllardan sonra Diyarbakır sokaklarından askerî tankların geçişine şahit olacaktık.

2015 Temmuz’unda bazı DBP belediyelerinin özyönetim ilanlarıyla paralel kazılan hendekler ve barikatlar, sokağa çıkma yasağı ve askerî operasyonların yasal gerekçesi olmuştur. Muş’un Varto ilçesinde ilan edilen ilk yasak, daha sonra Şırnak’ın Silopi, Diyarbakır’ın Silvan ve Şırnak’ın Cizre ilçesinde devam etmişti. Dalga dalga yayılan yasaklarla bölge neredeyse açık bir cezaevine dönüşecekti.

Sokağa çıkma yasaklarıyla ilgili Türkiye İnsan Hakları Vakfı (THİV), İnsan Hakları Derneği (İHD), Mazlumder, Bölge Baroları, Uluslararası İnsan Hakları İzleme Örgütü, Uluslararası Af Örgütü gibi hak kuruluşları bölgeyi ziyaret ederek insanlarla konuşmuş, bölge insanıyla konuşup, tanıklıkları derleyerek hazırladıkları raporları kamuoyuyla paylaşmışlardır. Bu dönemin en önemli kayıtları olan raporlarda -anaakım medyada görmediğimiz- birçok bilgiye ulaşmak mümkün.

THİV’in bölgede yaşanan sokağa çıkma yasaklarıyla ilgili hazırladıkları raporlarda çarpıcı bilgiler yer alıyor. Raporlarda belirtildiği gibi; 16 Ağustos 2015 ile 20 Nisan 2016 tarihleri arasında Diyarbakır ve ilçelerinde 35, Şırnak 10, Mardin 11, Hakkâri olmak üzere yedi il ve 22 ilçede en az 65 kez sokağa çıkma yasağı ilan edildi. Aradan bir yıl geçmiş olmasına rağmen yasaklar Şırnak’ın tamamında, Nusaybin’in altı, Sur’un üç mahallesinde devam ediyor.

İHD’nin bir yıllık raporunda ise “dokuz kentin en az 35 ilçesinde ‘Kamu Düzenini Sağlama’ adı altında, gün boyu ve kesintisiz bir biçimde ayları bulan sokağa çıkma yasağı ilanlarında, yaşam hakkı ihlali olmak üzere, kişi ve konut dokunulmazlığı, barınma, beslenme, sağlığa ve eğitime erişim, iletişim, gösteri ve protesto hakkı, haksız ev baskınları- gözaltı ve tutuklamalar gibi birçok konuda insan hakları ihlalleri gerçekleştirildi. 75’i çocuk en az 320 sivil

yurttaşın yaşamını yitirdiği yasaklar boyunca, yüz binlerce insan zorunlu göçe maruz bırakıldı. Operasyon faaliyetlerin bittiğinin, yerleşim alanlarındaki konut ve işyerleri iş makinaları ile yerle bir edildi” tespitlerine yer verilmiş.

30 Ağustos tarihinde İnsan Hakları Derneği Diyarbakır Şubesinin açıkladığı raporda 24 Temmuz 2015 tarihinden 24 Temmuz 2016 tarihine dek bölge kentlerinde, tespit edilen verilere göre; asker, polis, korucu, örgüt militanı ve sivil olmak üzere 1552 kişi yaşamını yitirdi, 1683 kişi ise yaralandı.

“16 Ağustos 2015 tarihinde Muş’un Varto ilçesinde başlayan ve değişik zamanlarda bölgede bulunan 9 kentin en az 35 ilçesinde ilan edilen sokağa çıkma yasakları sırasında icra edilen askeri-polisiye operasyonları sırasında tespit edilen verilere göre; 75’i çocuk olmak üzere en az 320 sivil yurttaş yaşamını yitirdi. Bu yerleşim yerlerinde yaşanan çatışmalı süreçten dolayı yıkım çok fazla ve birçok ev ve sokak artık yerinde yok.”

Söz konusu raporda il ve ilçelerde bir milyon 642 bin kişinin temel yaşam ve sağlık haklarının ihlal edildiği yazılırken, Sağlık Bakanı’nın resmî açıklamaları da raporda yer almış. Sağlık Bakanlığı’nın 27 Şubat 2016 tarihli açıklamasına göre, en az 355 bin kişinin yaşadıkları il ve ilçeleri terk etmek zorunda kaldığı kaydediliyor.

Yine İHD’nin raporunda yasakların uygulandığı süre içinde adı geçen il ve ilçelerde en az 338 sivilin resmî sokağa çıkma yasağı ilan edilmiş zaman dilimleri içerisinde, ilgili çatışma ortamlarında yaşamlarını yitirdiği belirtiliyor. Bu sivilin 78’inin çocuk, 69’unun kadın ve 30’unun 60 yaşın üzerinde olduğunu ayrıca vurgulanmış. Yine, yasaklar döneminde en az 76 sivilin sağlığa erişim hakkından yoksun bırakılmaları sonucu yaşamlarını yitirdiği ifade ediliyor.

“En az 200 sivilin ise ev sınırları/kapalı alanlar içerisinde; bu kişilerden 182’sinin açılan ateş ve tanklardan atılan top mermileri, 18’inin ise sokağa çıkma yasağı ve çatışma ortamının yarattığı etki ile sağlık sorunları yaşamaları sonucu yaşamlarını yitirdikleri düşünülmekte.”

Türkiye İnsan Hakları Vakfı TİHV’in raporunda ev sınırları/kapalı alanlar içerisinde yaşamını yitiren 200 sivilden 147’sinin ise Şırnak’ın Cizre ilçesinde olduğu belirtilmiş. Bunların çoğunun kamuoyunda sıkça adı geçen “Cizre’deki üç bodrum” olduğunu belirtmek gerek.

Cizre’de beş defa sokağa çıkma yasağı ilan edildi. Birinci yasak 4 -12 Eylül 2015 tarihleri arasında ilan edildi. Bu yasak sırasında 22 sivil yaşamını yitirdi. Yasaklar farklı tarihlerde devam etti ancak 14 Aralık 2015- 2 Mart 2016 günleri arasında uygulanan yasak ilçedeki en uzun yasaktı. Uzayan yasaklı günlerin bilançosu da ağır oldu ve bu tarihlerde TİHV verilerine göre, aralarında çocukların da olduğu 172 sivil operasyonlarda hayatını kaybetti. Ancak sivil ölümleri resmî açıklamalarda yer bulmadı. Genelkurmay Başkanlığı’nın açıklamasına göre, Cizre’de son sokağa çıkma yasağında yapılan askerî operasyonlarda “603 PKK’lı etkisiz hâle getirildi. Üzerinden uzun bir süre geçmiş olmasına rağmen, Cizre’den çevre Adli Tıp Kurumları’na gönderilen en az 78 kişinin cenazesinin ise kimlik tespiti yapılamadan defnedilmiş olduğu bilgisi raporlarda yer alıyor.

Tarihin en uzun sokağa çıkma yasağı uygulanan şehri olan Şırnak, bu yönünden ziyade il statüsünden düşürülme tartışmalarıyla medyanın odağında yer aldı. Oysa yaklaşık 70 bin nüfusa sahip şehrin tamamında 13 Mart’ta ilan edilen yasak makalenin yazıldığı sürede yedinci ayında devam ediyordu. Şırnak’tan yansıyan fotoğraflardan şehirde yaşanan yıkımı çok açık bir şekilde görmek mümkün.

Cizre

Cizre’nin detaylarına girmeden önce, Barış Gazeteciliği El Kitabı yazarı Prof. Doktor Sevda Alankuş’un çatışmalı süreçlerde medyada hakikatin nasıl katledildiğini çok iyi belirlediği şu ifadelerine yer vermek istiyorum:

“Çatışma, savaş, iç savaş dönemlerinde gerilim ve çatışmalar karşısında ana akım medyanın hep öteki/düşman tarafı suçlayıp kendi tarafını sütün çıkmış ak kaşık ilan edecek şekilde davrandığını; siyasi ve askeri otoriterlerin emirleri ve demeçleri ile kaç hedefin bombalanıp, kaç kişinin ölü olarak ele geçirildiğini, ya da etkisiz hale getirildiğinden ibaret anlatısıyla savaş körükleyiciliği, güç ve savaş makineleri tapınıcılığı yapıyor.”

PKK ile yaşanan çatışmalardan dolayı 1987’de itibaren bölge OHAL kurallarıyla yönetildi. O yıllarda PKK ile mücadele etme gerekçesiyle binlerce köy yakılmış, sayısı 15 bini aşan faili meçhul cinayetler yaşanmış, binlerce hak ihlali süregelmişti. Medyaya ne kadar ve nasıl yansıdı peki? Hemen hemen hiç. Yansıyanlar da terörle mücadele başlığında ele alındı. Gazeteler de “Mehmetçiğin kahramanlık öyküleri” ve “terörist leşleri” haberleriyle dolup taşıyordu.

Anaakım medyanın bölgeyle ilgili körleşmesini sokağa çıkma yasaklarıyla dolu son bir yılda daha yıkıcı bir şekilde yaşadık. Ancak hem sosyal medyanın varlığı hem de 90’lara kıyasla artan yayın organları, muhalif ve yabancı medyanın varlığı, anaakımda yayınlanan haberlerin doğruluğunu tartışma imkânını sundu. Sabah, Star, Akşam ve Yeni Şafak gibi anaakım gazeteler ve bunlara bağlı televizyon kanallarının bölgeyle ilgili yaptıkları haberlerde kaynak olarak resmî açıklamaları merkeze aldıklarını ve mevcut politikalara göre şekillenen bir yaklaşımla hareket ettiklerini söylemek mümkün.

Çözüm sürecinde merkezî bir kararla barış diline dönen ve kendine format çeken anaakım medyanın, sürecin sona ermesiyle eski formatına dönmesi zor olmadı. Sokağa çıkma yasakları döneminde çatışmayı ve şiddeti körükleyen, taraflı, hedef gösterici bir haber dili anaakımın ortak özelliğiydi. Buna karşılık Kürt medyasında da benzer bir çatışmacı dil kullanıldığını belirtmek gerek.

Anaakım medyanın yasaklı ilçelerle ilgili yaptığı haberlerde "iyi gazetecilik" örneği sergilemediklerini, aksine birçok haberde "iliştirilmiş habercilik" tanımına uygun davrandıklarını söylemenin aşırı bir tanımlama olmayacağı kanaatindeyim. Haberlerin çoğu, Ankara ya da İstanbul gibi kentlerden gelen ve operasyonda güvenlik güçleriyle habere çıkan muhabirlerin aktarımı üzerinden Türkiye'nin batısına ulaşıyordu.

Bu durum, haliyle haberi ve haberin dilini de etkiliyordu. Muhabirlerin çoğu habercilikteki hakikati öne çıkarmaktan ziyade, resmî açıklamalarla sınırlı hazır bilgiyi haberleştiren, pasif konumdaki birer aktarıcı konumunda kaldılar. Haberlerin kaynağı genelde resmî kanalların verdiği açıklamalar olduğu için haberin dili de resmî ve militer oluyordu. Bu tarz haberlere halkın sesi çok nadir yansıyor.

Yabancı basın ve muhalif birkaç yayın kuruluşunun varlığı, anaakım medyanın verdiği haberlerin sağlamasını almak açısından önemliydi. Özellikle bölgedeki muhabirler aracılığıyla yapılan haberler gelişmelerin nabzını tutmak açısından etkili oldu. Hatta çoğu zaman bu muhalif kanallar yaptıkları haberlerle bölgede gerçekte ne olup bittiğine referans kaynak olabildiler. BBC, Sputnik gibi yabancı kuruluşlar ile yayın hayatına birkaç yıl önce başlayan İMC TV ise sokağa çıkma yasakları döneminde anaakımda duyulmayan, görülmeyen gelişmeleri öne çıkarabildiler. Dicle Haber Ajansı ve Jin Haber Ajansı

(JİNHA) da sahadaki muhabirler üzerinden bölgede olayların nasıl geliştiğini kendi perspektiflerinden vermeye özen gösterdi.

Eğer yasaklı ilçelerde muhabirleriniz yoksa, haber kaynağına ulaşmak için çok çaba sarf etmek gerekiyor. Çatışmalı dönemde sokağa çıkma yasaklarından dolayı doğru ve sağlam bilgi kaynağına ulaşmak çok zahmetliydi. Birçok ilçede sinyal kesiciler kullanıldığı ve GSM operatörleri hizmet vermediği için, cep telefonlarından da haber kaynaklarına ulaşmak mümkün olmuyordu. Bu yüzden de sabit ev ve iş telefonlarından doğru habere ulaşmaya çalışıyorduk. Haberin geliştiği bölgede görgü tanıklarına, doğru haber kaynaklarına ulaşabilmek için bazen onlarca insanı aramak gerekiyordu. Yasaklı ilçelerdeki yıkımın izlerini de anaakım medya muhabirlerinin güvenlik görevlilerinin refakatinde çekmiş olduğu görüntüler üzerinden görebiliyorduk. Bu görüntüler de ancak resmî kanalların göstermek istediği kadarını kapsıyordu.

Silopi ve Cizre'de 14 Aralık'ta sokağa çıkma yasağı ilan edilmeden önce ilçelerde görev yapan öğretmenlere Millî Eğitim Müdürlükleri tarafından mesajlar gönderilmiş ve öğretmenlerden ilçeyi terk etmeleri istenmişti. BBC Türkçe için yaptığım haberde⁸³ Cizre ve Silopi'de yaşayan ilçe sakinlerini telefonla arayarak bu söylentinin doğruluğunu araştırdım.

Bu gelişmeyle birlikte başta İMC televizyonu olmak üzere, DİHA, JİNHA gibi ajanslar da Cizre'ye, Silopi'ye, daha sonra defalarca yasak ilan edilecek Nusaybin'e muhabirlerini göndererek gelişmeleri ilçelerden aktarmaya çalıştılar.

⁸³ 13 bin öğretmen bir SMS'le Cizre ve Silopi'yi terk etti, BBC Türkçe, 14.12.2015
http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/12/151214_cizre_silopi

Cizre ile ilgili aşağıda örneğini verdiğim haberde de görüleceği üzere, anaakım medyanın bilgi kaynakları Genelkurmay'ın ve Valiliklerin yaptığı resmî açıklamalarla sınırlı kalıyordu. Bu yüzden de hayatını kaybeden birçok sivile operasyon bilançolarında yer verilmiyor, anaakım medyada sivillerle ilgili haberleri çok nadir görebiliyorduk.

Cizre'deki ilk yasakta öne çıkan olaylardan biri, 13 yaşındaki Cemile Çağırğa'nın öldürülmesiydi. Sokağa çıkma yasağının dördüncü günü öldürülen küçük kızın cesedi, kokmasın diye ailesi tarafından derin dondurucuya konularak saklanmıştı. Burada tek tek hangi gazete haberi nasıl vermiş diye ele almayacağım çünkü anaakım medya aynı havuzda biriken resmî kaynaklar üzerinden haberleri hazırlıyorlardı.

Bu gazetelerden biri olan Sabah, Cemile Çağırğa ile ilgili 19 Eylül'de bir haber yapmış. Haberin konusu da sosyal medyada Cemile'nin olduğu ileri sürülen ama Filistinli bir çocuğa ait olduğu belirtilen derin dondurucuya konulmuş bir fotoğrafla ilgili.

Yanlış fotoğraf servis edilerek manipülasyon yapıldığını savunan Sabah, haberi "PKK'lılar Cizre diye Gazze'de öldürülen çocuğu kullandı" başlığıyla servis etmişti.⁸⁴

Haber şöyle yazılmış:

"Cizre'de çatışmalarda hayatını kaybeden 12 yaşındaki çocukla ilgili terör örgütü yandaşları Filistin'de çekilen bir görüntüyü servis ederek manipülasyon yaptı."

⁸⁴ PKK'lılar Cizre diye Gazze'de öldürülen çocuğu kullandı, Sabah, 19.09.2016
<http://www.sabah.com.tr/gundem/2015/09/10/pkklilar-cizre-diye-gazgede-oldurulen-cocugu-kullandi>

"Haberde küçük kızın çatışmalarda yaşamını yitirdiği yazılmış. Ancak muhalif medya, küçük kızın ailesinin beyanlarına yer vererek Cemile'nin keskin nişancılar tarafından vurulduğunu iddia etmişti."

Cumhuriyet gazetesi Diyarbakır muhabiri Mahmut Oral, Dicle Haber Ajansı'nı kaynak göstererek ve Cemile'nin dondurucudaki kefenli cenazesini gösteren bir fotoğrafı da kullanarak haberi şu şekilde yapmıştı:⁸⁵

"Şırnak'ın Cizre ilçesinde cuma günü sokağa çıkma yasağı ilan edilmesinin ardından telefon ve internet bağlantısının olmadığı ilçede 3 gündür neler olduğu bilinmiyor. Biri bebek 5 kişinin yaşamını yitirmesinin ardından önceki gece 13 yaşındaki Cemile Çağırğa evine isabet eden mühimmatla öldürüldü. Cemile'nin cenazesi evinde dondurucuda bekletildikten sonra dün toprağa verilebildi. Polisin açtığı ateşle ağır yaralanan Cizre Sanayi ve Ticaret Odası Başkanı Süleyman Çağlı'nın kardeşi Osman Çağlı (18) da kan kaybından dün öldü."

14 Aralık'ta ilan edilen ve 2 Mart'ta kaldırılan son sokağa çıkma yasağında Cizre'de yıkım da insan kaybı da çok yüksekti. Genelkurmay'ın 12 Şubat'ta açıkladığı bilançoya göre 59 gün devam eden operasyonlarda "sekiz binada 24 PKK'lının cesedi ele geçirildi. İlçedeki operasyonlarda 619 PKK'lı etkisiz hâle getirildi."

Sokağa çıkma yasağı uzadıkça bölgeden sivil ölümlerinin arttığı haberleri geliyordu. Çatışmalardan dolayı sokaklarda yerde kalmış cenazelerin olduğunu telefonla

⁸⁵ Çaresizliğe abluka... 10 yaşındaki Cemile'nin cesedi buzdolabında saklandı, Cumhuriyet, 19.09.2016
http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/363255/Caresizlige-abluka...10_yasindaki_Cemile_nin_cesedi_buzdolabinda_saklandi.html

görüştüğüm Cizrelilerden ben de duymuştum. Durumun vahameti görüntüler ortaya çıktıkça anlaşılıyordu.

19 Aralık'ta Silopi'de şarapnel patlamasıyla yaralanan, hastaneye götürülemediği için yaralandıktan saatler sonra ölen ve cesedi bir hafta boyunca ailesinin gözleri önünde kalan 55 yaşındaki Taybet İnan adlı kadının görüntüleri bu mağduriyetin en somut fotoğrafı olacaktı.

Cizre'den de benzer haberler geliyordu. Taybet İnan'ın cenazesi Silopi'de daha sokakta bekletiliyorken, 21 Ocak'ta Cizre'de sokakta kalmış başka cesetlerin alınması için sivil bir heyet oluşturulmuştu.

HDP Şırnak Milletvekili Faysal Sarıyıldız, valiliği arayarak sokakta kalmış üç cenazeyi alacakları haberini vermiş ve kalabalık bir grupla Nur Mahallesi'ne doğru yola çıkmışlardı. Ancak dönüş yolunda güvenlik güçleri grubun üzerine ateş açmış, iki kişi hayatını kaybetmiş, 10 kişi de yaralanmıştı. Yaralılar arasında İMC TV kameramanı Refik Tekin de vardı. Tekin, yaralanmasına rağmen kamerasını kayıttan çıkarmamış ve olanı biteni kaydetmişti.

Anadolu Ajansı, Refik Tekin'in vurulduğu olayı haberleştirdiğinde "Kameraman olduğu iddia edilen" başlığını kullanmıştı.

Cizre'de son yasakla özdeşleşen bodrumlarla ilgili yapılan haberlere bakalım.

Birinci bodrum olarak adlandırılan evle ilgili İMC TV bir haber yapmış,⁸⁶ orada bulunan yaralılardan DBP meclis üyesi Mehmet Yavuzel ile telefon görüşmesi gerçekleştirmişti. Haberde telefon görüşmesinin ses kaydına da yer verildi.

⁸⁶ Cizre'de bir bodrumda mahsur kalan yurttas anlattı, İMC TV, 25.01.2016
http://www.imctv.com.tr/cizrede-bir-bodrumda-mahsur-kalan-yurttas-anlattı/

Cudi Mahallesi'ndeki birinci bodrumda ilk günlerde 28 yaralının olduğu bilgisi medyada yazılıp çizildi. Daha sonra yaralılardan bazıları hayatını kaybetmişti. Ancak aralarında 21 yaralının daha olduğu bilgisi HDP milletvekilleri tarafından duyuruldu.

Birinci bodrumda bulunan yaralılar konusunda ilgili BBC Türkçe için yaptığım bir haberde,⁸⁷ evde bulunan yaralılardan Mehmet Yavuzel ile ben de bir telefon görüşmesi gerçekleştirdim. Bodrum katından giriş kata güçlülkle çıktığını söyleyen Yavuzel, yaralılarının çoğunun parti çalışanları, aktivistler, ve parti çalışanları olduğunu savunmuş, birçoğunun şarapnel parçalarıyla yaralandıklarını ifade etmişti. Azadiya Welat Gazetesi'nde çalışan Rohat Aktaş adlı genç muhabirin de yaralılar arasında olduğu bilgisini Yavuzel aktarmıştı. Yavuzel, yaralılarının kanamasının yastıklardaki pamuklarla durdurulmaya çalışıldığını ve bazı arkadaşlarının yaralarının kangrene dönüştüğünü belirtmiş, arkadaşlarının tedavisi için yardım istediğini tekrarlamıştı.

Cizre'deki üç bodrumla bağlantısı olan Cizre Halk Meclisi Eş Başkanı Mehmet Tunç ile birinci bodrumda olduğu günlerde telefonla röportaj yapabiliştim. Her üç bodrumda yaralılarının olduğu bilgisini basın kuruluşlarına duyuran kişi olan Tunç, yetkililerin iddialarının aksine 13 ve 17 yaşında çocukların da aralarında olduğu çok sayıda yaralının sivil olduğunu savunmuştu. Telefonda görüştüğümüzde arkadan gelen patlama seslerinin tank atışları olduğunu aktaran Tunç, bodrum katına inen merdivenlerin top atışlarıyla yıkıldığını ve girişin kapandığını söylemişti. BBC'den Selin Giritli'ye de mülakat veren Tunç'un sesi aynı

⁸⁷ HDP: Sağlık ekipleri Cizre'ye gidecek, BBC Türkçe, 27.01.2016
http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/01/160127_cizre

sitede yayınlanmıştı.⁸⁸ O top atışıyla bazı yaralılar molozların altında kalarak hayatını kaybetmişti.

http://www.bbc.com/turkce/multimedya/2016/01/160126_aud_selincizre

Bodrumdaki yaralıların tedavisi için mecliste açlık grevi başlatan HDP milletvekilleri, 29 Ocak'ta yaralılarla telefon görüşmesi yapmış, görüşme sırasında güvenlik görevlileri bodruma operasyon düzenlemişti.

Operasyondan dakikalar önce HDP Adana milletvekili Meral Danış Beştaş, Mehmet Yavuzel ile yaptığı telefon görüşmesinin kaydını almış, İçişleri Bakanlığı'nın bilgisi dâhilinde yaralıları almak üzere bölgeye ambulans gönderildiğini paylaşmıştı. HDP vekillerinin basına dinlettiği ses kaydı, Mehmet Yavuzel'le birinci bodrumdaki yaralı 21 kişiyle ilgili yapılan son görüşme olacaktı. Daha telefon görüşmesi devam ediyorken askerler bodruma operasyon yapmış ve oradan sağ kurtulan olmamıştı.

Sabah gazetesi "HDP'liler PKK'lıların ses kaydını dinletti!"⁸⁹ başlığıyla yaptığı haberde bodrumdaki yaralılar için "terörist" ifadesini kullanmıştı:

"Telefon görüşmesi yapıldığı sırada askerler binaya operasyon düzenledi. Top atışlarıyla binanın bir kısmı yıkıldı. HDP'lilerin konuştuğu telefonun diğer ucundaki PKK'lılar, birden enkaz altında kaldı. Ancak görüşme sona ermedi ve telefon görüşmesi bir süre sonra daha devam etti."

⁸⁸ Bodrumda mahsur Cizreli: Çocuk bezlerini yaralara koyduk, BBC Türkçe, 26.01.2016

http://www.bbc.com/turkce/multimedya/2016/01/160126_aud_selincizre

⁸⁹ HDP'liler PKK'lıların ses kaydını dinletti, Sabah, 02.02.2016

<http://www.sabah.com.tr/gundem/2016/02/02/hdpliler-pkkllilarin-ses-kaydini-dinletti>

İMC TV ise söz konusu haberi şu şekilde ele almıştı:⁹⁰

"Cizre'de bodrum katında kurtarılmayı bekleyen yaralılarla son görüşmeyi yayınladı. İçişleri Bakanı'nın odasında bodrum katında mahsur kalan yaralılarla yapılan son telefon görüşmesinin ardından yaralılardan haber alınmadığı açıklandı."

HDP'li vekillerinin bakanın odasında bodrumdaki yaralı kişilerle telefon görüşmesi yaptığı sırada yapılan baskınla orada bulunan herkes "PKK'lı terörist" diye öldürülmüştü. Daha sonra o bodrumdan yakılmış hâlde, kimlik tespiti bile yapılamayacak durumda parçalanmış cesetler çıkartılmıştı. Yasaktan sonraki süreçte TİHV Başkanı Dr. Şebnem Korur Fincancı, bodrumda yakılan insanlardan geriye kalan kemik parçaları arasında küçük çocuklara ait kemik parçaları bulunduğunu açıklamıştı.

Devam eden günlerde bir başka bodrumda yine yaralı insanların olduğu haberleri dolaşmaya başladı. Kürt medyasında ve muhalif medyada Cizre'de yaralıların kaldığı bir binanın ateşe verildiği ve içerdeki yaralıların güvenlik görevlileri tarafından öldürüldüğü iddiası yer alıyordu.

İlk olarak TRT'de yayınlanan haberde "60 teröristin etkisiz hâle getirildiği" son dakika bilgisi olarak geçiyordu. "Terörle Mücadele Güvenlik güçleri Cizre'de teröristlerin kontrolündeki bodrum kata girdi. 60 terörist etkisiz hale getirildi" şeklinde paylaşılan haber, bir saat geçmeden siteden kaldırılacaktı. Şırnak Valiliği'nin yaptığı basın açıklaması, PKK'lilerin binayı ateşe verdiği ve içerdeki herkesin "terörist" olduğu yönündeydi.

⁹⁰ HDP, Cizre'deki Yaralıların Son Ses Kaydını Yayınladı, İMC TV, 02.02.2016

<http://www.imctv.com.tr/hdp-cizredeki-yaralilarin-son-ses-kaydini-yayinladi/>

"İlimiz Cizre İlçesi Cudi Mahallesi'nde 04.02.2016 günü bölücü terör örgütü mensuplarının kullandığı dört katlı bir binadan ve çevredeki diğer binalardan güvenlik güçlerimize yönelik olarak bölücü terör örgütü mensuplarınca uzun namlulu silah ve roketatarlı saldırı neticesinde çıkan çatışmada dokuz terörist etkisiz hale getirilmiş, bir polis memurumuz ise şehit olmuştur. Bu esnada binadan kaçan teröristler söz konusu binayı ateşe vermişlerdir. Bölücü terör örgütü mensuplarının yoğun ateşi sebebiyle itfaiye araçları alana girememiştir."

Sabah gazetesi operasyonun bitiş haberini "Operasyon bitti, temizlik başladı" başlığıyla vermişti.⁹¹ Ankara'dan servis edilen haberin devamına da İçişleri Bakanı Efkan Ala'nın açıklaması yer alıyor. "Bodrumlar" olarak geçen ve yüzü aşkın insanın "yakılarak" öldürüldüğü haberine ise yine bakanın sözünden yola çıkarak "o bina sonları oldu" başlığıyla bir paragraflık yer ayırmış:

"Operasyonlar, örgütün Bostancı Caddesi'nde karargah olarak kullandığı 23 numaralı binadaki teröristlerin temizlenmesiyle son buldu. Geçen pazar yapılan (8 Şubat) operasyonda üst düzey teröristlerin de aralarında olduğu 30'a yakın terörist öldürülmüştü. 0 bodrumdan çıkan teröristlere ait cesetlerden 8'i Şanlıurfa Adli Tıp Kurumu'ndan HDP'li vekillerin de olduğu kalabalık grup tarafından alındı. Geçtiğimiz çarşamba ise ilçenin 3 ayrı noktasında 12 teröristin cesedi bulunmuştu. Önceki gün 5 teröristin öldürüldüğü ilçede örgüt saldırı pozisyonunu kaybetmiş oldu."

⁹¹ Cizre'de operasyonlar bitti, temizlik başladı, Sabah, 12.02.2016

<http://www.sabah.com.tr/gundem/2016/02/12/cizrede-operasyonlar-bitti-temizlik-basladi>

Terör örgütünün 12 Ağustos'ta sözde özerklik ilan ettiği Cizre'de örgüt barikat ve hendeklerle terör estirmeye başladı. 14 Aralık'ta başlayan sokağa çıkma yasağının ardından 15 Aralık'tan bu yana devam eden operasyonlarda ise ilçede 597 terörist etkisiz hâle getirildi."

Özgür Gündem gazetesi, Cizre'de operasyonların bitişini, İçişleri Bakanı Efkan Ala'nın açıklamasında operasyonun çok başarılı olduğu ifadesini öne çıkararak "Katliama 'başarı' diyen katliamcıdır!" başlığıyla vermişti. Haber metninde üç bodrumda 139 kişinin bulunduğu ve haberin yayınlandığı süreye kadar 68 kişinin katledildiği belirtilmiş.

"İçişleri Bakanı Efkan Ala Cizir'de 'operasyonların sona erdiğini' duyurdu. Ala'nın, yüzlerce sivil insanın toplu katledildiği Cizir Katliamı'nı adeta sevinç içerisinde 'çok başarılı operasyon' diye niteleyerek sunması dikkat çekerken, DİHA'nın geçtiği habere göre hala 3. vahset bodrumunun bulunduğu binadan dumanlar yükselmeye devam ediyor."⁹²

Bölgede Yaşayan Gazetecilerin Gözünden Sokağa Çıkma Yasakları

Yasaklı ilçelerde yaşayan ve zor zamanlarda gazetecilik yapmaya çalışan bölge muhabirlerini dinlemenin sırası geldi. Onların deneyimi çatışmalı dönemlerde gazetecilik yapmanın ne kadar zor olduğunu anlamamıza yardımcı olacaktır. Yasaklar döneminde yasaklı ilçelerde yaşayan, yaşadıkları mağduriyetlere rağmen kamuoyunu bilgilendirmek görevini de ölüm tehlikesine rağmen sürdüren gazetecileri dinleyelim.

⁹² Katliama 'başarı' diyen katliamcıdır, Özgür Gündem, 12.02.2016

<http://www.ozgur-gundem.com/haber/157651/katliama-basari-diyen-katliamcidir>

Mesut Güleş: Can Güvenliğimiz Yoktu

Cizre'de yaşayan genç gazeteci Mesut Güleş, Cizre'de ilan edilen tüm yasaklarda ordaydı. Hem yasağın mağduru olan hem de ilçede yaşananları yaptığı haberlerle duyurmaya çalışan genç gazeteci, binlerce insan gibi aylarca evden, sokaktan dışarı çıkamamış.

Cizre Postası gazetesinde imtiyaz sahibi olan Güleş, yasaklı günlerde Cizre'de gazetecilik yapmaya çalışmanın zorluklarını şöyle anlatıyor: "Cizre'de yasak süresince bir basın çalışanının sahip olduğu özgürlüklere sahip olmadan, tamamen riskli bir şekilde ve can güvenliğimin olmadığı koşullarda haber yapmaya çalıştık. Hem Cizre'de yaşamak hem de gazeteci olmak çok zordu. Bu zorlukların yanında sürekli olarak, internet ve elektrik kesikti, GSM operatörleri hizmet vermiyordu. Bu uygulamalar yüzünden yaptığımız haberleri anında duyuramadık. Belki amaç da buydu. Engellendik. Özellikle haber yayını yaptığımız evin internet hattı bilinçli ve keyfi bir biçimde kesildi. Çok zor koşullarda haber yapmaya çalıştık ama sözünü ettiğim imkânsızlıklardan dolayı yeterli olamadık."

Yasak süresince olan biteni yansıtmaya çalıştıklarını söyleyen Mesut Güleş, birçok medya ve gazetecinin yayımlamaktan çekindiği fotoğraf, görüntü ve bilgileri kamuoyuyla paylaşmaya özen gösterdiklerini anlattı. "Yasak süresince karşılaştığımız en temel sorun herhangi bir biçimde kolluk kuvvetlerinin bizleri bir basın çalışanı olarak tanımaması ve can güvenliğimizin olmamasıydı. Buna karşın, oldukça zorlu ve riskli bir alanda, can güvenliği tehlikesine rağmen haber yaptık" diyor Güleş, "Sokağa çıkma yasağının kaldırılmasının ardından gazetemiz Cizre Postası'na ait resmî internet sitesi ve Facebook haber sayfamız keyfi bir biçimde engellendi. Yayımladığımız haberlerin kamuoyuna duyurulması engelleniyor."

Güleş, anaakım medyada Cizre ile ilgili yapılan haberlerle ilgili olarak da duygu ve düşüncelerini şu cümlelerle ifade

ediyor: "Anaakım medyanın Cizre'de yaşanan hiçbir şeyi doğru biçimde göstermediğine inanıyorum. Medyanın Cizre'yi gösterme biçimi gazeteci olmam dışında bir vatandaş olarak beni çok etkiledi, büyük hayal kırıklığı yaşadım. Yayımlanan her haber tamamıyla taraflı ve birilerinin isteğine göre yapıldı. Bu sebepten dolayı bölge halkında özellikle Cizre'de yaşayan vatandaşlarda büyük bir hayal kırıklığı oluştu. Şu an her Cizrelinin medyaya olan güvenini yitirdiğine inanıyorum."

Mesut, sokağa çıkma yasağı ve askerî operasyonlar döneminde medyanın dilinin objektif olmadığını savunuyor.

Refik Tekin: Sıcak Cephe Savaşından Daha Tehlikeli

Cizreli olmayıp haber amacıyla ilçeye giden ama 20 Ocak'ta haber takibindeyken güvenlik güçlerinin açtığı ateşle bacağından yaralanan İMC TV kameramanı Refik Tekin, sokağa çıkma yasakları döneminde gazetecilerin ne kadar büyük zorluklar altında çalıştığının en somut örneği. Tekin, sıcak cephe savaşını gören bir gazeteci olarak sokağa çıkma yasaklarında habercilik yapmanın çok daha zor olduğunu anlatıyor: "Gazeteci olarak dikkatli olmalıydık çünkü iki silahlı güç vardı, devletin güçleri bir de YPS'liler. YPS'lilerin noktalarına gitmedik ve hiç onlarla ilgili haber yapmadık, sonuçta onlar da savaşan taraflardan biriydi. Bizim derdimiz sivillerin karşılaştıkları zorluklar ve o savaşta hayatta kalma mücadeleleriydi. Mesela Cezza'da yani sıcak savaşın yaşandığı cephede tehlikenin nerden geldiği belliydi, IŞİD'den yani karşı cepheden. Bu yüzden de gazetecileri cephenin önüne sokmazlardı. Yani orda bile kendini koruma şansın var, çünkü ateşin geleceği yön belli. Ama sokağa çıkma yasaklarındaki savaşta sen kurşunun ya da bombanın nerden geleceğini bilemiyorsun. Sıcak cephe savaşından bile daha tehlikeli sokağa çıkma yasakları. Çünkü silahın başındaki keskin nişancı vurduğu kişilerin sivil mi, gazeteci mi, militan mı olduğunu umursamıyor. Onlar için sokaktakinin kim olduğu önemli değil, dışarda kim varsa vuruyorlardı."

Güvenlik güçlerine görünmeden saklambaç oynar gibi koşarak haber yaptıklarını anlatan Tekin, “YPS’liler onları çekmememiz şartıyla bize karışmayacaklarını söylediler. Biz daha çok askerlere, zırhlı araçlara dikkat ederdik. Mesela sokakta bir gazeteci gördüler mi hemen gözaltına alıyorlardı. Ramazan İmrağ adlı gazeteci sırf sokaktaki bir cenazenin haberini yapmaya gitti diye gözaltına alındı. Yani gazetecilerin haber yapmasını kesinlikle istemiyorlardı. Bu yüzden de onlara görünmeden habere gitmek zorundaydık. Bu da tehlikeyi göze almak demektir.”

Gazeteci olarak tehlikenin farkında olduklarını, bu yüzden her an başlarına bir şey gelebilir diye birbirlerini kolladıklarını ifade ediyor Tekin: “Ölüm tehlikesi altında haber yapıyorduk, bu yüzden her an birimiz ölebiliriz diye sahada çalışan gazeteci arkadaşların görüntülerini çektim, sonra nasıl daha dikkatli olabiliriz diye hep birbirimizi uyarırdık.”

Çatışmalar şiddetlenince ölüm haberlerinin de artmaya başladığını kaydeden Refik, birçok cenazenin çatışmalardan dolayı günlerce yerde kaldığını anlatıyor: “Ölümü göze alıp sokaklardaki cenazeleri almaya giden insanları takip edip haberini yapmaya başladık, çünkü gazeteci olarak bu bizim görevimizdi.”

Anaakım medyada Cizre’deki olayları gösterme biçiminin gazetecilik etiğine aykırı olduğunu savunan genç gazeteci, “Gündüz Cizre sokaklarında çok fazla hak ihlali ve mağduriyet yaşanıyordu. Ama akşam anaakım medya ‘Cizre’ye girildi, şu kadar terörist öldürüldü’ şeklinde haberler yapıyordu. Gazetecilik etiğinden, vicdanından uzak, savaş çığırtkanlığı yapan bir medya vardı, senaryolu haberler yapıyorlardı. Halkın yaşadıklarını görmek istemeyen, mevcut iktidarın söylemiyle savaşı kışkırtan bir dil hâkimdi. Cizre hayatımda büyük bir dönüm noktası oldu ve bir kere daha gazetecinin görevinin doğru ve etik habercilikten taviz vermemek olduğunu yaşayarak öğrendim” diyor.

Necip Çapraz: Haber Dilinde Nefret ve Ötekileştirme Öne Çıkıyordu

Hakkâri’nin Yüksekova ilçesinde de beş defa sokağa çıkma yasağı ilan edildi. 25 yıldır gazetecilik yapan ve Yüksekova Haber’in kurucularından gazeteci Necip Çapraz, yasak döneminde Yüksekova’da karşılaştıkları güçlükleri şöyle anlattı: “Karşılaştığımız en temel sorun can güvenliğiydi. Yiyecek, içecek sıkıntısı, yaşamsal ihtiyaçları temin etmek de çok büyük bir sıkıntıydı. Şehrin herhangi bir köşesinde yakılan, çatışma olan bölgelere gitmek imkânsız olduğundan, teknolojik imkânların avantajlarını kullanıyorlarmış. “Kamera veya fotoğraf makinelerimizi zumlayarak görüntü çekebiliyorduk. Haber kaynaklarımız ise çatışma bölgelerine yakın noktalardaki insanlardı. Resmî kurumlarda da bilgi kaynaklarımız vardı. Muhtarlar da haberler için danıştığımız kaynakların başında geliyordu” diyor Çapraz.

Anaakım medyanın Yüksekova’yı görme ve gösterme biçimini sert bir dille eleştiren Çapraz, “Sokağa çıkma yasaklarının uygulandığı yerleşim yerleri ile ilgili yapılan haberlere baktığımızda, Türkiye’de gazeteciliğin, haberciliğin onurunun ayaklar altına alındığını söyleyebilirim” yorumunu yapıyor. Haberlerin tek yönlü ve objektiflikten uzak olduğunu söyleyen Çapraz şöyle devam ediyor: “Egemenlerin haklı bir müdahalesi varmış gibi bir algı yaratılmaya çalışılıyordu. Toplum maalesef yanlı, kirli bir propagandaya maruz kaldı.”

Peki, medya üzerindeki baskılar, yaşanan şiddet olayları Yüksekova’da yaşayan gazetecileri nasıl etkiledi, güvenlik grevlipleri ya da YPS’liler tarafından baskıya, şiddete maruz kaldılar mı? Çapraz şöyle yanıt veriyor: “Otosansürü çok ciddi bir haberde uyguladık. Bir bodrumda kimyasal silah kullandığı haberi geldi. Bazı haber sitelerinde ve ajanslarda bu iddiaya yönelik haberler yapıldı. Hatta bir

milletvekilinin bile bu yönlü bir açıklaması olmuştu, yani iddia çok ciddiydi. Teyit etmeden haberi yapmak istemedik. Doğru, gerçek kaynaklara ulaşmaya çalıştık ve iddia ispatlanmadı. Sonunda biz haklı çıktık. Haber sıcakken hemen üzerine atlamadık, bekleyip araştırdık.”

Necip Çapraz, bölgede son bir yılda yaşanan gelişmeleri ve medyanın dilinin nasıl olduğunu, nasıl olması gerektiğini de şu sözlerle açıklıyor: “Sokağa çıkma yasakları döneminde Türkiye’de anaakım medya tamamen psikolojik savaşın emri altına girmiş ve o doğrultuda haberler yapıyordu. Haber sunuşlarında bile militarist söylem hâkim, söylemler nefret söylemiydi. Haber metinleri bile sanki savaşan güvenlik mensupları veya onların medya danışmanları tarafından yazılmış gibiydi. Haber dilinde nefret, ötekileştirme ve savaşı daha çok kışkırtma öne çıkıyordu. Sanki televizyon, kanalları ve gazeteciler bu savaşın neferiymiş gibi davranıyorlardı. Yıkımlar, vahşet ve ölümler halktan saklandı.”

Veysi İpek: Medya Bıçakla İkiye Ayrılmış Gibi

Diyarbakır’da dokuz yerel gazete var ve her gazete beş muhabir çalıştırmak zorunda. Gazetelerin çoğu resmî ilanlardan faydalanmak için kuruldu. Fakat Diyarbakır’da ulusal, yerel, uluslararası medyada görevli 100’ün üzerinde basın çalışanı bulunmakta.

Buradaki gazeteciler, bölgede görev yapan birçok gazetecinin yaşadığı güçlüklerle karşılaştılar. 2013’te Diyarbakır’da yapılan Çatışma Duyarlı Gazetecilik atölyesini gerçekleştiren kuruluşlardan biri Güneydoğu Gazeteciler Cemiyeti. İki dönemdir cemiyete başkanlık yapan gazeteci Veysi İpek de Sur’da yaşanan çatışmaları yakından izleyenlerden biri.

İpek, çatışmalı süreçte “millî, misyon gazeteciliğin” ön plana çıktığı görüşünde: “Hendek ve barikatlar

kazıldığı sırada hendeğin arkasındakiler anaakım medya çalışanlarına haber yaptırmazken sokağa çıkma yasakları ve çatışma dönemlerinde güvenlik güçleri tüm gazetecilere engel oldular. Gazetecilerin ya taraf olmasını ya da objektif olmamasını istediler.” İstanbul ve Ankara gibi kentlerden ağırlıklı olarak polis ve güvenlik muhabirlerinin bölgeye getirilip çatışmalardan sonra sahaya götürüldüklerini ve bölgeyle ilgili haberlerin bu şekilde yapıldığını söyleyen İpek şöyle devam etti: “Sokağa çıkma yasakları döneminde batıdan getirilen muhabirlerin hayatın içinden, gerçek yaşamdan ya da insan hikâyesi yaptıklarını görmedik. Mesela Cevatpaşa Mahallesi’nde bin 500 kişinin yaşadığı bölgede hendeğe karşı çıkan birçok mahalle sakini oldu. Ama gidecek yerleri olmadığı için insanlar mecburen evlerinde kaldılar, yiyeceksiz kaldılar. Diğer sokaklarda da siviller vardı ama sayıları çok değildi. Çoğu daha sonra yardım yataklıktan tutuklandılar. Çünkü birçoğunun çocuğu YDGH’ye katılmıştı. Bu yüzden de insanlar ne çocuklarını ne de evlerini terk etmek istedi. Bunun bir de böyle sosyal bir gerçekliği de vardı.

Veysi İpek de diğer gazeteciler gibi çatışmalı süreçte mesleki olarak birçok sorunun yaşandığına dikkat çekiyor: “Ya bendensin ya da sana haber yaptırmam yaklaşımı vardı. Ve iliştilmiş gazetecilik yapıldı. Polisin, askerin arkasında mizansenli haber anonsları geçen gazeteciler vardı. Düşünün gazeteci, hendeğin arkasındakileri ‘lağım fareleri’ olarak adlandırıp haberini böyle anons ediyor. Bu söylemden dolayı ona müdahale eden de yine üst düzey bir güvenlik görevlisi. Görevli, böyle bir anonsun doğru olmadığını söyleyerek provoke edici ifadeleri kullanmaması konusunda uyarıyor. Ve lağım fareleri ifadesi olan anonsu sildiriyor.”

Veysi İpek, çatışmalı süreçte medyanın dilinin çok sert olduğunu söylüyor:

“Hem anaakım hem de örgüte yakın ya da muhalif medyanın dili çok sertti. Medya sanki bıçakla ikiye ayrılmış gibiydi. Fakat gazeteci ne kadar düzgün bir dil kullansa da, Sur’un insansızlaştırılmasına engel olamadı. Diyarbakır’da bazı medya çalışanları o bombaların nasıl içeri girdiğini sorguladı, buna neden izin verildiğini de... Peki bu duyuldu mu?”

Mahmut Bozarıslan: Hikâye Hep Tek Taraflıydı

1996 yılında Sabah gazetesinde mesleğe başlayan, daha sonra 15 yıl kadar NTV’de, dört yıl da El Cezire Türk kanalında çalışan Mahmut Bozarıslan, şimdi serbest çalışıyor. AFP, Amerikanın Sesi, Al Monitor, AP gibi yabancı kuruluşlara haber yapan Bozarıslan, sokağa çıkma yasakları ve çatışmalı süreçte sahada haber yapmanın güçlüklerine dikkat çekiyor: “Bu dönemde en çok yaşadığımız sorun, yasaklı bölgelerden haber yapmak, bu bölgelerin yakınına gitmekti. Polis kontrollerinde sarı basın kartı olmayan arkadaşlarımız çok büyük sıkıntı yaşadılar. Kurum kartları polis tarafından tanınmadığı için birçok bölgeye giremediler. Yasaklı bölgelerden sağlıklı haber alabilmek neredeyse imkânsızdı. Tek kaynaktan gelen haberlerle yetinmek zorunda kalıyordu gazeteciler.”

Sokağa çıkma yasakları döneminde haber yaparken karşılaştığı sorunları da şöyle anlatıyor Bozarıslan: “Yasağın ilk günlerinde içerde yaşayan siviller olduğu için zaman zaman onlardan bilgi alabiliyorduk. Ancak gün geçtikçe içeride sivil kalmayınca haber alamaz olduk. Sadece resmî kanallardan gelen haberler vardı. Asker ve polisin olduğu bölgelerde çekim yapmak kesinlikle yasaktı. O bölgelere yaklaşamadığımız için içerideki insani durum hakkında bilgi alamıyorduk”

Bozarıslan, anaakım medyanın sokağa çıkma yasaklarının ilan edildiği ilçelerde yaşanan çatışmaları terörle mücadele

hikâyesi olarak gördüğünü anlatıyor: “Anaakım medya Sur’u sıradan bir terörle mücadele hikâyesi olarak gördü. Oysa ki orada, kimin yaptığından bağımsız, evler yıkılıyor, tarihî eserler zarar görüyor, insanlar göç etmek zorunda kalıyordu. İnsanları kimin göç ettirdiği önemli değil, sonuçta insanlar ölümden kaçıyor. Ama anaakım medyada bu arka planda kalıyordu. Hep bir taraf suçlanıyordu. Hikâye tek taraflı veriliyordu. Oysa ortada çok taraflı bir hikâye var. Devlet tarafı var, örgüt tarafı var, sivil tarafı var, hiçbir şeyle alakası olmayan insanların tarafı var.”

Medya üzerindeki baskıların, yaşanan şiddet olaylarının Diyarbakır’da yaşayan gazetecileri nasıl etkilediğini, gazetecilerin nasıl bir tavır içinde olduğunu da şu sözlerle aktarıyor Bozarıslan: “Baskılar gazetecileri çok zorladı, ancak ben haberlerimi yaparken otosansür yapmadım. Ama Türkiye’deki medyada çalıştığım dönemlerde otosansür vardı. Neyin yazılıp neyin yazılmayacağını muhabir bilir ona göre haber yapar, ona göre yazardı. Bu kural hâlen geçerli. Burada çalışanlar otosansür yapmak zorunda. Zaten yapmasa da merkezde sansür yapılıyor. Otosansür sadece merkezdekinin işini azaltıyor.”

Mahmut Bozarıslan, Türkiye’deki çatışmaların yarattığı travmaların en büyük sorumlularından birinin medya olduğu görüşünde. Gazetecilerin haberlerini yaparken kullanacağı dile dikkat etmesi gerektiğini ifade ediyor:

“Medyada kullanılan dil çok kötü. Barış dili neredeyse yok gibi. Hep yaralayıcı, aşağılayıcı dil kullanıldı. A partisinin başkanını sevmeyebilirsin ama unutma ki, sen ona hakaret ederken, ona oy verenlere de hakaret etmiş oluyorsun. Bu da nefreti körüklüyor. Bir parti, görüş ya da örgüt ağıyla konussunlar demiyorum ama toplumlar arasında uçurum yaratacak, onları birbirine kırdırarak, krizleri derinleştirecek dillerden kaçınmak lazım.”

Türkiye’de Medyanın 100 Yıllık Ermeni Savaşı

Uygar Gültekin

Dünya daha büyük veya küçük soykırımlarla dolu.
Bazılarını muazzam bir tanıklık malzemesinden biliyoruz.
Bazılarına ise kör kalmışız.
Robert Fisk

Giriş

15 Temmuz 2016 gecesi, Türkiye tarihte ender görülebilecek bir darbe girişimine sahne oldu. Darbe girişimine karşı sokağa çıkan 246 kişi hayatını kaybetti.⁹³ Medya, darbe girişiminin yaşandığı gece, darbe karşıtı yayınlarla net bir mesaj verdi.

Darbe kalkışmasından çok kısa bir süre sonra, devletin resmî televizyonu işgal edilmiş, darbe bildirisi yayınlanmıştı ancak başta televizyon kanalları olmak üzere medyanın darbe karşıtı aktif tutumu, cumhurbaşkanı ve hükümetin görev başında olduğunu sık sık duyurması, darbe girişimine karşı ortaya çıkan mücadelenin büyümesini sağladı. Böylece, darbenin engellenmesindeki en önemli noktalardan biri medyanın tutumu oldu.

Türkiye’de medyanın, 15 Şubat 2006 gecesi ve sonrasında darbeye karşı net bir tutum sergilemiş olması, normal karşılanması gereken bir durum. Medyanın temel işlevlerinden biri demokratik değerlerin yükseltilmesi. Olağan kabul edilmesi gereken bu tutumunun tartışma konusu olmasının sebebi ise medyanın geçmişinde yatıyor. TESEV’in hazırladığı İletişimsel Demokrasi raporuna göre;

“Yapısal olarak, medya sektörü cemaatlere bölünmüştür; büyük medya gruplarının sahipleri

⁹³ <http://aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/15-temmuzda-ne-oldu/617841>

sağlık, eğitim, inşaat, telekomünikasyon ve dağıtım gibi farklı sektörlerde yatırımcı veya hissedar olarak yer almakta ve medya sektöründe sahip oldukları gücü, diğer sektörlerdeki ekonomik kazançlarını en üst düzeye çıkarmak için kullanmaktadırlar.

“Büyük medya gruplarının sahipleri, farklı ideolojik ve politik duruşlara ve çatışan ekonomik çıkarlara sahip olsalar da, genellikle “devletin çıkarlarını” ve “millî güvenliği”, demokrasinin, insan haklarının ve medya özgürlüğünün üstünde tutma noktasında ortak bir “zihniyeti” paylaşmaktadırlar.

“Türkiye’de gazeteciliğin ortaya çıkışı Osmanlı’nın son dönemlerine rastlarsa da, siyasetçilerden, çıkar gruplarından, devlet kurumlarından, ordudan ve yargıdan gelen baskılardan etkilenmeyen özerk bir gazetecilik geleneğinden bahsetmek mümkün değildir.”⁹⁴

Medyanın bu geleneği, yayın politikalarına tam olarak yansımış durumda. Kürt sorunu, Kürt sorunu kaynaklı çatışmalar, Kıbrıs sorunu, Ermeniler, Hıristiyanlar, mülteciler gibi pek çok temel konuda medya, tam olarak devlet kurumlarının bakış açısına sahip ve bu yönde yayınlar yapıyor.

Ülkenin yakın tarihinde yaşanan katliamlar, devlet eliyle işlenmiş faili meçhullere rağmen, pek çok basın yayın kuruluşunun en önemli haber kaynağı hâlen ordu, polis ve devlet kurumlarıdır. Medya, ülkesindeki sorunlara sadece devlet gözüyle bakabilen hafızasız bir devlet aygıtından öteye geçmemiştir.

⁹⁴ TESEV Raporu Dilek Kurban Esra Elmas http://tesev.org.tr/wp-content/uploads/2015/11/Iletisimsel_Demokrasi_Demokratik_Iletisim_Turkiyede_Medya_Mevzuat_Politikalar_Aktorler.pdf sayfa:13

Medyanın uzun yıllardır, en istekli olduğu çatışma alanı ise Ermeniler. Ermeni Soykırımını konusunda medyanın tavrı neredeyse 100 yıldır hiç değişmedi. Devletine ve milletine bağlı, gerçeklerden olabildiğince uzak, uzlaşma ortamı yaratma arayışı olamayan, çatışmayı körükleyici bir yayın politikası süregelmiştir.

Devlette Süreklilik Esastır: Medyanın 100 Yıllık Haberleri

Ermeni Soykırımını devletin en büyük ve en temel fobilerinden biri. Soykırım konusunda devlet kurumları, 100 yılı aşkın bir süredir, yüzleşmeme ve mümkünse tartışmama pozisyonunu değiştirmemi. AKP hükümetleri döneminde, geçmiş hükümet dönemlerine göre, konu görece olarak biraz daha tartışılabilir olsa da inkâr ve yüzleşme konusunda temel duruş hiç değişmedi.

Son yıllarda Ermenistan- Türkiye sınırının açılabilmesi için imzalanan ancak hayata geçmeyen protokoller, "özür diliyorum" kampanyaları, Ağos gazetesi yayınları ve Hrant Dink'in katledilmesi gibi oldukça önemli süreçler yaşandı. Anaakım medya, devletin duruşuyla bağlantılı olarak konuyla ilgili daha çok yayın yapar duruma gelse de, pozisyon konusunda devlet ve hükümetlerle aynı yerde durmayı tercih etti.

Türkiye'de medyanın vücut bulduğu dönem cumhuriyetin kuruluşundan biraz daha eski, Osmanlı'nın son dönemlerine rastlıyor. Devletin resmî ajansı Anadolu Ajansı 1920'de kuruluyor. Mustafa Kemal, 1920'de Hâkimiyet-i Milliye gazetesini kuruyor. O dönemki medyanın Ermeni meselesindeki takındığı tavrın, bugün medyanın duruşundan çok farklı olmadığı öne sürülebilir.

İstanbul'da aralarında gazeteci, yazar ve mebusların da bulunduğu Ermenilerin, İstanbul'da gözaltına alındıkları 24 Nisan 1915, uluslararası alanda, soykırımın başladığı gün

olarak kabul ediliyor. Her yıl 24 Nisan'da başta Ermenistan olmak üzere, pek çok ülkede anmalar düzenleniyor. 1915 öncesinde de bu coğrafyada Ermenilere dönük katliamlar yaşanmasına karşın, günümüzde tartışmayı 1915'le başlatıyoruz.

100 Yıl Öncesinden

24 Nisan 1915'te ve hemen sonrasında ne olduğu, Ermenilerin başına neler geldiği, ne kadar insanın hayatını kaybettiği konusunda 100 yıl önce, bu topraklarda Türkçe yayın yapan gazeteler hiçbir şey yazmıyorlar. Ancak 24 Nisan 1915 tam olarak kesintinin yaşandığı gün.

1915'in öncesinde Ermeni cemaatiyle ilgili detaylı ve kapsamlı haberler yazılıyordu. Gazeteler, gerek Ermeni gazeteleri gerek Ermeni Patrikhanesi aracılığıyla, Ermeni toplumunun pek çok sorunu konusunda, haber alabilecek kaynağa sahipti.

20 Ocak 1914 tarihli Sabah Gazetesi'nde verilen habere göre, seçimler konusunda hükümet ile Ermeni Patrikhanesi arasında bazı ihtilaflar oluşmuştur. Bundan dolayı Ermeniler, Patrikhane'nin tembihi ile seçimlere katılmama kararı almıştır. Bu ihtilafı ortadan kaldırmak için daha önce kesilen müzakerelere yeniden başlanacaktı.

25 Ocak 1914 tarihli İkdam Gazetesi, seçimlerle ilgili haberlerde şunlara yer veriyor: Gazetenin Ermenice yayımlanan Jamanak Gazetesi'nden aktardığı bilgiye göre, seçimler hususunda hükümet ile patrikhane arasında görüşmeler devam etmektedir. Bu arada Rum Patriği Ermeni Patrikhanesi'ni ziyaretinde seçimlerde birlikte hareket etmeyi teklif etmiştir. Seçimler hakkında resmî çevrelerle müzakere hakkı yalnız patriğin yetkisinde idi ve başkaları bu yetkiyi kullanamazdı.

Patrik Zaven Efendi Dâhiliye Nazırı Talat Bey ile mülakatında Ermenilerin seçimlere katılmasını konuşmuştur. Talat Bey, Ermenileri memnun etmek için her türlü gayreti göstereceğini söylemiştir. Ermeniler, İstanbul'dan 2, Muş'tan 1, Van'dan 2, Erzurum'dan 2, Kozan'dan 1, Amasya'dan 1, Kayseri'den 1, İzmit'ten 1, Diyarbakır'dan 1, Harput'tan 1, Maraş'tan 1, Şarki Karahisar'dan 1, Tekfurdağı'ndan 1, İzmir'den 1, Halep'ten 1, Sivas'tan 1, Trabzon'dan 1 mebus talep etmişlerdir.

Muş'ta seçimler tamamlanıp seçilen kişiler yemin ederek İstanbul'a gittiklerinden dolayı bu seçim iptal edilemezdi. Bunun için burada aday gösterilmek istenilen Ermeni'nin adaylıktan çekilmesi istenmiştir. Ermeni siyasi fırkaları Ermeniler arasından 25 mebus çıkarılmasında ısrar edeceklerini ve bu kabul edilmediği takdirde Ermeni fırkalarından hiçbir azanın Meclis-i Mebusan'a katılmayacaklarını beyan etmişlerdir. Ermeni Patrikhanesi Cismani Meclisi Reisi Karayan Efendi ile ruhani meclis azasından Piskopos Agavenovi Efendi, Dahiliye Nazırı Talat Bey ile görüşmelerinde Ermenilerden on altı mebus seçilmesine karar verdiklerini ve daha önce seçilen üç Ermeni mebusunun bunun dışında tutulması gerektiğini bildirmelerine karşın Talat Bey vaktin geçtiğini bildirerek bu isteklerini geri çevirmiştir. İttihat ve Terakki Fırkası Ermenilere on üç mebus verilebileceğini, Harput, Kayseri, İzmit ve Tekfurdağı'ndan Ermeni mebus çıkarılmayacağı, İzmit ve Tekfurdağı'nın mebusluklarının Rumlara ayrıldığını söylemişlerdir. Ermenilerin Kozan, Halep, Sivas, Diyarbakır'dan Ermeni mebus çıkarılabileceğini söylemişlerdir. Böylece Ermenilerin talebi olan yirmi mebus yerine dokuz mebus seçilecekti. İstanbul 2, Erzurum 2, Muş 1, Maden 1, Diyarbakır 1, Kozan 1, İzmir 1, Maraş 1, Halep 1, Sivas 1. Ermenilere yirmi mebus verilmezse Ermeni fırkalarının seçimlere katılmayacakları bildirilmiştir. İttihat ve

Terakki Fırkası ile patrikhane arasında uzun süren görüşmelerden sonra Ermenilerden 13 mebus seçilmesi üzerinde anlaşmışlar ve Ermeniler seçimlere katılmaya karar vermişlerdir.⁹⁵

Tanin gazetesi, 23 Şubat 1915'te Ermeni Patriği'nin, savaşta yaralanan ve Yedikule Ermeni Hastanesi'nde tedavi gören Ermeni ve Türk askerlerini ziyaretlerine sayfalarında yer veriyor.

"Ermeni Patrik Zaven Efendi evvelki gün Yedikule Ermeni Hastanesine giderek orada tedavi edilmekte bulunan 46 İslam ve bir Ermeni efrd-ı askeriyeyi ziyaret etmiş ve her birinin hatırını ayrı ayrı sorarak müdafaa-i vataniye bezl-i hayat eden askerlerin uhdesine müterettib-i vazifin kutsiyeti hakkında nesayih ve beyanatta bulunmuştur. Muahharen Patrik Efendi efrd-ı merkumenin esbab-ı tedavisi ve istirahatlarının temini için hastanedeki etıbbı ve eczacılara tenbiht-ı mahsusada bulunmuştur."⁹⁶

24 Nisan 1915'ten sonra yayınlarda değişim başlıyor. Devlet politikasına uygun olarak Ermeniler, "Ermeni çeteleri" olmaya başlıyor. Ermenilerin, çeşitli kentlerde İslam ahalisine saldırılar düzenlediği haberleri yer almaya başlıyor.

1915 yılına ait haberler, pek çok Türkçe gazetede aşağı yukarı benzer şekilde yer alıyor. Ancak aynı dönemde dünyanın pek çok yerinde Ermenilere dönük katliamlar haberleştirilmeye başlıyor. Türkçe gazetelerde "Ermeni çeteleri" haberleri verilirken, aynı tarihlerde New York

⁹⁵ Erciyes Üniversitesi Türk Basınında Ermeni Meselesi 1914-1919 Yusuf Tanatmış sayfa:20-21

⁹⁶ Tanin gazetesinde Ermeni sorunu Hüseyin Demirbağ sayfa: 229-231
http://ulusaltezmerkezi.com/tanin-gazetesinde-ermenii-sorunu-tanin-journals-1914-1918/58/

Times gazetesi de Türkiye'den haberler veriyordu. Dünyada, özellikle de ABD'de gazeteler soykırıma geniş yer verdi. New York Times, katliam, tecavüz, tehcir ve sürgün haberlerine neredeyse her gün yer vererek öne çıktı. Gazetenin konuya dair ilk haberleri Kasım 1914'te yayımlanmaya başlandı. 29 Kasım tarihli bir haberin başlığı "Erzurumlu fanatikler Hıristiyanları kesiyor" idi. Büyükelçi Morgenthau'nun Türkiye hükümetine ince uyarıları 28 Nisan 1915'te "Türkiye'ye katliamları durdurma çağrısı" başlığıyla duyuruldu. 4 Ekim'e gelindiğinde New York Times "Ermenistan'da dehşet günleri" manşetini atıyordu; başlığın altında katliamlara, işkencelere, sürgünlere ve çocukların öldürülmesine dair ayrıntılı bilgilerin verildiği uzun bir haber vardı. 7 Ekim'de gazetenin manşeti "800 bin Ermeninin yok edildiği saptandı... 10 bini bir seferde boşuldu" şeklindeydi.

Aynı tarihlerde, The Nation gazetesinde Berlin'e Türk müttefiklerinin katliamlarını durdurma çağrısı yapan bir dizi etkili başyazı yayımlandı. Temmuz 1919'da yani savaşın sona ermesinden yaklaşık sekiz ay sonra bile New York Times'ta hâlâ kitlesel katliam hikâyeleri yayımlanmaktaydı. 1 Temmuz'da gazetenin manşeti "Ermeni kız katliamları anlatıyor" idi. Kanada kenti Halifax'ın yerel gazetesinde bile soykırım hakkında neredeyse her hafta haberler yayımlanıyordu. Halifax Herald'da Ermenilerin imhasına dair yayımlanan haberlerden 352 sayfalık bir kitap derlenmiştir.⁹⁷

Ermeni Soykırımı, yaşandığı dönemde Türkiye'deki neredeyse hiçbir gazetede haber değer taşımıyordu. Milyonlarca insanın katliam yollarına düşürüldüğü dönemde gazeteler, devletin bekası için yaptığı yayınlarından bir adım öteye gitmedi.

⁹⁷ Robert Fisk Büyük Medeniyet Savaşı Ortadoğu'nun Fethi İthaki Yayınları
2. baskı Çeviren: Murat Uyurkulak sayfa:297-298

100 Yıl Sonrasında

Ermeni Soykırımı'na ilişkin tartışmaların en yoğun yaşandığı dönem, soykırımın 100. yılı öncesinde yaşandı. Bu dönemde, devlet inkâr pozisyonunu hiç değiştirmede. Ancak tartışmaların seyri biraz da olsa değişebildi.

Ermeni Soykırımı'na dönük tartışmalar Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) iktidarları döneminde daha sık yapılabildi. Yüz yıllık tarihe bakıldığında, Ermeni meselesinde oldukça önemli kabul edilen adımlar AKP döneminde atıldı. Recep Tayyip Erdoğan'ın başbakanlığı döneminde soykırımın 99'uncu yılında bir mesaj yayınlandı. 100. ve 101. yıllarda da devlet mesajlar yayınladı. Yine aynı yıllarda dünyanın pek çok parlamentosunda Ermeni Soykırımı tanınmaya başlandı. Alman Parlamentosu, Ermeni Soykırımı'nı tanıyanlar arasındaydı; oylama öncesi ve sonrasında dünyanın pek çok gazetesine konu oldu.

Türkiye'deki anaakım medya 100 yıl öncesinde olduğu gibi tavrını devletten yana kullandı.100 yıl önce neler yaşandığı konusu, yüzleşme meselesi Türkiye'deki medyanın neredeyse hiç görmediği konulardı.

99. Yıl: Tarihî Taziye Mesajı

Ermeni Soykırımı tartışmaları konusunda tarihî sayılabilecek en önemli adım Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın, başbakanlığı döneminde yayınladığı taziye mesajı oldu. Ermeni Soykırımı'nın 99'uncu yıl dönümü olan 24 Nisan 2014'ten bir gün önce yayınlanan mesaj, Türkiye'deki eski iktidarlardan olduğu kadar, pek çok gazeteciden de çok daha ileri bir noktadaydı. İnkâr pozisyonunu değiştirmemiş dahi olsa, mesajda açık bir tartışma çağrısı yapılmış ve böylece tartışmaların önü açılmıştı. Mesaj şöyleydi:

“Ermeni vatandaşlarımız ve dünyadaki tüm Ermeniler için özel bir anlam taşıyan 24 Nisan, tarihi bir meseleye ilişkin düşüncelerin özgürce paylaşılması için değerli bir fırsat sunmaktadır... Osmanlı İmparatorluğu vatandaşı herkes gibi Ermenilerin de o dönemde yaşadıkları acıların hatıralarını anmalarını anlamak ve paylaşmak bir insanlık vazifesidir. Türkiye’de 1915 olaylarına ilişkin farklı görüş ve düşüncelerin serbestçe ifade edilmesi; çoğulcu bir bakış açısının, demokrasi kültürünün ve çağdaşlığın gereğidir. Türkiye’deki bu özgür ortamı, suçlayıcı, incitici, hatta bazen kısırtıcı söylem ve iddiaları seslendirmek için vesile olarak görenler de bulunabilir. Ne var ki, tarihi meseleleri hukuki boyutlarıyla birlikte daha iyi anlamamız, kırınglılıkları yeniden dostluklara dönüştürmemiz mümkün olacaksa, farklı söylemlerin empati ve hoşgörüyle karşılanması ve bütün taraflardan benzer bir anlayışın beklenmesi tabiidir. Türkiye Cumhuriyeti hukukun evrensel değerleriyle uyumlu her düşünceye olgunlukla yaklaşmaya devam edecektir. Fakat 1915 olaylarının Türkiye karşıtlığı için bir bahane olarak kullanılması ve siyasi çatışma konusu haline getirilmesi de kabul edilemez.

“Birinci Dünya Savaşı esnasında yaşanan hadiseler, hepimizin ortak acısıdır. Bu acılı tarihe adil hafıza perspektifinden bakılması, insani ve ilmi bir sorumluluktur. Her din ve milletten milyonlarca insanın hayatını kaybettiği I. Dünya Savaşı esnasında, tehcir gibi gayr-ı insani sonuçlar doğuran hadiselerin yaşanmış olması, Türkler ile Ermeniler arasında duygudaşlık kurulmasına ve karşılıklı insani tutum ve davranışlar sergilenmesine engel olmamalıdır. Bugünün dünyasında tarihten husumet çıkarmak ve yeni kavgalar üretmek kabul edilebilir olmadığı gibi ortak geleceğimizin inşası bakımından

hiçbir şekilde yararlı da değildir. Zamanın ruhu, anlaşmazlıklara rağmen konuşabilmeyi; karşıdakini dinleyerek anlamaya çalışmayı; uzlaşma yollarını arayışlarını değerlendirmeyi; nefreti ayıplayıp saygı ve hoşgörüü yüceltmeyi gerektirmektedir... Türkiye, geleceğe güvenle bakan bir ülke olarak tarihin de doğru anlaşılması için ilmi ve kapsamlı çalışmaları her zaman desteklemiştir. Etnik ve dini kökeni ne olursa olsun yüzlerce yıl bir arada yaşamış, sanattan diplomasiye, devlet idaresinden ticarete kadar her alanda ortak değerler üretmiş Anadolu insanları, yeni bir gelecek inşa edebilecek imkân ve kabiliyetlere bugün de sahiptir. Kadim ve eşsiz bir coğrafyanın benzer gelenek ve göreneklere sahip halklarının, geçmişlerini olgunlukla konuşabileceklerine, kayıplarını kendilerine yakışır yöntemlerle ve birlikte anacaklarına dair umut ve inançla, 20. yüzyılın başındaki koşullarda hayatlarını kaybeden Ermenilerin huzur içinde yatmalarını diliyor, torunlarına taziyelerimizi iletiyoruz. Aynı dönemde benzer koşullarda yaşamını yitiren, etnik ve dini kökeni ne olursa olsun tüm Osmanlı vatandaşlarını da rahmetle ve saygıyla anıyoruz.”⁹⁸

Yayınlanan mesajın ardından, Türkiye’deki medya beklenen tavrını takınarak yine devletin yanına geçti. Hürriyet gazetesi “9 Dilde Tarihi Mesaj” manşetiyle çıktı. Yeni Şafak, “Acımız Ortak” başlığıyla sürmanşetten mesaja yer verirken, Sabah gazetesi “Gelin kırınglılıklar dostluğa dönüşsün” başlığıyla taziyeyi manşetine taşıdı. Farklı manşetlerden biri Cumhuriyet gazetesine aitti. Cumhuriyet, taziyeye mesajını, “Ermenistan’da karşılık bulmaz” başlığıyla manşetten verdi.

⁹⁸ http://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/_Article/pg_Article.aspx?Id=974ccd3b-fb77-499a-ab6a-7c5d2a1e79c9

Taziye mesajı dünya medyasında da önemli yer buldu. Pek çok gazete, soykırımın reddinin devam ettiğini ancak diyalog yollarının açılması için taziye mesajının tarihi bir adım olduğunu yazı. Agos gazetesi de benzer bir tavır sergiledi:

“Açıklamanın zamanlaması ve arkasındaki strateji üzerine tonla şey söylenebilir. Bütün bunlar metnin önemini azaltmaz. 1915’in kurbanlarını anan ve onları anmanın meşruiyetini tanıyan bir resmî açıklama, Ermeni meselesinde geri dönülemez bir yol aldığımızın onayıdır ve değerlidir.”⁹⁹

Ermeni meselesi konusunda ilk kez devletin tepesinden gelen bu denli önemli mesaj, neredeyse bütün gazetelerin manşeti olmuştu. Devletin Ermeni meselesinde yarattığı havayı medya da sürdürdü. Gazetelerin pek çoğu, taziye haberinin verilmesi konusunda oldukça dikkatli yayıncılık yaptı. Ermeni toplumu temsilcilerinin taziyeye dönük olumlu mesajları da birinci sayfalarda yer buldu. Yaratılan olumlu hava, gazetelere de yansımıştı.

Anaakım medya, taziye mesajı vesilesiyle, Ermeni Soykırımı konusunda haber yapmak zorunda kalmıştı. Ne var ki, yayınların neredeyse tamamında devletin yanında durdu: Geçmişte neler yaşandı, mağdurları kim, konunun farklı tarafları var mı gibi temel soruları sormadı.

100. Yıl: Çanakkale- Erivan İkilemi

Taziye mesajından bir sonraki yıl, yani Ermeni Soykırımı'nın 100. yıl dönümünde, medya bir yıl önce yayınladığı manşetleri tamamen unutmuştu. Soykırımın 100. yılında, dünyanın pek çok parlamentosu Ermeni Soykırımı'nı resmen tanımaya başladı. Türkiye'de devletin, soykırımın 99. yılında

⁹⁹ Rober Koptaş 8 Mayıs 2014 Agos Gazetesi <http://www.agos.com.tr/tr/yazi/7050/erdoganin-taziye-aciklamasi-yeni-ama-hl-inkrci>

yayınladığı mesajdan sonra nasıl bir seyir izleyeceği ise merak konusuydu. Devlet, 24 Nisan için yeni bir formül bulmuştu. Yıllarca 18 Mart'ta yapılan Çanakkale Zaferi, 2015'te 24 Nisan'a alınmıştı. Merkezî hükümet tarafından organize edilen büyük bir anma etkinliği düzenlendi.¹⁰⁰

Ermeni Soykırımı'nın, 100. yılında, dünyanın pek çok yerinde anma etkinlikleri yapıldı. En büyük anma töreni Ermenistan'da yapıldı. Anmaya pek çok devlet başkanı da davet edildi.

Ortaya çıkan bu tablo, Ermeni Soykırımı'nın 100. yılında yapılması beklenen pek çok tartışmayı gölgelemeye yetmişti. 2014'ün 24 Nisan'ında atılan manşetler Türkiye'de anaakım medya tarafından unutulmuştu. Gazeteler, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'la beraber, iki anma toplantısı arasında bir “rekabet” yaratmıştı.

Hürriyet gazetesi 22 Nisan 2015'te Çanakkale Zaferi için düzenlenen törene katılacak olan devlet başkanlarının haberini yaptı. “Çanakkale Konukları” başlıklı manşet haberinde törene katılacak olan devlet başkanlarının listesi verildi. Aynı manşet haberine bitişik verilen diğer haberde de “Erivan'a dört lider gidiyor” haberi yapılmıştı.

26 Nisan 2015'te ise Hürriyet gazetesinin birinci sayfasında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın “Oraya 2 Başkan gitti bize 20 tane geldi” açıklamasına yer verildi.¹⁰¹

“Soykırım anmasını Çanakkale anmalarıyla rekabete sokma çabası en net ifadesini Erdoğan tarafından aktarılan sayısal verilerde buldu. Erdoğan'ın ‘Oraya iki başkan gitti, bize 20 tane geldi’ açıklaması, 26 Nisan'da Hürriyet gazetesi tarafından tırnak

¹⁰⁰ <http://www.canakkale2015.gov.tr/tr>

¹⁰¹ <http://t24.com.tr/basin/2015/04/26>

kullanılmadan başlığa taşındı ve bu yöntemle rekabetçi yaklaşımı onaylayan biçimde yansıtıldı.

“2015 yılında Çanakkale Savaşları'nın 100. yılı için düzenlenen anma töreninin, Ermeni Soykırımı'nı anma günü olan 24 Nisan tarihinde organize edilmesi, hem siyasi düzeyde hem de medyanın dilinde iki olay arasında karşıtlık kurularak yansıtıldı. Cumhurbaşkanı'nın yukarıdaki haber örneğinde görüldüğü üzere iki törene katılan dünya liderleri arasında sayısal bir karşılaştırma yapması, medya tarafından da olayın adeta bir siyasi maç olarak benimsenmesine ve aktarılmasına zemin hazırladı.

“21 yıllık süreç içinde, Soykırım'ın 90. yıl dönümü olan 2005, Türkiye-Ermenistan Protokolü'nün imzalandığı 2009, dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından taziye mesajının yayımlandığı 2014 ve Soykırım'ın 100. yılı olan 2015 yıllarında konunun daha sık gündeme geldiği görüldü. Yıllar içindeki genel eğilim incelendiğinde, toplumsal ve siyasal gelişmelere paralel olarak soykırım tartışmasına yönelik yaklaşımda genel bir yumuşama ve yeni bir yaklaşım görülmekle beraber, Soykırım'ın tartışmasız inkârına yönelik bir direncin de sürdüğü gözlemlendi. Bu direnç, geçmişle yüzleşmeye zemin açan yazıların yanı başında, kutuplaştırıcı ve halklar arasındaki düşmanlığı körükleyici dilin hâkim olduğu yazılarda kendini göstermeye devam etti.”¹⁰²

Soykırımın 100. yılında en dikkat çekici manşet Cumhuriyet gazetesine aitti. 2014 yılının 24 Nisan'ında Erdoğan'ın taziye açıklamasını Ermeniler tarafından kabul göremeyeceği ön kabulüyle olumsuzlayan gazete, 2015'in 24 Nisan'ında

¹⁰² <http://www.nefretsoylemi.org/rapor/basinda-24nisan-ermeni-soykirimi-anma-gunu.pdf>

Ermenice olarak “Bir daha asla” manşetini attı. Manşet, “100 yıl önce bu topraklarda yaşanan ortak acının yasını tutuyoruz” başlığıyla verilmiş, birinci sayfanın büyük bir kısmı bu habere ayrılmıştı.

101. Yıl: Almanya Soykırımı Kabul Ediyor

Ermeni Soykırımı konusunda Türkiye'deki tartışmaların en önemli malzemelerinden birini Avrupa'da parlamentoların Ermeni Soykırımı konusundaki tasarıları oluşturuyor. Özellikle Fransa Parlamentosu'nda konu sık sık gündeme gelir ve her zaman Türkiye'de gazetelerin manşetlerine yansır. Bazı yıllar, oluşan atmosfer o kadar sertleşir ki, İstanbul'da yaşayan Ermeni toplumu büyük bir tedirginlik içine düşer. 2006 yılında Fransız Parlamentosu'nun Ermeni Soykırımı'nın inkârını suç sayan yasayı görüşmeye karar vermesinin ardından, Türkiye Ermenileri Patriği Mesrop Mutafyan, bütün Ermeni kurumlarında güvenlik önlemi alınması için valiliğe başvuru yapmak zorunda kalmıştı.

Soykırımın 101. yılında, Ermeni Soykırımı bu kez Alman Parlamentosu'nun gündemine geldi. Türkiye Ermeni Soykırımı tartışmasını bu kez Almanya üzerinden yapmaya başladı. Konu her zaman olduğu gibi gazetelerin manşetindeydi. Suriye'de başlayan iç savaşın ardından, Suriyeli mültecilerin sorunları dünyanın gündemindeydi. Türkiye, Avrupa Birliği'yle Geri Kabul Anlaşması'nı imzalamıştı. Almanya'da Ermeni Soykırımı'nı kabul edilmesi yönündeki oylama öncesinde Türkiye'de gazeteler, bu anlaşma üzerinden haberler kurmaya başladı. Hürriyet gazetesi, 1 Haziran 2016'da “Avrupa'nın Korkusu” manşetini attı. Gazete manşet haberinde, “1915'teki Ermeni tehcirini soykırım olarak niteleyen tasarının yarın Almanya Parlamentosu'nda oylanacak olması diğer Avrupa ülkelerinde ‘Türkiye mülteci anlaşmasını bozar mı’ kaygısı yarattı” ifadelerini kullandı. Gazete, oylamanın yapılacağı 2 Haziran 2016 tarihli nüshasında da haberi “İyi düşün Berlin” manşetiyle verdi.

Sabah gazetesi de oylama günü “Ya dostlar sevinecek ya düşmanlar gülecek” manşetiyle çıktı. “Alman Parlamentosu bugün tarihî bir sınav veriyor” üstbaşlığıyla verilen manşet haberinde “Tasarı geçerse 100 yıllık Türk- Alman dostluğu ölümcül darbe alacak” ifadelerine yer verildi.

Milliyet gazetesi de “Bu çok saçma bir oylama” manşetini attı.

Tasarının kabul edilmesinin ardından ise gazetelerin pek çoğunda Alman Parlamentosu’nun Ermeni Soykırımı’nı kabul etmesi manşetteydi. Hürriyet gazetesi “Yazıklar olsun”, Sabah gazetesi “Silah arkadaşımız sırtımızdan vurdu”, HaberTürk gazetesi ise “2016 Dostkırımı” manşetlerini attı. Tasarı günlerce gazetelerin manşetinde kalmaya devam etti.

Türkiye’de gazeteler, tartışmayı devlet cephesinden sürdürmeye devam ederken, konu dünyadaki pek çok gazetede geniş yer aldı. Times gazetesi, “Soykırımın İnkârı” başlıklı başyazısında “Ermenilerin kıyımı, soykırımı inkâr eden Türklerin savunduğu gibi plansız yapılmış ve savaş zamanı olabilecek kaçınılmaz bir trajedi değildir. Osmanlı rejiminin, kitlesel tehcire ve insan öldürmeye dayalı özel bir kampanyasıdır... Modern Almanya ve onun devlet adamları defalarca, uluslarının geçtiğimiz yüzyıldaki soykırımsal barbarlıklarından dolayı vicdan azabı duyduklarını söylediler. Türkiye’nin de aynı şeyi yapmasının vakti çoktan geldi” ifadelerini kullandı.

Alman medyası da soykırımın kabul edilmesinin hemen ertesi günü yüzleşme çağrısı yapmaya başlamıştı bile. Die Tageszeitung, “Ermenistan yasa tasarısının ardından Namibia yasa tasarısı gelmeli” başlıklı yazısında, Almanya’yı kendi sömürgecilik geçmişiyle yüzleşme çağrısı yaptı. Yazı, Almanya hükümetinin, Cumhurbaşkanı’nın ve meclisin 1904- 1908 yıllarında sömürge savaşları sırasında yaşanan olayları bugüne kadar kabul etmediğini ve özür dilemediğini, başkalarını kolayca yargıladığını ve onlara

öğretmenlik tasladığı şeklinde bir imaj bıraktığını söylüyor. Süddeutsche Zeitung, “Ermeni Soykırımı bütün dünyayı ilgilendirir” başlıklı yazısında soykırımla yüzleşmenin tüm insanlığa faydalı olacağı görüşünde.

Zeit Online, tasarının kabul edilmesinin ardından yaptığı haberde, “Üstüne basa basa soykırım olarak nitelendirildi. Almanların ortak sorumluluğu olarak görüldü” ifadeleriyle yer verdi. Alman İmparatorluğu’nun bu katliamı durdurmayı denemediğinin belirtildiği haberde, bu tasarının Türkiye’ye bir yüzleşme çağrısı olduğu ifade edildi. Haberde, “Türklerle Ermenileri ortak uzlaşısı için cesaretlendirmek gibi bir sorumluluğumuz var” diyen parlamenter görüşlerine yer verildi. Spiegel Online da konuyla ilgili haberinde Türkiye’nin yüzleşmeye giden yolda bir adım atılmasının çok önemli olduğunu ifade etti.

Barış Gazeteciliğinde Bir Türkiye Örneği: Agos

Türkiye’de anaakım medya devletinin yanında olmayı oldukça sever. Medyayı, bir anda devam eden çatışma durumlarının tam ortasında, devletinin hemen yanı başında pozisyon almış olarak görebiliriz. Bu tavır ise çatışmanın devamını sağlamaktan bir adım öteye gidemez.

Türkiye, çatışma alanlarının oldukça fazla, yoğun ve çatışmaların hâlâ can almaya devam ettiği bir ülke, doğal olarak medyanın durumunu tartışmak ve eleştirmek kaçınılmazdır. Medya, dönem dönem çatışmalı durumlardaki pozisyonunu değiştirmiş dahi olsa, bu durum devletin veya iktidarın pozisyonunu değiştirmesiyle bağlantılı olarak gelişiyor.

Kürt sorununda, Dolmabahçe mutabakatına kadar devam eden çözüm sürecinde, Fethullah Gülen Cemaati’nin 15 Temmuz darbe girişimine giden sürecinde de medyanın durumu apaçık ortaya çıkıyor. Dün PKK yöneticilerinin Kandil Dağı’ndaki

basın açıklamasını haber yapan gazeteler, bugün o dağın bombalandığı haberini yapıyorlar. Sorun ise dün yaptıkları haberleri tamamen unutmış olmaları. Dün manşetlerden inmeyen Fethullah Gülen bugün terörist ilan ediliyor. Medya, çok sık unutuyor.

Ermeni Soykırımını, Ermeni meselesi, Türkiye’de diğer çatışmalı alanlara göre daha uzun süredir devam eden bir tartışma. Bu tür çatışmalı alanlarda, başka tür bir gazeteciliğin, başka tür bir dilin ortaya çıkartılması gerekiyor.

Bugün “barış gazeteciliği” olarak kavramlaşmış olan gazetecilik, çatışmalı alanları daraltmak, çözüme katkı sunmak açısından oldukça hayati bir öneme sahip. Mete Çubukçu, bu tür gazeteciliğin önemini şöyle vurguluyor:

“Barış gazeteciliği kavram olarak yeni olmamakla birlikte hâlâ üzerinde tartışılan bir önemli bir alan. Teorik ve pratik açıdan sadece kriz, çatışmalı, savaş durumlarında değil toplumsal meselelerin ele alınışında; cinsel, etnik, dinî, ve mezhebî konulardaki ayrımcılıklara, nefret söyleminin engellenmesine kadar birçok konuda barış gazeteciliğinin ‘ilkeleri’ uygulanabilir bir yöntemdir. Uygulamadaki yaklaşımlar bir yana özellikle söylem ve haber dili bağlamında barış gazeteciliğinin öne çıkardığı kavram ve ilkeler evrensel açıdan gazeteciğin kendisini de içkindir; ancak evrensel gazeteciğin kuralları barış gazeteciliği için yeterli olmamaktadır. (...) Çatışma şiddete başvurmadan da sonlandırılabilir.”¹⁰³

Türkiye’de barış gazeteciliği konusunda tartışmalar devam ediyor. bianet.org gibi bazı mecralar uygulama konusunda

¹⁰³ Mete Çubukçu, <http://bianet.org/bianet/medya/168135-bir-panzehir-olarak-baris-gazeteciligi>

dikkate değer hassasiyet gösteriyor. Türkiye’nin en uzun soluklu çatışmalı alanı olan Ermeni Soykırımını konusunda ise barış gazeteciliğinin en önemli örneği Agos Gazetesi olabilir.

Agos’un çatışmanın bir tarafına yakın olması, Ermeni ve Hıristiyan kimliğine sahip olması, çatışmanın üstünün örtülmesi veya körüklenmesine neden olmadı. Gazetenin etnik ve dinsel olarak sahip olduğu kimlik, barışın dilini konuşması açısından avantaj da sağladı. Üstelik Agos, hem kendi dilinde hem de ‘diğerlerinin’ diliyle konuşabiliyor. Aslında Agos’un barış gazeteciliği yapmaya karar vermesi, Türkçe yayın yapmaya karar vermesiyle başlıyor. Gazete, kendisini şöyle tanımlıyor:

“Gülersüzlü, genç, modern bir gazete hedefliyoruz. Değerlerine bağlı, aynı zamanda Türkiyeli ve dünyalı... Tarafsız, çoksesli, barışçı, yapıcı, kararlı ve sağduyulu... Haberde geri kalmayan, yorumda ahkam kesmeyen, siyasi-sosyal-ekonomik, çıkar ilişkileri bulunmayan, cemaatin tüm kesimlerini aynı içtenlikle kucaklayan, sesimizin yankılandığı, bir gazete yaratıyoruz.”¹⁰⁴

Agos’un kurucusu Hrant Dink’in 24 Nisan 2004’te yazdığı yazı, barış gazeteciliğinin en önemli örneklerinden biri sayılabilir:

“Türkiye ‘Ermeni Sorunu’nu nasıl halledecek? Batı’nın Türkiye’ye karşı sık sık sermaye olarak kullandığı sorunu ‘sorun’ olmaktan çıkarmanın bir tek yolu var, o da Ermenilerle doğrudan diyalog yolunun bulunması. Bu diyalogun kanallarını üç ayrı noktadan açmak gerek.

“(...) Bize göre, her iki tarafın da onurlu duruşu fark edilebilir, yeter ki tutturulan üslup da o derece

¹⁰⁴ “Nisan’da Mechaba”, Agos, 25 Şubat 1996

onurlu olsun. Bu başarılırsa geriye kalır, bu iki onurlu duruşu birbiriyle çatıştırmadan, onurlu bir bileşkeye kanalize etmek.

"(...) 23 Nisan'ı birlikte kutladığımız gibi, 24 Nisan'ı da birlikte andığımız gün, bu sorun 'sorun' olmaktan çıkacaktır.¹⁰⁵

Agos gazetesi, Ermeni Soykırımı konusunda diyalog kanallarının açık olduğu nadir mecralardan biri kabul edilebilir. Muktedir olanın sesini, Türkiye'de duyabileceğimiz pek çok mecra var. Ancak mağdurun sesi konusunda sınırlı sayıda mecraya sahip durumdayız. Ermenilerin, mülkleri, arazileri, kaybolan anıları, saklanan isimleri Agos'un yayınlarında sık sık yer alıyor. 20 yıllık yayın hayatında Agos'un sayfalarında sık sık mağdur hikâyeleri duyuluyor.

Ermeni Soykırımı tartışmaları, Türkiye- Ermenistan sınırının açılması, taziye, 100. yıl dönümü, Alman Parlamentosu tarafından soykırımın kabulü gibi önemli tartışmalarda Agos'un tavrı oldukça önemli bir yerde duruyor ve Türkiye toplumu için önem arz ediyor.

2009'da Türkiye ile Ermenistan arasında imzalanan ve hayata geçirilmeyen protokoller Agos'ta "Geleceğe bir kapı açıldı" manşetiyle veriliyor. Gazete, "Türkiye-Ermenistan diplomatik ilişkilerinin kurulması için protokollerin imzalanmasından sonra Devlet Başkanı Serj Sarkisyan iki ülke arasındaki futbol maçını Bursa'da izledi. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül bu konuda, 'Tarih yazmıyoruz, tarih yapıyoruz' demişti" ifadeleriyle veriyor.¹⁰⁶

¹⁰⁵ Hrant Dink, Agos Gazetesi, <http://www.agos.com.tr/tr/yazi/11412/hrant-dink-in-kaleminden-bir-gun-24-nisan>

¹⁰⁶ Agos Gazetesi, 16 Ekim 2009, 1.sayfa

Ermeni Soykırımı'nın 99. yılında Erdoğan'ın yayınladığı taziye mesajına karşı tavrı da Türkiye'deki diğer gazetelerden oldukça farklı. Taziye mesajı Agos gazetesinin de manşetinde yer alıyor. "Hakikat yolunda taziye eşiği" başlığıyla, ortaya çıkan olumlu atmosfere anaakım medya dışından, soykırım mağdurlarının tarafından olumlu bir katkı yapılıyor. Agos, taziye mesajının kendisinin ne kadar önemli olduğunu vurgularken eleştirilerini de sakınmıyor:

"Soykırımın 99. yılında bir ilk yaşandı ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, sürpriz bir açıklamayla 1915 kurbanlarının torunlarına taziyelerini sundu. Acıların anılmasını, farklı görüşlerin serbestçe ifade edilmesini, kırılganlıkların dostluklara dönüştürülmesini öne çıkaran açıklama üst düzey bir devlet görevlisinin ağızından Ermenilerle ilgili olarak bugüne kadar dile getirilmiş en ileri pozisyonu ifade ediyor. Ancak metinde, Ermenilere yönelik tehcir ve katliamları 1. Dünya Savaşı'nda diğer ölümlerle eşitleyen bir yaklaşım hâkim. Bu tutum ise, bugüne kadarki resmi tezlerden farklı değil. Oysa taziyenin hakikat yolunda gerçek bir eşiğe dönüşebilmesi için atılması gereken çok adım var. Ayrımcılığın ve düşmanca propagandanın sol bulması için köklü bir dönüşüm gerekiyor. Bunun için de sorumluluk, başta mevcut iktidar olmak üzere, tüm Türkiye'ye düşüyor."¹⁰⁷

Agos'un çatışma iklimini ortadan kaldırmaya dönük yayınları gazetenin temel kimliğini oluşturuyor. Avrupa'da ve ABD'de Ermeni Soykırımı parlamentoların gündemine geldiğinde, Agos'un tavrı dikkate değer bir hâl alıyor. 2000 yılının Eylül ayında ABD Temsilciler Meclisi'nde Soykırım Karar Tasarısı gündeme gelince, Agos konuyu manşetine taşıyor. "Geleceğimiz geçmişimize kurban edilmemeli" manşetini atan gazete, konunun Türkiye'de infiale neden olduğunu

¹⁰⁷ Agos Gazetesi, 25 Nisan 2014, 1. sayfa

belirtiyor. Manşet haberinde, "Bize ait bir sorunda ne bir parlamentonun ne de bir devletin hakemliğe soyunmasını kabul etmiyoruz. Gerçek hakem halklar ve onların vicdanlarıdır. Bizlerin nezdinde hiçbir devlet erkinin vicdanı hiçbir halkın vicdanıyla boy ölçüşemez. Yurdumuzda ve bölgemizde istikrar ve barış bizlerin temel hedefidir. Bu hedefi bir gün Türk ve Ermeni halkları tarihte ne yaşanmış olursa olsun kendi aralarında kuracakları demokratik bir diyalog ile muhakkak yakalayacaklardır."¹⁰⁸

Agos, Ermeni Soykırımı'nın yüzüncü yılında da önemli bir yayıncılık örneği sergiliyor. Ermeni Soykırımı konusunda tanıklar, uzmanlar, tartışmalarla neredeyse konuşulabilecek her şeyi sayfalarına taşıyor. Özellikle, 1915 Ermeni Soykırımı'nda Ermenileri kurtaranlarla ilgili yaptığı yazı dizisi üzerinde durulması gereken bir çalışmaydı. Çatışmalı alanlarda, uzlaşmayı yaratacak, uzlaşma alanlarını geliştirecek, empatiye yardımcı olabilecek yayınlar hayati öneme sahip oluyor.

Barış gazeteciliği, Türkiye'deki bütün çatışma alanlarında hayati bir rol oynuyor. Ermeni Soykırımı konusunda, gayrimüslimlerin yaşadığı sıkıntılarda, yüzleşme tartışmalarında Agos'un çabasının büyük bir etki yarattığı görülüyor. Türkiye'de diğer pek çok çatışmalı alan için benzer yayınları yapan mecraların artması, bu konuda yayın yapanların bitimsiz bir sabır ve sınırsız bir çabayla desteklenmesiyle, uzlaşma konusunda belki de en etkili yollar açılmış olur.

© Punto 24, İstanbul, 2017